

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi

Nazlıhan ÖZGENÇ

T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
SOSYAL YARDIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi

Hazırlayan

Nazlıhan ÖZGENÇ

Aile ve Sosyal Politikalar Uzman Yardımcısı

Danışman

Samet GÜNEŞ

Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

Ankara
Mart 2013

ISBN: 978-605-4628-65-0
Yayın Tarihi: 10 Mayıs 2013

Bu çalışma Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görüşlerini yansıtmaz. Tezin her hakkı ve sorumluluğu yazara aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının iznini gerektirmez.

Bu tez Genel Müdür Yrd. V. Şebnem AVŞAR KURNAZ başkanlığında, Dr. Selim COŞKUN, Samet GÜNEŞ, Huriye SEVEN ve Dr. Nevzat Fırat KUNDURACI'dan oluşan Yeterlilik Sınav Komisyonu tarafından değerlendirilmiştir.

Dünya bizzat yaşayan nesle aittir, ölümlere değil... Hiçbir nesil kendi varoluşu boyunca ödeyebileceğinden daha fazla borç taahhüt edemez.

Thomas Jefferson'ın James Madison'a mektubu, 1789

Dünya herkesin ihtiyacına yetecek kadarını sağlar, herkesin hırsını karşılamaya yetecek olanı değil

Mahatma Gandhi

ÖNSÖZ

Yoksullukla mücadele çalışmalarında sahip olunması gereken kapsamlı ve çok boyutlu bakış açısını kazandıran sürdürülebilirlik vizyonunun tüm disiplinler ve karar birimleri tarafından benimsenmesine katkı sağlaması amacıyla hazırladığım çalışmamın faydalı olmasını diler, çalışmamda hep desteğini hissettiğim Sosyal Yardımlar Genel Müdür Yardımcısı Sayın Şebnem AVŞAR KURNAZ'a, hem tez danışmanım hem uzmanım olarak bilgisine ihtiyaç duyduğum her zaman desteğini ve emeğini esirgemeyen Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı Sayın Samet GÜNEŞ'e ve ilk günümünden itibaren rehberliği, desteği ve korumasıyla üç mutlu çalışma yılı geçirmemi sağlayan eski Genel Müdür Yardımcım Sayın Cemalettin ÇOĞURCU'ya içten teşekkürlerimi sunarım.

Beni her zaman destekleyen ve hayatımın sebebi aileme sonsuz teşekkürler...

Nazlıhan ÖZGENÇ

Ankara - 2013

ÖZET

Günümüzde bir yandan yoksulluk Dünya genelinde ciddi bir problem olmaya devam ederken bir yanda da ekolojik bozulma nedeniyle gezegen ve üzerindeki yaşam tehlikeye girmiştir. Ancak aynı zamanda sosyal ve ekolojik negatif etkilerine rağmen kısa vadeli pozitif etkiler, kazançlar nedeniyle politikaların odağında merkezlenmiş ekonomik sistem de bir türlü içinden çıkılamayan küresel bir krizin etkisiyle ciddi durgunluk ve çökme aşamasına gelmiştir. Bu üçlü kriz nedeniyle, henüz 25 yıl önce ortaya çıkmasına rağmen sürdürülebilirlik kavramı politika yapıcılarının gündeminde ağırlık kazanmıştır.

İnsanlık tarihinin çözülemeyen ve daha görünür hale gelen yoksulluk problemi çok boyutlu yapısı ile sürdürülebilirlik tartışmalarında ve belgelerinde merkezde yer almıştır.

Bu çalışmada sürdürülebilirlik ve yoksulluk kavramları, tarihsel gelişimi sürecinde kendilerine yüklenen içerikleri üzerinden incelenmiş ve politika belgelerinde kavramlar arasında kurulan ilişki mekanizması irdelenmiştir. Sürdürülebilirlik çerçevesinde yoksulluğun etkileşim mekanizması incelenerek yoksullukla mücadele stratejilerinin sahip olması gereken sürdürülebilirlik vizyonu vurgulanmıştır. Çalışmada son olarak Türkiye'nin ekolojik ekonomik ve sosyal performans görünümü hakkında bilgi verecek temel veriler TÜİK, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve OECD istatistiklerinden derlenmiştir.

Çalışmada sürdürülebilirlik ve yoksulluk kavramlarına ilişkin uluslararası temel belgeler referans alınmış ve TÜİK, OECD, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler verileri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Yoksulluk, Sürdürülebilir Kalkınma, Yoksulluk Düşümü

ABSTRACT

At the present time, we are struggling with the triple crises which are social, economic and environmental. Poverty remains as a severe problem around the world and also the planet and the living on it have got into danger because of environmental degradation. In the meantime, economic system is centralized as a main focus of politics due to serious depressions and even collapses because of the global crises. By the reason of these triple crises; sustainability notion is gained importance in policy makers' agendas even though it was showed up just 25 years ago.

Poverty, which is human history's unsolved and much more visible problem in comparison with the past, got center of sustainability discussions and documentary with its multidimensional nature.

In this study, notion of sustainability and poverty have been examined through imputed meanings in historical development process and relation mechanism between notions setting in policy documents have been addressed. Thereby investigating poverty's interaction mechanism and poverty knot, the sustainability vision which poverty alleviation strategy must have, emphasized.

Finally basic data that gives information about Turkey's economic, social and ecological performance view is stated within the study by collecting from statistics published by TÜİK, OECD, World Bank and United Nations.

In the study, international documents related to sustainability and poverty were taken as reference and data from TÜİK, World Bank, United Nations and OECD were used.

Key Words: Sustainability, Poverty, Sustainable Development, Poverty Knot

İçindekiler

ÖNSÖZ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
Şekiller Listesi.....	ix
Tablolar Listesi.....	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	2
1.1. Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Gelişimi	3
1.2. Sürdürülebilirlik Kavramı	21
1.3. Sürdürülebilirlik Tasavvuru	24
BÖLÜM 2 YOKSULLUK.....	34
2.1. Yoksulluk Kavramı	34
2.1.1. Dünya Bankası'nın Yoksulluk Yaklaşımı.....	36
2.1.2. Birleşmiş Milletler'in Yoksulluk Yaklaşımı	41
2.2. Yoksulluğun Nedenleri	43
BÖLÜM 3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ	48
3.1. Sürdürülebilirliğin Yoksulluk ile Etkileşim Mekanizmaları	49
3.2. Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Yoksullukla Mücadelede Stratejisi.....	68
BÖLÜM 4. TÜRKİYE'NİN PERFORMANSI GÖRÜNÜMÜ	77
4.1. Gelir ve Gelir Dağılımı.....	77
4.2. İstihdam ve İşsizlik.....	81
4.3. Bilişim, Teknoloji ve Ar-Ge.....	84
4.4. Demografi ve Aile Yapısı.....	86
4.5. Ekolojik Durum.....	89
4.6. Beşeri Sermaye.....	92
4.5. Sosyal Katılım	95
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	107

Şekiller Listesi

Şekil 1- Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Gelişimi	21
Şekil 2 - Ekonomik Ekolojik ve Sosyal Alanlara Yönelik Bakış Açısının Değişimi	25
Şekil 3 - Ekonomik, Sosyal ve Ekolojik Unsurların Sürdürülebilirlik İçindeki Konumu.....	27
Şekil 4 - Sürdürülebilirlik İçin Tam Bütünleşme/ Entegrasyon.....	28
Şekil 5 - Sürdürülebilirlik Dışındaki Durumlar	29
Şekil 6 - Tek Merkezli Sürdürülebilirlik Tasavvuru	30
Şekil 7 - Üç Boyutlu (3D) Sürdürülebilirlik	31
Şekil 8 - İlk Aşama Sürdürülebilirlik Dengesine Zaman Boyutunun Eklenmesi	32
Şekil 9 - İkinci Aşama Sürdürülebilirlik Dengesi	32
Şekil 10 - Sürdürülebilirliğin Mekânsal Boyutu	33
Şekil 11 - Sürdürülebilirlik Dengesinin Üç Ayağı.....	50
Şekil 12 - Yoksulluğun Sürdürülebilirliğe Etkisi.....	51
Şekil 13 - Yoksulluk Düğümü	67
Şekil 14 - Sermaye Akımının Çok Boyutlu Etkileşim Mekanizması ve Yoksulluk ..	70
Şekil 15 - Hanehalkı Geliri- OECD 2007	78
Şekil 16 - Gelir Zorlukları OECD	79
Şekil 17- İstihdam Oranı OECD 2009	81
Şekil 18 - Genç nüfusun istihdam durumundaki değişim OECD 2007-2009.....	82
Şekil 19 - İşsizlik Oranı OECD 2009.....	82
Şekil 20 - İleri Yaş Destek Oranı- Emekli Kişi Başına Düşen 20-64 Yaş Arası Çalışan Kişi Sayısı	87
Şekil 21 - İleri Yaş Destek Oranı Projeksiyonu 2008-2050.....	88
Şekil 22 - İleri Yaş Destek Oranı Değişimi 2008-2050	88

Şekil 23 - Türkiye'nin Biyolojik Kapasitesi ve Ekolojik Ayak İzi 1961-2007 (Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu)	91
Şekil 24 - Türkiye'de Nüfus ve Ekolojik Durum	92
Şekil 25 - PISA 2009 Ülkelerin Okuma ve Matematik Yetenekleri	93
Şekil 26 - Türkiye'de Sağlık Personeli Başına Düşen Kişi Sayısı -TÜİK	94
Şekil 27 - TÜİK Genel Mutluluk Düzeyi, 2003-2012	96
Şekil 28 - Yüksek Seviyede Güvensizlik Yaşayan İnsanların Oranı (OECD, 2008). 97	
Şekil 29 - Güven ve Yolsuzluk Durumu	98
Şekil 30 - Seçimlerde Oy Kullanma Durumu	99
Şekil 31 - Olumlu ve Olumsuz Deneyim Endeksi	100
Şekil 32 - Yoksulluk Düzümü	103
Şekil 33 - Sürdürülebilir Kalkınma Paradoksu	104

Tablolar Listesi

Tablo 1 - Semaye Akımının Yoksulluğa Etkisi	71
Tablo 2- Yoksullukla Mücadele Stratejisi Gelişimi Örneği.....	72
Tablo 3 - Hızlı Nüfus Artışına İlişkin Uygulanan Politikaların Zaman İçinde Değişimi	74
Tablo 4- Gini Katsayısı TÜİK 2006-2011	78
Tablo 5 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre GSYİH Durumu- Dünya Bankası	80
Tablo 6 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre Sektörel Durumu -Dünya Bankası	80
Tablo 7- TÜİK Temel işgücü göstergeleri, 2011-2012.....	83
Tablo 8 - Son üç ay içinde İnternet kullanan bireylerin İnterneti kişisel kullanma amaçları (%)	84

Tablo 9 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre İnternet ve Cep Telefonu Kullanımı (Dünya Bankası).....	85
Tablo 10 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre İleri Teknoloji Ürün İhracatı (Dünya Bankası).....	86
Tablo 11 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre Bazı Demografik Göstergeleri (Dünya Bankası)	89
Tablo 12 - PISA 2009 Türkiye-OECD Ortalaması	93
Tablo 13 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre Bazı Beşeri Sermaye Göstergeleri (Dünya Bankası)	94
Tablo 14 - TÜİK Demografik Projeksiyonlar	95

GİRİŞ

En basit şekilde ‘‘Sürdürülebilirlik’’, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama gücünü tehlikeye atmadan günümüz kuşaklarının ihtiyacının karşılanması vizyonu olarak, ‘‘Yoksulluk’’, temel insani ihtiyaçlardan şiddetli yoksunluk/mahrumiyet olarak tanımlanabilir. Her iki kavram ihtiyaç ve adalet/eşitlik vurgusu ile birbirine bağlıdır. Yoksulluk hem sürdürülebilir olmayı engellemekte hem de sürdürülebilirliğin sağlanamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu paradoksun çözümü için yoksulluğun sürdürülebilirlik vizyonu ile analizi ve her boyutu ile anlaşılması gerekmektedir.

Çalışmada öncelikle sürdürülebilirlik kavramı tarihsel gelişim süreci içerisinde kendine atfedilen içerik üzerinden incelenecek ve daha sonra kavramın boyutları ve görsel sunumlarla tasavvur etmeye yönelik farklı yaklaşımlara yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde yoksulluk kavramı yoksulluk konusuna kendine özgü yaklaşımları ile çözüm üreten iki uluslararası kuruluş ailesinin; Birleşmiş Milletler ve Bretton Woods (Dünya Bankası) Kurumlarının yaklaşımları üzerinden incelenecek ve sonraki bölümde analizlere temel olacak yoksulluk nedenleri derlenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümü gerek Yoksullukla Mücadele Stratejilerinin gerek ise Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin tasarımı aşamasında analiz edilmesi gereken yoksulluk ve sürdürülebilirlik kavramlarının ilişkisi, uluslararası belgelerde ve çeşitli çalışmalarda işaret edilen etkileşim mekanizması üzerinden incelenecektir. Sürdürülebilirlik çerçevesinde yoksullukla mücadele stratejilerinin hazırlanırken göz önünde bulundurulması gereken hususlara yer verilecektir.

BÖLÜM 1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilirlik kelimesinin İngilizcesi olan “sustainability”, sustain kökünün kullanımı çok eskiye dayanmasına rağmen oldukça yeni bir kelimedir. Birleşmiş Milletlerin Brundtland Komisyonu Raporundan önce sözlüklerde bile pek sık yer verilmeyen bir kelime iken 1987 yılında Brundtland Raporunda Sürdürülebilir Kalkınmanın tanımlanması ile birlikte sürdürülebilirlik bir sıfat olarak yer almış ve kalkınma alanında kavramsal bir evrimi ifade etmiştir (Appleton, 2006:4).

Son yirmi yıl içindeki politik söylemlerde ve belirlenen hedef ifadelerinde sıklıkla yer verilen ve “Sürdürülebilir Kalkınma” ifadesi başta olmak üzere genelde hedefin önünde sıfat olarak kullanılan “Sürdürülebilirlik” kelimesi birçok disiplin tarafından çalışma konusu yapılarak kendi başına bir kavrama dönüşmüştür. Mimarlık, sağlık, ekoloji, eğitim, mühendislik, ekonomi, yönetim, sosyoloji gibi farklı disiplinlere mensup araştırmacılar ve düşünürler kendi alanlarının problemlerine çözüm için çalışmalar yaparken sürdürülebilirliği önemli bir ölçü olarak göz önünde tutmuşlardır. Ancak henüz kendi başına bir kavram olarak ortaya çıkabilmiş yaklaşık yirmi yıl olmuşken pek çok disiplinin artan şekilde ilgisini çekmesi kavramın tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Günümüzde tek başına bir kavram olarak “Sürdürülebilirlik”, sıfat olarak kavramları niteleyen “sürdürülebilir” ifadesi ile birebir aynı entelektüel kullanıma sahip değildir. Her iki kavramda sürekli değişim halindedir. Sıfat haliyle sürdürülebilirlik; “sürdürülebilir kalkınma”, “sürdürülebilir toplum”, “sürdürülebilir kırsal alan”, “sürdürülebilir enerji politikası”, “sürdürülebilir balıkçılık”, “sürdürülebilir tarım”, “sürdürülebilir pazarlama”, “sürdürülebilir ticaret politikası”, “sürdürülebilir iskan”, “sürdürülebilir kentleşme” gibi sayıları hızlı şekilde artan kavramlarda kullanılmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı ise bütün bu çalışmaları şekillendiren ve kışkırtan bakış açısının, çalışma ölçütünün, çabaların ve çabalar sonucunda ortaya çıkan ürünlerin, gelişmelerin toplamıdır. Sürdürülebilirliğin pek çok değişken kullanımında da değişmeyen ve önemle vurgulanan nokta; Brundtland

tanımının “gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama gücünü tehlikeye atmadan günümüz kuşaklarının ihtiyacının karşılanması” vizyonudur. (Appleton, 2006:4)

Sürdürülebilirlik esasen Brundtland vizyonunu ifade etmesine rağmen, farklı tanım ve kullanımlar her disiplinin kendi önceliklerini vurgulamasıyla oluşmaktadır. Kamuoyunun gündeminde olan soruna göre sürdürülebilirliğin ekolojik, ekonomik veya sosyal vurguları ön plana çıkmıştır. 1970’li yıllarda artan çevre sorunlarına paralel şekilde ekolojik koruma vurgusu öne çıkarken son dönemde artan gelir dağılımı eşitsizliği nedeniyle sosyal adalet ve yoksullukla mücadele vurgusu öne çıkmaktadır. Bu nedenle kavramın netleşmesinde en doğru yöntem “Sürdürülebilirlik”in ortaya çıkışını sağlayan süreci, ortaya çıkış gerekçelerini ve yakın bir geçmişe sahip olsa da kullanımının tarihsel gelişimini incelemektir.

1.1. Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Gelişimi

Dünya’da varoluşundan itibaren insanın ekoloji ile arasındaki ilişki dikkat çekmiştir. Ancak özellikle 19. yüzyılda meydana gelen endüstri devrimi ile insan aktivitelerinin doğaya zarar verir hale geldiği görülmüştür. Bu da bilim adamlarının dikkatinden kaçmamış ve bu konuda önlemler alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru başlayıp 20. Yüzyılın başlarında da kurulmaya devam eden bazı dernek ve toplulukların temel hedefi de insanların doğaya olan bu zararlarını engellemektir. Bu kurum ve derneklere, İngiliz ornitologlar birliği (1869), ilk sivil toplum örgütü (NGO)(1892), İsviçre Doğa Koruma Cemiyeti (1909), Doğal Rezervleri Teşvik topluluğu (1912) ve Amerika Milli Parklar Yasası (1916) örnek verilebilir (Eş, 2008: 1).

Ancak aynı dönemlerde, klasik iktisatçılar ve onları takip eden yaklaşımların, doğal kaynakların kendi kendini üreten ve sonsuz/sınırsız bulunabilirlik özelliklerine sahip olduklarına dair varsayımı, iktisatçıların uzunca bir süre çevre sorunlarını dışlamalarına ya da görmezlikten gelmelerine yol açmıştır (Dulupçu, 2000:1).

Klasik iktisatçılardan A. Smith, D. Ricardo ve T. R. Malthus, doğal kaynakların sınırı üzerinde ama daha çok tarımsal üretimle nüfus artışı arasındaki ilişki, dolayısıyla ekilebilir toprakların sınırlı oluşu üzerinde durmuşlardır. Fransız iktisatçı Jean Baptiste Say, “Cours d’ Economic Politique (1828-1830)” adlı

eserinde; “doğal kaynaklar tükenmezdirler, ne çoğaltılabilirler ne de tükenirler, bu yüzden ekonomi biliminin konusu dışındadır” demiştir. Bu yaklaşıma göre insanlar “tükenmez” kaynakları, ihtiyaçları doğrultusunda ve hiçbir sınırla karşılaşmadan kullanmışlar ve sonuçta doğanın tahribini hızlandırıp, ekolojik dengeyi bozarak, insanlığı ve uygarlığı tehlikeli bir eşiğe getirmişlerdir (Başkaya, 2000: 195-199).

Sanayi devriminden sonra, 1. Dünya Savaşı, Büyük Buhran ve 2. Dünya Savaşı gibi çok çetin dönemler geçiren Dünya Devletleri, 2. Dünya Savaşından sonra hızlı bir büyüme ve kalkınma sürecine girmişlerdir. Bu süreçte ekonomik büyüme ve kalkınma arasında fazla bir ayırım yapılmamıştır. Devletler bütün imkanlarını ve kaynaklarını seferber ederek dünya ticaretinden daha fazla pay almak adına büyük bir yarışa girişmişlerdir. Burada temel amaç kişi başına milli hasılanın artırılması olmuştur (İşgüden ve diğerleri, 1995:203-206, akt Yüksek, 2010; 25).

Keynesyen geleneğin uzantısı bağlamında, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, ekonomilerin gündemini ekonomik kalkınmanın hızlandırılması, işsizliğin önlenmesi veya enflasyonun kontrol altına alınması gibi kısa dönemli politik öncelikler işgal etmiştir (Dulupçu, 2000:2).

Daha sonraki yıllarda ise, karşılaşılan çevresel zararlar ve doğal kaynakların hoyratça kullanılmasının etkileri nedeniyle, kişi başına milli hasıla göstergesinin kalkınmayı tek başına yeterince açıklamadığı görüşü giderek yaygınlaşmıştır. 1970'li yıllardan itibaren, toplumların gelişmesinin yalnız ekonomik açıdan değil, sosyal, beşeri ve çevre açısından da ele alınması gerektiği düşünceleri gelişmeye başlamıştır. Bu bağlamda, geleneksel kalkınma kavramı, önemli eleştirilere ve değişimlere uğramıştır. Sonucunda, kalkınma olgusu çevre, doğal kaynaklar ve insani boyutları da içeren daha kapsamlı şekilde ele alınmaya başlanmıştır (İşgüden ve diğerleri, 1995:203-206, akt Yüksek, 2010; 25)

Çevre sorunlarına ilişkin küresel ölçekte sürdürülebilir kalkınma yolunda çevre koruma ve kalkınma bir arada ilk defa 1971 yılında İsviçre'nin Founex kentinde yapılan panelde ele alınmıştır (Erdem ve diğ., 2004:2, akt. Eş, 2008: 4). Konferansta başta az gelişmiş ülkeler çevre sorunlarına sanayileşmenin neden olduğunu ve sorumluluğun sanayileşmiş gelişmiş ülkeler tarafından çözülmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ancak kendi içinde azgelişmişliklerinin de bir çevre

sorunu olduğunu kabul etmişlerdir. Gelişmiş ülkelerin sanayileşme süreçlerinde yaptıkları hataların gelişmekte olan ülkeler tarafından tekrarlanması riski ve bunun önlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Azgelişmişliğin yarattığı kirlenmenin, çevre sorunları içinde en kötüsü olduğu hem Founex’de hem de daha sonra Stockholm’de kabul görmüştür (Güçlü, 2007:68). Toplantı sonrası yayınlanan raporda çevre sorunlarının, sanayileşmiş ülkelerin üretim ve tüketim yapısından, yoksulluk ve az gelişmişlikten kaynaklandığından söz edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımını oluşturan bu sonuç, 1972’de Stockholm’de gerçekleştirilen “BM İnsan ve Çevre” konferansına birçok gelişmekte olan ülkenin katılmasına sebep olmuştur (Erdem ve diğ., 2004:2, akt. Eş, 2008: 4).

Stockholm Konferansı’nın düzenlendiği 1972 yılı içerisinde önemli bir gelişme de Roma Kulübü’nün yayınladığı büyümenin sınırları (Limits to Growth) adlı rapordur. Raporda farklı senaryoların analizi yapılarak küresel bir model sunulmuştur (Talay, 1997:23). Rapor, ekonomik ve doğal çevrenin karşılıklı bağımlılığının kalkınma politikalarına alınmasına gereksinim olduğuna dair ilk kapsamlı uyarı niteliğindedir (Dulupçu, 2001: 2). Kontrolsüz gelişmenin sonuçları üzerinde durulmuş ve 21. yy.’ın ortasına gelindiğinde geliştirilen standart modele göre küresel sistemin çökeceği iddia edilmiştir. Bunun yanısıra, kuzey ülkelerinin büyük ölçüde güney ülkelerini sömürerek belli bir ekonomik kalkınmışlık düzeyine çoktan eriştikleri için, bunun yoksul ülkelerin ekonomik kalkınmalarını engelleyici nitelikte olduğu belirtilmiştir. Bu ülkeler, ekonomik eşitliğin sağlanması amacıyla kuzey ülkelerinden ağır maddi fedakârlıklar talep etmişlerdir (Talay, 1997:23). Her ne kadar karamsar görüşler içerse de, nüfusun üstel büyümesine ilişkin değerlendirmesi özellikle azgelişmiş ülkelerin beslenme sorunları ve daha da ileri gidersek Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunun karşı karşıya olduğu açlık sorunu bakımından oldukça gerçekçi bir yaklaşımdır (Erdal, 1991: 98, akt. Akdağ, 2009:75).

5 Haziran 1972’de İsveç’in başkenti Stockholm’de 113 ülke temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşen “BM İnsan ve Çevre” konferansı çevre sorunlarının uluslararası düzeyde ele alındığı bir konferanstır. Bu konferansta çevre ile kalkınma arası ilişkiler ele alınmış ve bu terimlerin birbirleriyle çelişkili değil birbirlerini destekler nitelikte olduğu vurgulanmıştır (Eş, 2008: 4). Konferansta çevre konusu ilk kez küresel ölçekte dünyanın gündemine getirilmiştir. Konferansın en önemli

yönelimi, çevre korumanın hükümetler ve politikacılar düzeyinde ele alınmasına yönelik girişimlerdir (Akdağ, 2009:75).

Konferansında ilk göze çarpan, katılımcı devletlerin zenginler ve yoksullar olarak hemen 2 gruba ayrılmalarıydı. Kuzeyin zengin ve gelişmiş, güneyin ise fakir ve gelişmekte olan ülkeleri çevre sorunlarından dolayı birbirlerini suçlamışlardır. Konferanstaki eylem planlarında devletlerin egemenlik haklarına saygılı olması ve uygulanacak çevre politikalarının, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarını olumsuz yönde etkilememesi konusu üzerinde titizlikle durmuştur (Güçlü, 2007:68-69).

Her ne kadar konferansta kabul edilmiş olan belgelerde sürdürülebilirlik kavramı kullanılmamışsa da, Stockholm Bildirgesinde çevre ve gelişme ilişkisi ile çevrenin korunmasının gelecek kuşaklar açısından önemine yer verilmiş olması, bu kavramın temellerinin adı geçen konferansta atıldığını düşündürmektedir. Fakat bildirgenin 8. ilkesinde çevre ve gelişme ilişkisinden söz edilirken, çevrenin ancak sosyal ve ekonomik gelişme ile gerçekleşeceği belirtildikten sonra, insana yaraşır bir çevrenin sağlanması için gelişmenin şart olduğu vurgulanmıştır. Bu ilke gelişme haklarını korumak ve çevresel nedenlerden dolayı ekonomik gelişmeden taviz vermek istemeyen gelişmekte olan ülkelerin taleplerini yansıtmaktadır (Yüksek, 2010: 28). Bu nedenle konferansın sürdürülebilirlik kavramının oluşumu için gerekli vizyona sahip olduğu hususu tartışmalıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin bakış açılarında ekonomik kalkınma ekolojik problemlerin çözümünde merkezi konumda görülmektedir.

Konferans sonunda bir eylem planı olarak “İnsan ve Çevresi Deklarasyonu” yayınlanmıştır. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kabul edilmiş ve konferansın başlama tarihi olan 5 Haziran, Dünya Çevre Günü olarak ilan edilmiştir (Egeli, 1996: 17, akt. Akdağ, 2009:76).

Sürdürülebilir Kalkınma kavramının tarihsel gelişiminde göz önünde bulundurulması gereken en önemli çalışmalardan biri de Dünya Koruma Stratejisi'dir (The World Conservation Strategy-WCS). Dünya Koruma Stratejisi, Uluslararası Doğal Kaynakları ve Doğayı Koruma Birliği (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources-IUCN), Dünya Yabani Hayat Fonu

(World Wildlife Fund-WWF) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme-UNEP) tarafından hazırlanarak 1980 yılında yayımlanmıştır. Dünya Koruma Stratejisi, sürdürülebilir bir topluma ulaşmak için koruma ve geliştirme düşüncesinin birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Burada, birbiriyle zıt ilişkide bulunduğu düşünülen doğa koruması ile ekonomik kalkınmanın aslında birbirini destekler nitelikte olduğu belirtilmiş ve bunun başarılmasında hükümetler ve sivil toplum örgütlerinin de desteğinin önemi belirtilmiştir (Eş, 2008: 6).

1980'lerden itibaren küreselleşmenin de etkisiyle, Keynesyen iktisadın hakim kısa dönemli ekonomi yönetimi anlayışının yerini uzun dönemli perspektif almış ve ekonomik kalkınmanın kavramsal ve kuramsal içeriği değişmeye başlamıştır (Dulupçu, 2001: 2). Bu vizyon değişimi ülkelerin çalışmalara katılımı ve çalışmalar sonucunda ortaya çıkan sonuç ve önerileri sahiplenme düzeylerinde kendini göstermektedir. Zira 80'lerden sonra yapılan çalışmalar sonucunda gittikçe daha somut öneriler ve hedefler belirlenmiş ve daha geniş bölgelerde uygulama alanı bulmuştur.

Ekolojik, ekonomik ve sosyal sorunları ilişkilendiren ve geleceğe yönelik mesajlar içeren pek çok toplantı ve çalışma yapılmış ancak yine de bu politika alanları 1987 yılına kadar sistemselsel olarak bir bütün değil ilişkili alanlar olarak değerlendirilmiş ve çalışmaya katılan kişilerin önceliğine göre bir alan temel alınarak diğer alanların yapılandırılması tartışılmıştır. Sürdürülebilirliğin; ekonomik, sosyal ve ekolojik bakış açılarını, bu alanlar arasında birini ön plana çıkarmadan birleştiren ve ihtiyaçların giderilmesinde zaman (kuşaklar arası), mekan (ülkeler arası) ve kişiler arasındaki adaletin sağlanması temel kuralının üzerine inşa edilen yapısı, ancak Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun (World Commission on Environmental and Development, WCED) yayımlandığı günden itibaren büyük yankı uyandıran "Ortak Geleceğimiz" (Our Common Future) Raporu ile kurgulanmıştır.

Geniş kabul gören görüşe göre kavramın bugünkü yaygınlığını ve içeriğini kazanması Ortak Geleceğimiz Raporuyla birlikte başlamıştır. Birleşmiş Milletler Çevre Programınının 1982 yılında yapılan 11. Yönetim Konseyi Toplantısı'nda alınan bir kararın Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda onaylanmasından sonra, 1983

yılında dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin isteği ve teklifi üzerine, Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'ın başkanlığında bağımsız bir komisyon olarak WCED kurulmuştur (Yüksek, 2010: 29; Türkel, 2011: 9). Bu komisyonun hazırladığı ve 1987'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunulan "Ortak Geleceğimiz" (Our Common Future) adlı Rapor, resmi olarak ilk kez kavramı uluslararası platformda tartışılmaya açmıştır (Türkel, 2011: 9).

Raporda sürdürülebilir kalkınma; gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama gücünden ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyacının karşılandığı kalkınma olarak tanımlanmaktadır. Gelişmiş ya da değil, piyasa merkezli ya da merkezi planlamalı tüm ülkelerin "Sürdürülebilirlik" içeriğinde tüm ekonomik ve sosyal kalkınmasını belirlemesi gerektiği ve somut olarak sürdürülebilirliğin kuşaklar arasında ve aynı kuşak içinde sosyal adalet, eşitlik kavramını ifade ettiği belirtilmiştir (WCED Ortak Geleceğimiz Raporu, 1987).

Raporda iki anahtar kavram üzerinde durulmaktadır (WCED Ortak Geleceğimiz Raporu, 1987);

- Özellikle önem verilmesi gereken dünya yoksullarının temel ihtiyaçları başta olmak üzere "ihtiyaç" kavramı
- Ekolojinin günümüz ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kapasitesine ilişkin olarak teknoloji ve sosyal örgütlenme düzeyinin getirdiği "sınırlama (limit)" görüşü.

Raporda, çevre sorunları, yoksulluk-eşitsizlik ekseninde ele alınmıştır ve "Yoksulluğun ve eşitsizliğin olduğu bir dünya her zaman için ekolojik ve diğer krizlere eğilimli olacaktır" ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca, "Ortak Geleceğimiz" Raporu, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin dört temel değer üzerinde durmaktadır. Bunlar.: Dünyanın yoksulları, temel ihtiyaçlar, teknolojinin ve sosyal örgütlenmenin düzeyi (Türkel, 2011: 9)

Ortak Geleceğimiz raporunun temel hareket noktasını oluşturan sürdürülebilir kalkınma kavramının en önemli özelliği, ülkeler ve bölgeler arasında sağlanması gereken adaleti, kuşaklar arası adalet kavramıyla bütünleştirmesidir (Yüksek, 2010; 29)

Rapor sürdürülebilirliğin bugünkü anlamıyla oluşmasında temel belge niteliğinde olduğu için takip eden bölümde sürdürülebilirlik kavramı açıklanırken rapor içeriğinden detaylı şekilde bahsedilecektir.

Ortak geleceğimiz raporunun temel önerilerinden birisi de çok taraflılığa yeni boyutlar getirmesi gerektiği yolundadır. Rapor, bu amaç çerçevesinde, küresel düzeyde çevre ile ekonomik gelişmenin bütünleştirilmesini sağlamak için bölgesel ve küresel düzeyde toplantılar düzenlenmesini tavsiye etmektedir. Rapor sonrasında düzenlenen bölgesel konferanslar sonucunda 1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu küresel düzeyde Çevre ve Gelişme Konferansı düzenleme kararı almıştır (Yüksek, 2010:30).

İki yıllık bir hazırlık döneminin ardından gerçekleştirilen Dünya Zirvesinin önemli bir tarihe, tam olarak doğu batı gerginliğinin sona erdiği soğuk savaş döneminin sonuna rastlamıştır. Bu dönemde yeni oluşan barış ortamında batının yardımlarını güney ile birlikte paylaşmaya başlayan doğunun önemi artarken güneyin pazarlık gücü azalmıştır (Güçlü, 2007:73).

Bu ortamda 3-14 Haziran 1992 tarihinde Rio de Janeiro kentinde düzenlenen Dünya Zirvesi çevre ve gelişme konularında dünya ülkelerini küresel düzeyde ilk kez bir araya getirmiştir. Konferansa, BM üyesi ülkelerden 64 devlet başkanı, 46 hükümet başkanı ve 8 başkan yardımcısı katılmıştır (Akdağ, 2009:77).

Rio Zirvesi, çevrenin yanı sıra sosyal boyutu da içeren daha kapsamlı bir sürdürülebilir kalkınma kavramına öncülük etmiş, hem de genel çevresel politika amaçlarının somut eyleme dönüşmesini sağlayacak ulusal yönetimlerin sivil toplum örgütleri ile yeni iletişim yolları üretmesine zemin hazırlayarak mevcut sorunlar hakkında “ kamu bilincinin” oluşmasını sağlamıştır (Marmara, 2006:3).

Konferans, geleneksel kalkınma yaklaşımının insana, doğal-kültürel çevreye ve mekansal organizasyonlara yönelik olarak doğurduğu sorunları gerekçe alırken, “toplumsal ve coğrafi kutuplaşmanın” önemli sonuçlar doğurduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla konferans, çevre, kalkınma ve kent krizinin ancak ilgili tarafların rol almaları ile aşılabileceğini belirlemiştir. Konferansta üç temel ilke ön plana çıkmıştır (Dağ, 2000: 41 akt. Akdağ, 2009):

- Kaynakların, kuşaklar içi ve kuşaklararası eşit ve dengeli kullanımının sağlanması,
- Gelişme,
- Talebin kaynaklar üzerindeki baskısının, insani gelişme ve çevrenin korunması temelinde en aza indirilmesi, yüklenme (taşıma) kapasitesinin korunmasıdır.

Rio Zirvesi'nin sürdürülebilir kalkınma konusunda sağladığı temel katma değer, söylem ve kuramların pratik ve politikaya aktarılması eğiliminin gelişmesi yönünde olmuştur. Söz konusu zirve teknik, bilimsel veya sivil inisiyatiflerin değil, bizzat sürdürülebilir kalkınmanın en temel aktörü olan ulusal hükümetlerin çevre sorunlarının önemi ekseninde uzlaşması üzerine kurulduğundan, sürdürülebilir kalkınmayı yönlendirecek ve yönetecek ulusal ve küresel aktörler küresel çevre meseleleri üzerinde çözüm üretme ve işbirliği yapma fırsatını yakalamıştır. Bu fırsatın eyleme dönüşmesi, çevre konusundaki sorunlarla daha önce karşılaşılarak çözüme yönelik amaç, politika ve araç geliştiren sanayileşmiş ülkelerin başta Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası olmak üzere uluslararası etkinliği olan kuruluşların teknik ve finansal desteği ile olanaklı olmuştur (Marmara, 2006:3).

Konferans sonucunda, Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman Prensipleri Anlaşması, İklim Değişikliği Sözleşmesi, Çölleşme Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi adı altında temel belgeler yayınlanmıştır. Bu belgelerin tümünde sürdürülebilir kalkınmadan bahsedilmekle birlikte, hiçbirisinde kavramın net tanımına yer verilmemiştir. Bunun en önemli nedeni, kavramın tanımı konusunda akademik çevrelerde olduğu gibi, hükümetler ve uluslar arası kuruluşlar arasında çeşitli görüş ayrılıklarının olmasıdır (Eş, 2008;8-12; Nemli, 2000:40-41 akt Yüksek, 2010).

Rio'da onaylanan belgelerden en önemlisi, 1990'lı yıllardan 2000'li yıllara dek uzanan dönemde ve devamında çevre ve gelişmeyi etkileyen tüm alanlarda hükümetlerin, gelişme örgütlerinin, BM kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin ve bağımsız sektörün yapması gereken etkinlikleri tanımlayan bir eylem planı niteliğindeki Gündem 21'dir. Gündem 21'in bir diğer önemli özelliği de, bu başlıklarda gerçekleştirilecek eylemlerin hangilerinin küresel ve uluslararası bölgesel, hangilerinin ise, ulusal düzeylerde olacağına ilişkin ayrıntılı düzenlemelere

yer vermesidir (Mengi ve Algan, 2003: 21-29 akt. Akdağ: 2009). Gündem 21'in 4 temel başlık altındaki 40 bölüm başlığı Ek-I'de yer almaktadır.

Gündem 21, Rio Zirvesi'nin somut bir ürünü olarak, sürdürülebilirlik olgusunun içeriğini ve bağlarını zenginleştirmiştir. Özellikle Gündem 21'in faaliyetlerine yön veren ana temalardan olan “yaşam kalitesi” kavramı çevre-insan ilişkisinin bütüncüllüğünü vurgulamakla kalmamış, dahası çevre ve kalkınma arasındaki bağı sürdürülebilirliğin merkezine oturtmuştur. Böylelikle insan ve çevreyi bağımsız gören, birini diğerrinin alternatifi şeklinde değerlendirme eğilimine son vermiştir. Küresel ortaklık ve çevresel değerlerin içine yerleştirilen insan olgusunun, Rio Zirvesi'nden 8 yıl sonra çıkarılan 2000-2001 Dünya Bankası Raporu'nda “fakirlik” bağlamında ele alınması, insani sorunların yerel, ulusal ve küresel düzeyde çözümlenmesi gereksinimini bir kez daha açıkça ön plana çıkarmıştır. Yaşam kalitesinin artırılmasının bir uzantısı olan fakirlikle mücadele küresel ortak değerler arasına girmeyi başararak, arkasına küresel destek alabilmiştir (Marmara, 2006:3).

Rio Zirvesinden sonraki dönemde Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenmiş olan diğer küresel zirvelerde de sürdürülebilir kalkınma politikalarını dikkate alan kararlar alınmıştır. 1994 Kahire Nüfus ve Gelişme Konferansı, 1995 Kopenhag Sosyal Gelişme Konferansı, 1995 Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve 1996 İstanbul HABİTAT II Konferansı küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için ele aldıkları özgün konularla, gerçekleştirilecek eylemleri tanımlayan zirveler olarak nitelendirilebilir (Yüksek, 2010: 29)

1992 yılındaki Rio Konferansında yeterli ilerleme görülmemesi nedeniyle düzenlenen Rio+5 Zirvesi Haziran 1997'de New York'ta toplanmış ve Rio'da alınan kararlar gözden geçirilmiştir. Bu toplantıda özellikle sera gazları, toksik gazların atmosfere verilmesi, atıkların yönetimi ve sosyal içerikli konular tartışılmıştır (Öztaşkan, 2011;25). Rio + 5'de geçen beş yıllık süre zarfında kaydedilen gelişmeler irdelenmiş ve gelişmiş ülkelerin bazılarında sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanmasında kaydedilen bazı ilerlemelere rağmen, küresel düzeyde ve özellikle de gelişme yolundaki ülkeler açısından çevre ve gelişme sorunlarının devam ettiği, küreselleşmenin kimi ülkelerde göreceli iyileşmelere yol açtığı; ancak yine gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda yoksulluğu arttırdığı, gelişme yolundaki

ülkelere Gündem 21' in uygulanması için sağlanması öngörülen hedeflerin çok gerisinde kaldığı ve gelişmiş ülkelerle gelişme yolundaki ülkeler arasındaki teknolojik uçurumun genişlediğine dair tespitler yapılmıştır (Mengi ve Algan, 2003:37-38 akt. Yüksek, 2010).

6–8 Eylül 2000 tarihleri arasında New York'ta düzenlenen Binyıl Zirvesi'nde bir araya gelen Devlet ve Hükümet Başkanları; yoksulluğun ortadan kaldırılması, çevrenin korunması, insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim konularındaki yüklenimlerini bir kere daha ortaya koymuşlardır. Zirvede, günümüzün en güçlü ve öncelikli küresel taahhüt belgelerinden biri olarak kabul edilen Birleşmiş Milletler Bin Yıl (Millennium) Bildirgesi imzalanmıştır. Bildirge'de, 2015 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere, kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik “Binyıl Kalkınma Hedefleri” belirlenmiştir (Marmara, 2006:3, Başarı, 2008:38).

1. Aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması,
2. Herkes için evrensel temel eğitim hedefine ulaşılması,
3. Toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik ederek kadının durumunun güçlendirilmesi,
4. Çocuk ölümlerinin azaltılması,
5. Anne sağlığının iyileştirilmesi ve doğumdaki anne ölümlerinin azaltılması,
6. HIV-AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele edilmesi,
7. Çevre ve doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması,
8. Kalkınma için küresel işbirliğinin geliştirilmesi.

Rio zirveleri de uygulama planları ile belirli hedefler koyduğu halde Bin Yıl Kalkınma Hedefleri bu uygulama planlarından farklılaşmaktadır. Zira hedeflerin az sade, net ve takibinin kolay olması Bin Yıl Kalkınma hedeflerini sürdürülebilirliğe giriş dersi niteliğine büründürmektedir. 2012 Rio konferansında Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin son tarihi olan 2015 yılında hedeflerin yerinin “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri”nin alacağına açıklanması buna kanıt olarak gösterilebilir.

Binyıl Zirvesi'nden iki yıl sonra düzenlenen Johannesburg Konferansında, yoksullukla mücadele ve bu amaçla yapılacak küresel eylem, doğal kaynakların kullanımı yoksulluk ile çevre arasındaki bağlantılar irdelenmiş ve Bin Yıl Kalkınma

Hedefleri doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma amaçlarının belirlenmesi ve eyleme dönüştürülmesi hedeflerinde anlaşma sağlanmıştır (Güçlü, 2007:76).

26 Ağustos–4 Eylül 2002 tarihleri arasında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 1992 Rio Zirvesi sonrasındaki gelişmelerin ve uygulamaların değerlendirmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu zirve, 21. yüzyılın ilk küresel konferansı olma özelliği taşımaktadır. Zirve'nin iki temel çıktısı olarak, “Uygulama Planı” ile “Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Bildirgesi” benimsenmiştir. Zirve'ye katılan tüm hükümetlerin imzaladığı “Uygulama Planı”, Rio'da kabul edilen temel konuların yaşama geçirilmesini kolaylaştıracak bir eylem çerçevesi sunmakta ve yoksulluğun azaltılması başta olmak üzere, tüketim, doğal kaynaklar, sağlık, uygulama araçları ve kurumsal çerçeve gibi konuları kapsamaktadır (Başarır, 2008:39).

Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Siyasi Bildirisi'nde, önceki bildirgelerde olduğu gibi eşitlikçi ve insancıl bir toplum oluşturulması için ortak taahhütler tekrarlanmış; sürdürülebilir kalkınmanın üçayağı (sosyal, ekonomik ve çevresel) vurgulanarak tüketim/üretim kalıplarının değiştirilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve doğal kaynakların korunması/yönetimi konularında ortak vaatler verilmiştir. Hedeflere ulaşmada karşılaşılan zorluklar arasında ise zengin ve yoksullar arasındaki uçurumun derinleşmesi, biyolojik çeşitliliğin bozulması, küreselleşmenin olumsuz etkileri ve demokratik sistemlere duyulan güvenin azalmış olması gibi faktörler gösterilmiştir (Ishwaran 2012:1, Eş, 2008:13)

Zirveye hükümetler, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarından 104'ü devlet ya da hükümet başkanı olmak üzere yaklaşık 21.000 kişi katılmıştır. BM tarafından hazırlanarak Zirve'ye sunulan Küresel Meydan Okuma Küresel Fırsat (Global Challenge Global Opportunity) adlı rapor, sürdürülebilir gelişme konusundaki var olan koşulları, eğilimleri ve geleceğe ilişkin projeksiyonları yansıtmaktadır. Bu raporda, küresel düzeyde dünyanın karşı karşıya bulunduğu temel tehditlerden birkaçı aşağıdaki biçimde sıralanmaktadır (Mengi ve Algan, 2003: 60-61 akt. Akdağ: 2009).

- Özellikle gelişmekte olan ülkelerde çevre sorunlarının yol açtığı hastalıklardan kaynaklanan ölümler artmaktadır. BM'nin bulgularına göre yılda 2,2 milyon insan, kirli suların taşıdığı mikroplar yüzünden ölmektedir.
- Dünya nüfusunun 1 milyardan fazla bir kısmını oluşturan % 40'ı su sıkıntısı çekmektedir. Bu sayının 2025 yılında 3,5 milyara çıkacağı tahmin edilmektedir. Su sıkıntısı en fazla Kuzey Afrika ve Batı Asya'da etkili olacaktır.
- Tüm dünyada küresel ısınma sonucu deniz seviyesi yükselmektedir.
- Başta insanın en yakın akrabası olan primatlar olmak üzere çok sayıda hayvan ve bitki türü yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.
- Dünya ormanlarının % 2,4'ü 1990'lı yıllarda tahrip edilmiştir.
- Fosil yakıt kullanımı ve karbon gazı üretimi 1990'lı yıllar boyunca özellikle Asya ve Kuzey Amerika'da artmıştır. Bunun sonucu olan iklim değişikliğine bağlı olarak, Asya ve Afrika'nın bazı bölgelerinde kuraklık başlamıştır.
- Nüfus artışına bağlı olarak küresel düzeyde gıda üretimine ve kalori miktarına talep de artmaktadır. Halen dünyada 800 milyon kişi kronik açlık çekmektedir.

Johannesburg'da sürdürülebilir kalkınma önünde engel teşkil eden sorunlar tanımlanmış ve sürdürülebilir kalkınmanın temel öğeleri olan yoksulluğun giderilmesi, sağlık, eğitim, tarım, suya erişim ve çevrenin korunması gibi öncelikli konularda ileriye dönük hedefler ile çalışma takvimi belirlenmiştir. Ayrıca, insanlığın zengin ve fakir olarak derin bir uçurumla ayrılması ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkın giderek büyümesinin küresel gönenç, güvenlik ve istikrar için tehdit oluşturduğu teyit edilmiş; çevresel sorunlar ele alınmış; küreselleşmenin ekonomik etkilerinin orantısız biçimde dağıldığı kabul edilmiş; bu küresel adaletsizliğin giderilmesi gereğinin altı çizilmiştir (Yaylalı, 2009:74).

Müzakere süreci sonunda Zirve'den iki tip sonuç çıkmıştır. Hükümetlerin taahhütlerde bulunacağı ve eylem planı olarak uygulamaya koyacağı konular birinci tip çıktılar olarak değerlendirilirken, tüm paydaşların içinde yer alacağı ortaklık girişimleri ikinci tip çıktılar olarak tanımlanmıştır. Birinci tip çıktı olan ve 32 ilkeden oluşan Politik Bildirge'de; sürdürülebilir gelişmenin üç temel direği olarak nitelendirilen ekonomik gelişme, sosyal gelişme ile çevrenin korunmasına ilişkin

sorumlulukların yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde gerçekleştirilmesinde de ortak bir sorumluluk taşındığı vurgulanmıştır. İkinci tip çıktılar, sorumlulukların sadece hükümetlerce değil, tüm paydaşlar tarafından sahiplenilmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. (Mengi ve Algan, 2003: 62-63; Pepe, 2004: 1 akt. Akdağ, 2009).

Birinci tip çıktı olan Johannesburg Zirvesi Uygulama Planı kararlarından dikkat çeken bazıları aşağıda özetlenmiştir (Mengi ve Algan, 2003: 65-67 Akdağ, 2009):

- 2015 yılına kadar yoksul sayısının yarı yarıya azaltılması,
- 2015 yılına kadar bebek ve çocuk ölümlerinin 2/3 oranında azaltılması için programlar geliştirilmesi,
- Sürdürülebilir üretim ve tüketim konusunda 10 yıllık bir çerçeve program hazırlanması,
- 2015 yılına kadar temiz su ve atık su hizmetlerine sahip olmayan kişi sayısının yarıya indirilmesi,
- 2010 yılına kadar biyolojik çeşitlilik kaybının azaltılması,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması,
- Uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeyde hava kirliliğinin azaltılması için işbirliğinin geliştirilmesi, ülkelerin Kyoto Protokolü'nü onaylamaya teşvik edilmesi.

20-22 Haziran 2012'de Rio'da düzenlenen ve Rio+20 olarak adlandırılan zirvede Yeşil Ekonomi, doğal kaynaklara nasıl parasal değer atfedileceği, özel sektörün sürdürülebilirlik ve bunun finansmanındaki rolü, şirketler için sürdürülebilirlik ölçümü üzerinde tartışılmıştır. Zirvenin özellikle Yeşil Ekonomi üzerine vurgu yapması ekonomi ile ekolojik hususları uyumlaştıran çabaların artacağı umudu ile sosyal vurgunun azalacağı endişesini uyandırmıştır (New Scientist 2012; Moldan 2012; Sachs 2012; Ishwaran 2012)

OECD, UNEP gibi uluslararası örgütler “Yeşil büyüme” veya “yeşil ekonomi” kavramı çevresel iyileştirmelere katkı sağlayan mal ve hizmetlerin yatırım ve tüketimini önceliklendiren bir anlayış olarak tanımlamaktadır. Avrupa Birliği ise yeşil ekonominin sürdürülebilir üretim tüketim, enerji verimliliği ve yenilenebilir

enerji kullanımı ile yeni iş imkânlarının yaratılmasının insan refahının artırılmasıyla yakından ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Ancak, genel anlamda yeşil ekonomi kavramının neyi kapsadığı net olarak belirlenmediği gibi üzerinde uzlaşmış bir tanım da bulunmamaktadır. Bu nedenle, ülkeler özgün koşulları çerçevesinde kendilerine özel tanımları ortaya koymaktadır (Kalkınma Bakanlığı, Sürdürülebilir Kalkınma Portalı). Ancak kavramın sürdürülebilirlikten öte ve farklı bir hususu içermediği görülmektedir. Her ne kadar ekonomik faaliyetlerin çevreye katkı sağlayacak şekilde yürütülmesinin sosyal alanda iyileşmelere neden olacağı sonucuna ulaşılabirse de sürdürülebilirlik kavramının, üç temel ayağına eşit şekilde önem veren yapısı sosyal alana ilişkin daha çok vurgu içermektedir.

Zirvede yayınlanan İstedığımız Gelecek (The Future We Want) raporunda yeşil ekonominin sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması bağlamında değerlendirildiği belirtilmektedir. En önemli araçlardan biri olarak görülen Yeşil Ekonomi ve katı bir kurallar bütünü olarak değil ortak bir çaba olarak değerlendirilmekte ve her ülkenin ulusal sürdürülebilir planları, stratejileri ve önceliklerine göre uygun bir yaklaşım seçebileceği belirtilmektedir.

Yeşil ekonominin net bir kurallar bütünü olmaması şaşırtıcı değildir. Zira yeşil ekonomi çevreye duyarlı teknolojiler, araştırma ve geliştirme ve yenilikçiliği teşvik edecek uygun çerçeveleri gerektirmekte ve zirvede de bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin desteğine ihtiyaç duyduğu vurgulanmaktadır.

Raporda Sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması bağlamında yeşil ekonomi politikalarının aşağıdakileri sağlaması gerektiğini belirtilmektedir:

- Uluslararası hukuka uygun olması,
- Sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutuna ilişkin olarak her ülkenin ulusal koşullarını, hedeflerini, yükümlülüklerini, önceliklerini ve politik alanını göz önünde bulundurarak her ülkenin kendi doğal kaynakları üzerindeki egemenliğine saygı göstermesi,
- Hükümetlerin önderliğinde ve sivil toplum da dâhil olmak üzere ilgili tüm paydaşların katılımıyla bütün düzeylerde elverişli bir ortam ve iyi işleyen kurumlar tarafından desteklenmesi,

- Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik büyümeyi desteklemesi, yenilikçiliği teşvik etmesi, fırsat ve fayda sağlayarak herkesin güçlendirilmesinin sağlanması ve bütün insan haklarına saygı duyması,
- Gelişmekte olan ülkelerin, özellikle özel durumları olanların ihtiyaçlarını dikkate alması,
- Gelişmekte olan ülkelere mali kaynakların sağlanması, kapasite geliştirme ve teknoloji transferi dâhil olmak üzere uluslararası işbirliğini güçlendirmesi,
- Resmi kalkınma yardımı (RKY) ve finansmana ilişkin hukuki dayanağı olmayan şartlılık ilkelerini etkin şekilde önlemesi,
- Uluslararası ticarete keyfi veya gerekçesiz ayrımcılığa veya gizli kısıtlamalara imkân sağlamaması, ithalatçı ülkenin yargı yetkisi dışındaki çevresel zorluklarla baş etmek amacıyla yapılan tek taraflı eylemlerden kaçınması ve sınır ötesi veya küresel çevre sorunlarına yönelik çevresel önlemlerin mümkün olduğunca uluslararası fikir birliğine dayanmasını sağlaması,
- Uygun tüm önlemleri alarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki teknoloji farklılıklarının ortadan kaldırılması ve gelişmekte olan ülkelerin teknolojik bağımlılığının azaltılmasına katkı sağlaması,
- Yerel halkın ve oluşturdukları toplulukların, diğer yerel ve geleneksel toplumların ve etnik azınlıkların kimlikleri, kültürleri ve çıkarlarını kabul ederek ve destekleyerek bu toplulukların refahlarını artırması ve bunlara saygı göstererek bu toplulukların kültürel miraslarının, uygulamalarının ve geleneksel bilgilerinin tehlikeye atılmasından kaçınması ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına katkı sağlayan pazar dışı yaklaşımları koruması,
- Kadınların, çocukların, gençlerin, engellilerin, küçük toprak sahibi ve geçimlik tarım yapan çiftçilerin, balıkçıların ve küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalışan kişilerin refahını artırması ve özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulların ve hassas grupların geçim kaynaklarını iyileştirmesini ve bu grupların güçlendirilmesi,
- Kadın ve erkeklerin tam potansiyelini harekete geçirmesi ve katılımlarında eşitliğin sağlanması,
- Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun ortadan kaldırılmasına katkı sağlayan üretken faaliyetleri teşvik etmesi,

- Eşitsizliğe ilişkin kaygılara yanıt vermesi ve sosyal koruma mekanizmaları da dâhil olmak üzere sosyal içermeyi teşvik etmesi,
- Sürdürülebilir üretim ve tüketim modellerini teşvik etmesi,
- Yoksulluğun ve eşitsizliğin ortadan kaldırılabilmesi için kapsayıcı ve hakkaniyetli kalkınma yaklaşımlarının benimsenmesine yönelik olarak gösterilen gayretleri sürdürmesi.

Zirveye yönelik yoğun ilgi ve konuşmalarda Rio+40'a yönelik göndermeler sürdürülebilirliğin gelişiminin ve takibinin devam edeceğini işaret etmektedir. 2010 yılında yapılan Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Zirvesinde 2015 yılı sonrasına yönelik yol haritası arayışlarının, 2012 yılındaki Rio+20'de devam etmesi ve üye ülkeler tarafından 2015 yılından sonra "Bin Yıl Kalkınma Hedefleri"nin yerine ve devamı niteliğinde "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri"nin belirlenmesi için sürecin başlatılması kararı alınması sürdürülebilirlik çalışmalarının gelişimini ifade etmektedir.

Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin sınırlı sayıda olması, anlaşılmasının ve özümsemesinin kolay olması Sürdürülebilirlik Hedefleri oluştururken dikkate alınan hususlar arasında olacaktır. Ayrıca Rio+20'de üye ilkeler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin aşağıdaki hususları taşıması gerektiği konusunda anlaşmışlardır (sustainabledevelopment.un.org):

- Eylem odaklı,
- Kısa-öz,
- Bildirimi kolay,
- Sınırlı sayıda,
- İstek uyandıran,
- Küresel,
- Farklı ülkelerin gerçekleri, kapasiteleri ve gelişme düzeylerini hesaba katılarak ve ulusal politika ve önceliklere saygı duyularak, tüm ülkeler tarafından uygulanabilir

Zirve'nin hedefleri (Kalkınma Bakanlığı, Sürdürülebilir Kalkınma Portalı);

- Sürdürülebilir kalkınma konusundaki politik kararlılığa yeniden vurgu yapılması,

- Sürdürülebilir kalkınma konusundaki başlıca zirvelerin çıktıları konusundaki gelişmelerin ve eksiklerin ortaya konması,
- Yeni ve yükselen tehdit ve fırsatların belirlenmesidir.

Zirvede 2015 sonrası için Bin yıl Hedeflerinin yerine geçmek üzere Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri belirlenmesi gündeme gelmiştir. Konunun 2013 yılında yapılacak Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda netleşmesi beklenmektedir (Sachs 2012).

Rio+20'ye hazırlık için yapılan değerlendirmelerde bazı alanlarda başarılar kazanıldığı tespit edilmiştir (Drexhage ve Murphy, 2010):

- Başarılı alanların başında yoksullukla mücadele gelmektedir. Bin Yıl Hedefleri çerçevesinde günlük 1\$'ın altında bir gelire yaşayan insan sayısını yarıya indirme adına bölgesel farklılıklar olmakla birlikte ilerleme kaydedilmiştir.
- Ayrıca yirmi yıl önceye nazaran çevre devletlerin ve özel sektörün öncelik sıralamasında daha üst sıralarda yer almaktadır.
- İklim değişikliği ağırlıklı olmak üzere çevre pek çok ülkede halk tarafından en ilgi çeken konulardandır.
- Çevre sorunları nedeniyle yeşil teknolojiye yatırım artmıştır. Yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerji kapasitesi yükselmiştir.

Bu ilerlemelere rağmen sürdürülemezlik eğilimi devam etmektedir (Drexhage ve Murphy, 2010):

- Büyüme halen çevresel etkisi olmakla birlikte ikame edilemeyen kaynaklara dayanmaktadır.
- Doğanın daha büyük bir miktarı insanlar tarafından kullanılmaktadır.
- Doğal kaynakların %80'i nüfusun %20'si tarafından kullanılmaktadır.
- Başta orta ve yüksek gelir grubundaki ülkeler olmak üzere yoksullar ile zenginler arasındaki gelir açığı artmaktadır.
- Küresel gelir eşitsizlikler 25 yıl öncesine nazaran azalmıştır. Bu büyük oranda Çin ve Hindistan'ın kalkınma başarısının sonucudur. Ancak dünyada yüksek gelir eşitsizliği devam etmektedir. En zengin %1'in dünya serveti içindeki payı %40'iken en fakir %50'nin dünya serveti içindeki payı %1'dir.

- Nüfus artışı ile birlikte tüketim artışı insanlığın son 45 yıl içinde doğal kaynaklara talebini iki kat artırmıştır.
- Temiz su sıkıntısı artmaktadır. 50'den fazla ülkede ciddi su sıkıntısı yaşanmaktadır. İklim değişikliği bu sıkıntıyı şiddetlendirmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmadan beklenen başarının sağlanamamasının nedenleri olarak şunlar değerlendirilmektedir (Drexhage ve Murphy, 2010):

- Kavram uluslararası literatürde yer alsa da net şekilde tanımlanamayacak bu nedenle de uygulanamayacak şekilde dağınık kalmıştır.
- Temelde çevresel sorunlarla ilgili kalmıştır.
- Ülkelerin ticaretin serbestleştirilmesi, borç erteleme, yoksulluğun azaltılması gibi gündemleri ile rekabet ederek kendine yer bulmaya çalışmaktadır.
- Ekonomik büyüme baskın paradigma olmaya devam etmektedir.
- Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere finansal ve teknolojik destek taahhütlerini yerine getirmedikleri için güven ortamı bozulmuştur.
- Gerçek bir ilerleme için politik gündeme giriş yapamamıştır. Ekonomik hususlar çevre ve sosyal konulardan daha fazla gündemde kalmaya devam etmektedir.

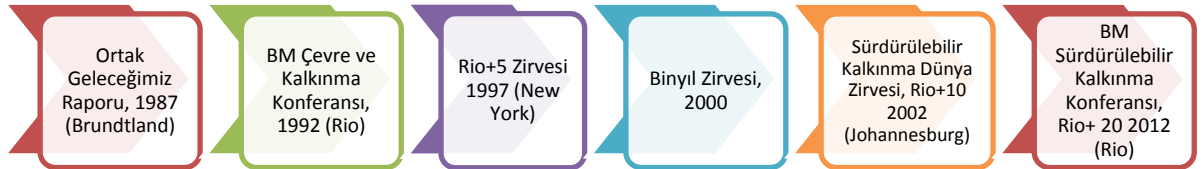
Sürdürülebilirlik kavramının şekillendiği ve genelde küresel ve yerel Zirvelerden oluşan tarihsel süreçte, her Zirvede 1987 yılından itibaren yapılan daha önceki zirvelerde alınan kararların hayata geçirilmesi konusu tartışılarak uygulama yetersizliklerine değinilmiştir. Ancak, kavramın çok boyutluluğu; gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin önceliklerinin ihtiyaçlarla ilişkili olduğu için farklı olması; gerekli mevzuat değişikliklerinin bir ülkenin farklı önceliklere sahip değişik kesimleri tarafından fark edilip benimsenmesinin zaman gerektirmesi gibi uygulamaları geciktirici nedenler mevcuttur. Ancak süreci tamamen başarısızlık olarak görmek hatalıdır. Toplumun farklı kesimleri arasında ortak bir bakış açısı oluşturmak da en az uygulamada başarı kazanmak kadar zordur ve bu zorluğun başarıldığına ilişkin kanıtlar mevcuttur.

16-22 Mart 2009 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen 5. Dünya Su Forumu Uygulama Planı'nın ana başlıkları şu şekilde özetlenmiştir (Ağça, 2002):

- Yoksulluğun ortadan kaldırılması,
- Sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi,
- Ekonomik ve sosyal kalkınmanın doğal kaynak temeline göre korunması ve yönetilmesi,
- Küreselleşen dünyada sürdürülebilir kalkınma,
- Sağlık ve sürdürülebilir kalkınma,
- Gelişmekte olan küçük ada ülkelerinin sürdürülebilir kalkınması,
- Afrika için sürdürülebilir kalkınma,
- Uygulama araçları,
- Sürdürülebilir kalkınma için kurumsal yapı.

Ekolojik vurgusu öne çıkan bu geniş katılımlı toplantıda yoksulluk, borç sorunları, gelişmekte olan ülkelere de hakkaniyetli ticari ve finansal sistemlerin sağlanması gibi sosyal ve ekonomik vurguların da yapılması disiplinler içinde farklı alanlara ilişkin bilincin oluşmakta olduğunu göstermektedir.

Şekil 1- Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Gelişimi

1.2. Sürdürülebilirlik Kavramı

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları, günümüzde, farklı amaçlar ve farklı nedenlerle, çeşitli alanlarda çok sık biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavramlara yüklenen anlamlar ne olursa olsun, öncelikle tanım üzerinde uzlaşmaya varılması gerekmektedir. Bu tanımdan beklenen ise, ekonomik, sosyal ve çevresel tüm boyutları içermesidir (Yüksek, 2010:137).

Sosyal bir tepki olarak ortaya çıkan sürdürülebilirlik kavramı uzun bir gelecekte çevresiyle birlikte mutlu bir şekilde ilerleyen iktisadi sistem hayalini uyandırmaktadır. Bu doğayla uyum içerisinde olma fikridir. O halde sürdürülebilirlik

insanlığın refahının peşinde doğanın potansiyellerini işletilmesi gezegen üzerindeki insan olan ve olmayan değişik yaşam formlarının birlikte yaşamları arasındaki gerilimi uzlaştırmak için geniş ve ayrıntılı endişeler bütününe çağrıştırmaktadır (O'Connor, 2002 akt. Güçlü, 2007:67).

1987 yılında Ortak Geleceğimiz Raporunun yayınlanmasının ardından raporda yer verilen Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilirlik tanımı geniş kabul görmüş ve ancak yayımlanmasından itibaren 5 yıl içinde farklı kurumlar ve araştırmacılar tarafından 70 den fazla farklı yorum ile netleştirilmeye çalışılmıştır (Mebratu, 1998; Lozano, 2008). Bazı tanımlamalar ekolojik sürdürülebilirlik üzerinde durarak doğal kaynakların taşıma kapasitelerinin üzerinde kullanılması ve doğanın geri dönüşüm sisteminin yetişemeyeceği bir hızda çevre kirliliğine yol açan maddenin üretilmesine değinmişlerdir. Bilim adamları tarafından oluşturulan bu tanımlamalar nadiren sosyal konulara ve bunların ekolojik ve ekonomik ilişkilerine değinmişlerdir (Lozano, 2008). Ancak zirvelerde ve birleşmiş milletler tarafından yayınlanan raporda kavramın başta yoksullukla mücadele olmak üzere sosyal boyutu diğer iki boyut ile birlikte aynı şiddetle vurgulanmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramının anlaşılması için farklı yorumlara da her kesimin üzerinde anlaştığı Ortak Geleceğimiz Raporunda yer verilen tanımı incelemek gerekir. Raporda sürdürülebilir kalkınma; gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama gücünden ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyacının karşılandığı kalkınma olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilirlik; kalkınmanın (ve bu kapsamdaki şehircilik/kentleşme, enerji, ticaret, üretim gibi alt faaliyet alanlarının) hedeflere ulaşmak için yöntemini, kalkınma sürecinin niteliğini ve kalkınma için yürütülen çalışma ve çabalarda sahip olunması gereken bakış açısını, ruhu ifade etmektedir. Raporda sürdürülebilirliğin kuşaklar arasında ve aynı kuşak içinde sosyal adalet, eşitlik kavramını ifade ettiği belirtilmiştir.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi gibi güdüleme teorileri kişinin ihtiyaçları tatmin edildiğinde farklı bir ihtiyacının ortaya çıkacağını belirtmektedir. Bu durumda batıdaki bir bireyin yüksek tüketim düzeyi ve yoğun kaynak kullanımı ile giderdiği bir ihtiyacı ile açlık sorunu yaşayan fakir ülkelerdeki gıda ihtiyacı aynı şekilde mi değerlendirilecektir. Rapor bu nedenle vurgulanan iki anahtar kavramdan biri ihtiyaç kavramıdır. Özellikle önem verilmesi gerekenin dünya yoksullarının temel ihtiyaçları

başta olmak üzere “ihtiyaç” kavramı olduğu belirtilmiştir. Bu durum yoksullara öncelik verirken büyüme için vazgeçilemez tüketim düzeyini de göz ardı etmemektedir .

Rapordaki ikinci anahtar kavram ekolojinin günümüz ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kapasitesine ilişkin olarak teknoloji ve sosyal örgütlenme düzeyinin getirdiği “sınırlama (limit)”dır (WCED, 1987).

İhtiyaçların karşılanabilmesi büyüme potansiyelinin tam olarak kullanılabilmesini ve fırsatların herkes için adil olarak sağlanmasını gerektirmektedir. Ancak büyüme tek başına yeterli değildir. Yüksek seviyedeki üretim faaliyetleri ve yaygın yoksulluk, birlikte çevre üzerinde ciddi tehlike oluşturmaktadır. Ayrıca nüfusun, ekosistemin üretim potansiyeli ile uyumlu şekilde artmaması kaynaklar üzerindeki baskıyı arttırmakta ve yaşam standartlarının artışı yavaşlatmaktadır. Bu noktada teknoloji, doğal kaynaklar üzerindeki stresi azaltıcı kullanımı ile doğa - insan arasında kilit bağlantıdır. Ancak gelişmekte olan ülkelerin teknolojik yenilikler için gelişmiş ülkelerin desteğine ihtiyacı vardır. Fakat gelişmiş sanayilerin teknolojisi, gelişmekte olan ülkelerin sosyoekonomik ve ekolojik durumuna her zaman kolayca uyum sağlamamaktadır. Ayrıca teknoloji bazı acil sorunları çözerken başkalarına neden olabilmektedir. Yine de bilgi birikimi ve teknolojik gelişim kaynakların taşıma kapasitesini arttırmak için kullanılabilir (WCED, 1987).

Ekolojik iktisat alanının öncülerinden Herman E. Daly’e göre üretim süreçlerinin sadece doğa açısından iyiyi üretmesi mümkün değildir, iyinin yanında kötünün de çıktı olarak üretilmesi kaçınılmazdır. Burada önemli olan bu çıktı miktarının ekosistemin atıkları emme ve tüketilen kaynakları yenileme kapasitesini aşmaması gerekliliğidir, ancak bunun sağlanmasıyla “ekonomi, ekolojik açıdan sürdürülebilir” olacaktır. (Yavuz, 2010:66). Ancak nüfus artışının etkisiyle sadece temel ihtiyaçlar dahi üretim üzerinde karşı konulamaz bir baskı oluşturduğunda teknoloji hem üretimin zararlı çıktılarının azaltılması hem ekolojik kaynakların ikamesinin sağlanması hem de ekolojik kapasitenin geliştirilmesinde kullanılarak sürdürülebilirliğin sağlanmasında kilit rol oynayabilecektir.

Teknoloji ve sosyal örgütlenme, ekonomik büyümenin yeni bir dönemine yol açmak için birlikte kullanılabilir ve geliştirilebilir. Ekolojik, sosyal ve kalkınma alanlarında çalışan gruplar arasında ortak faydaların farkında olmayı ve güçleri birleştirmeyi önleyen iletişim eksikliği azalmakta ve yoksulluk, ekolojik bozulma ve nüfus artışı arasındaki karmaşık bağlılık fark edilmektedir (WCED, 1987). Raporun adının “Ortak Geleceğimiz” olması bu açıdan anlamlıdır. Ya birlikte kaybedileceği ya da birlikte kazanılacağını mesajını barındırmaktadır

Raporda, sürdürülebilir kalkınmada stratejik şartlar olarak aşağıdaki 7 hedef sayılmıştır (WCED, 1987):

1. Büyüme canlandırmak: sürdürülebilir bir kalkınmanın mutlak yoksulluk içinde olan, en temel ihtiyaçlarını karşılayamayan çok sayıda insanı hedef alması gerekir.
2. Büyümenin kalitesini (niteliğini) değiştirmek.
3. Temel insani ihtiyaçların (iş, yiyecek, enerji, su ve sağlık hizmetleri) karşılamak.
4. Sürdürülebilir bir nüfus düzeyi sağlamak.
5. Kaynak tabanını korumak ve arttırmak.
6. Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riski yönetmek.
7. Karar sürecinde çevre ve ekonomiyi birleştirmek.

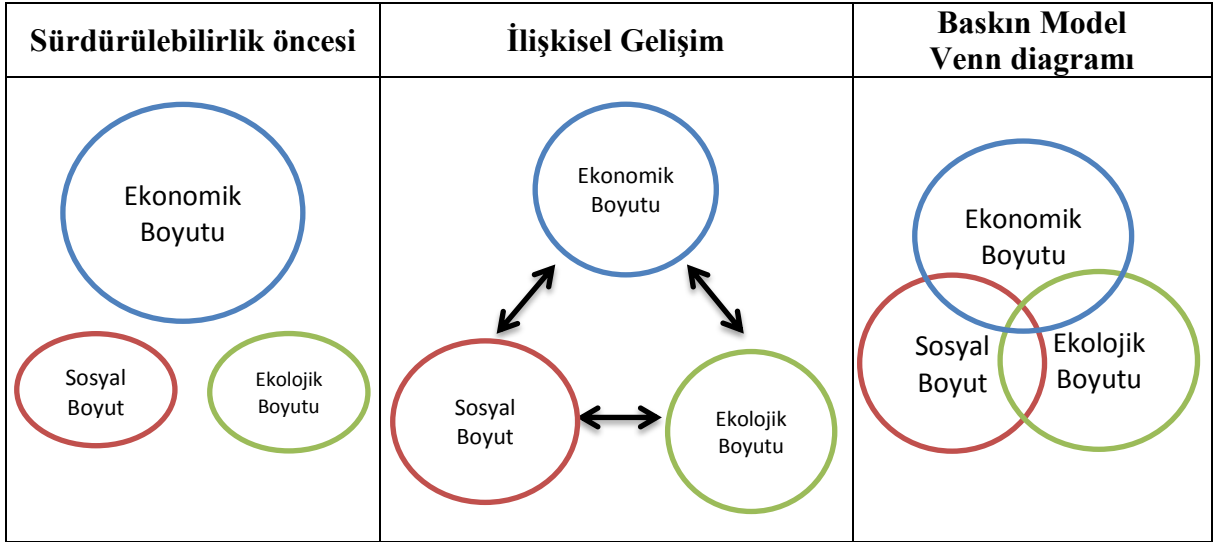
Bu yedi şartın sağlanabilmesi ve dolayısıyla Brundtland’ın tarif ettiği sürdürülebilir kalkınmaya ulaşabilmek ancak ulusal politikaların, ekonominin, bürokrasinin, sosyal sistemlerin, üretim sistemleri ve teknolojinin yeniden yapılanması ve yeni bir uluslararası ticaret ve finans sisteminin geliştirilmesi ile mümkündür.

1.3. Sürdürülebilirlik Tasavvuru

Sürdürülebilirlik baskın sosyo-ekonomik paradigmanın alternatifi olarak belirmektedir. Ancak hala tam olarak anlaşılması oldukça güç olan bir kavramdır. Daha anlaşılır, somut kılmak ve farkındalığı arttırmak adına görsel sunumlara ihtiyaç duyulmaktadır (Lozano, 2008:1). Kavramın kendisine yönelik farklı yorum ve tartışmalar özellikle görsel sunumlarda izlenebilmektedir.

Ekonomik bakış açısının hakim olduğu dönemlerde her üç boyut kendi aktörleri tarafından diğer boyutlardan ayrı olarak algılanıyor ve ekonomik boyutun baskınlığı üretim aracılığıyla belirginleşiyordu. Ancak 1970’lerde artan yoksulluk ve ekolojik sorunlar kamuoyunda tartışıldıkça ekonomik boyutun sosyal ve ekolojik bağlantıları kabul görmeye başlamıştır. Sürdürülebilirlik tartışmalarıyla birlikte herhangi bir alana ilişkin karar alınırken diğer iki alana da yansımalarının ve farklı alanlara ilişkin unsurlar arasında yol açacağı etkiler sonucu uzun vadede- kuşaklar arası- sonuçlarının dikkate alınması gerektiği düşüncesi ile üç alanın çakıştığı merkezin sürdürülebilirliği temsil ettiği Venn diagramı ile gösterim yaygın olarak kullanılmıştır.

Şekil 2 - Ekonomik Ekolojik ve Sosyal Alanlara Yönelik Bakış Açısının Değişimi

Yukarıdaki şekilde görülen alanların değişim yirmi yıldan az bir zamanda gerçekleşmiştir. 1960’larda üretim-büyüme üzerinde durulurken 1970’lerde ekolojik ve sosyal bağlantılar tartışılmış ve 1980’lerin başında ancak özellikle de 1987’de ise bu alanların sadece ilişkili değil sistemsel bir bütün olduğu kabul edilmiştir.

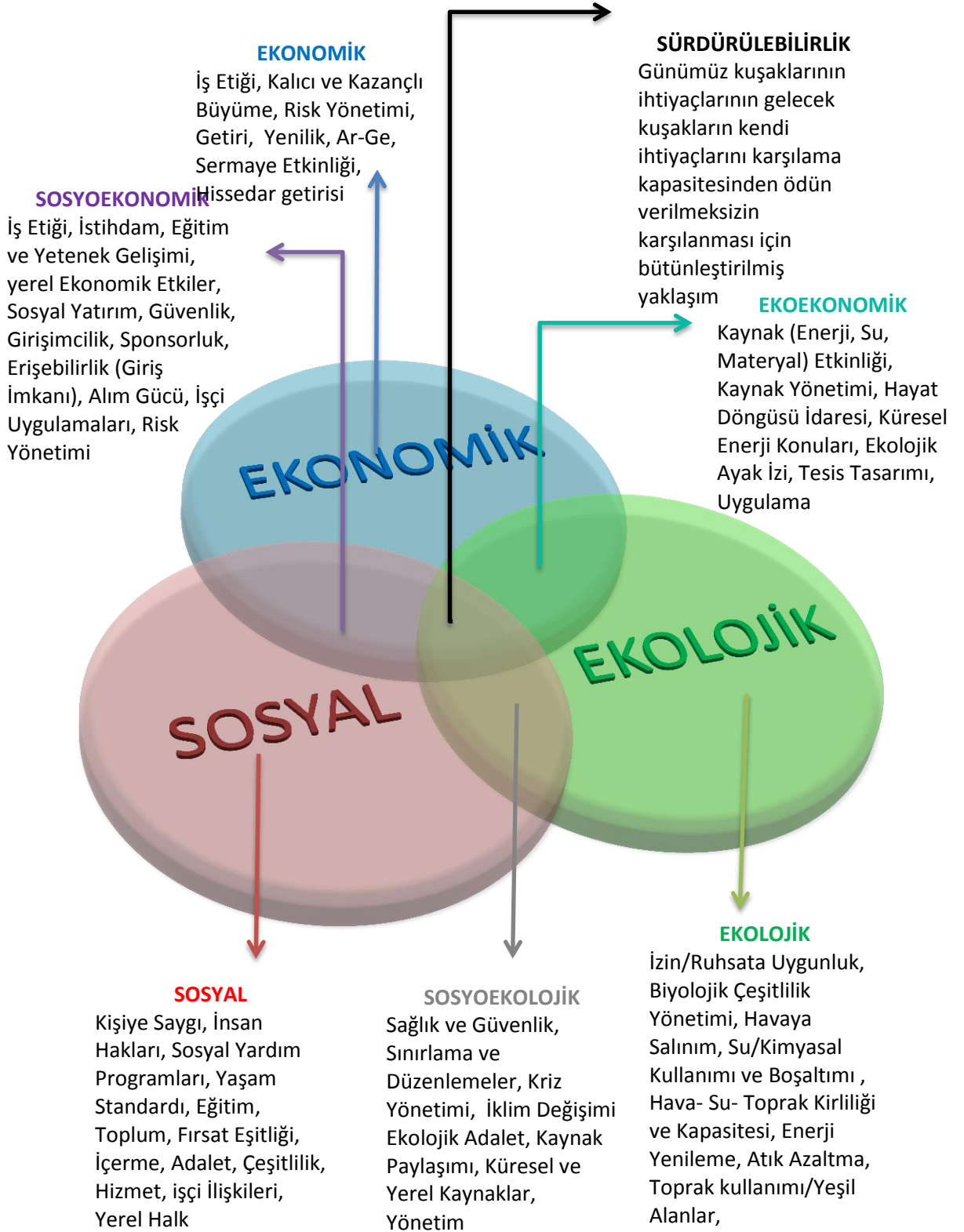
Kavrama yönelik araştırmalarda sürdürülebilirliğin ölçümü ve raporlaması yoğun yer tutmakta ve sosyal, ekonomik ekolojik alanların içeriğine ve ilişki yapısına üzerinde durulmaktadır. Üç alanın sistemsel bütünlüğünün idraki yirmi yıldan az bir sürede gerçekleştiği için bu kadar kısa sürede araştırmacıların ve karar birimlerinin çalışmalarını yönlendirirken sahip oldukları bakış açılarının tamamen

değişmesi beklenemez. Bu farklılıklar kendini sürdürülebilirlik görsellerinde göstermektedir.

Sürdürülebilirlik genelde iki şekilde tasavvur edilmektedir: ağırlıklı olarak kullanılan Venn diagramı ve Rus bebekleri modeli olarak da anılan tek merkezli çember modeli (Lozano 2008; Todorov ve Marinova 2011; Scottish Executive Social Research, 2006:25-26).

Aşağıda alanların alt unsurlarına ilişkin açıklamaları içeren farklı çizimler incelenerek hazırlanan bir Venn diagramı yer almaktadır. Bu çizim tarzı tüm alanların karşılıklı ilişkileri olan bir bütün oldukları gerçeğine uygundur.

Şekil 3 - Ekonomik, Sosyal ve Ekolojik Unsurların Sürdürülebilirlik İçindeki Konumu⁽¹⁾

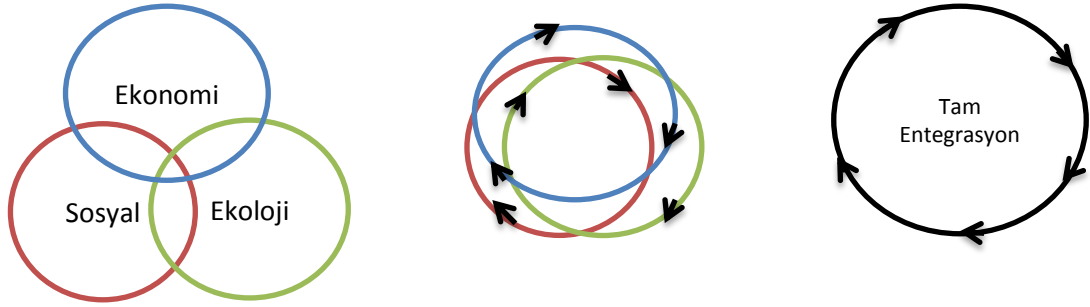

¹ Şekil; www.verifysustainability.com, blogs.oregonstate.edu, nooventures.edublogs.org, olis.uoregon.edu, www.vanderbilt.edu, www.ursinus.edu, 2002 University of Michigan Sustainability Assesment, International Union for Conservation of Nature kaynaklarında yer alan şekiller incelenerek çizilmiştir.

Çizimde yer alan açıklamalar belirtilen farklı çizimlerin özetidir. Ancak herhangi bir unsurun hangi alana gireceği konusu tartışmaya açıktır. Örneğin gelir dağılımı ekonomik ve sosyal alan ile ilişkili olduğu kadar doğal kaynakların dağılımı göz önüne alındığında ekolojik alanın da bir parçasıdır.

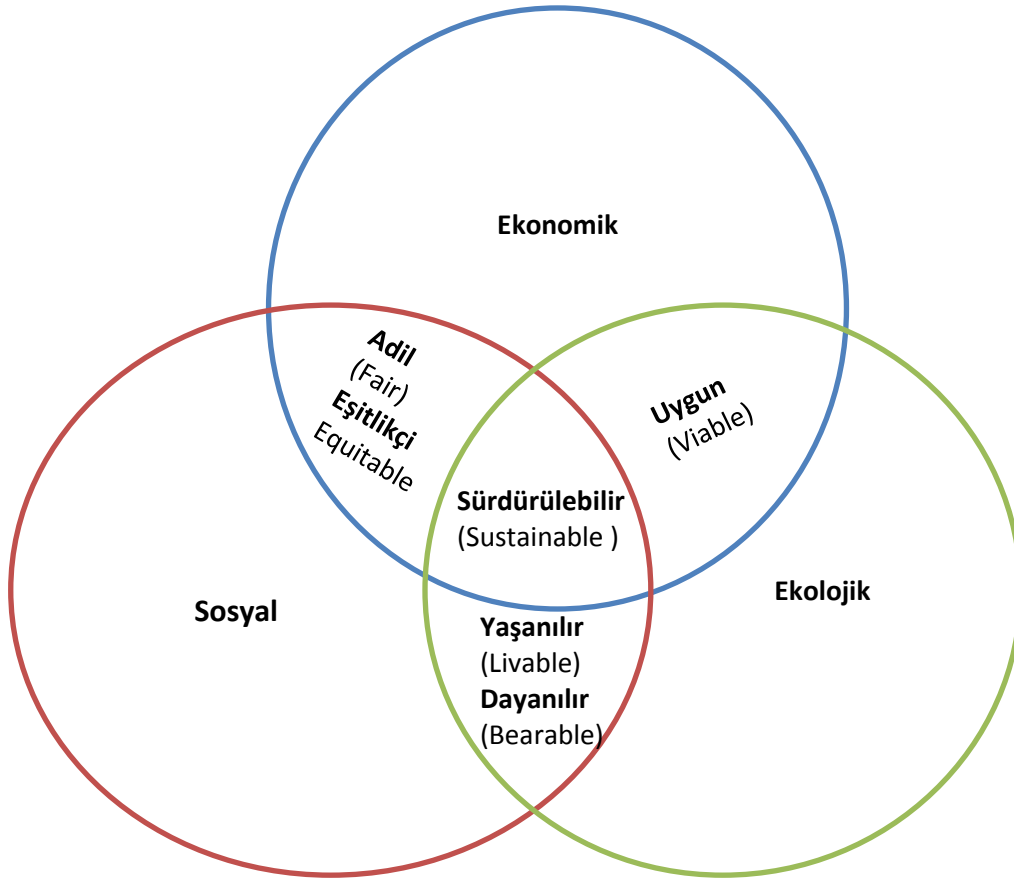
Venn diagramında üç çemberin kesişimi sürdürülebilirliği vermektedir. Bu nedenle çizilen diagramda sürdürülebilirlik dışında alanların da bulunması sürdürülebilirliğin sağlanamadığını belirtmektedir. Tam bütünleşme durumu arzu edilen sürdürülebilirliği göstermektedir (Lazano, 2008).

Şekil 4 - Sürdürülebilirlik İçin Tam Bütünleşme/ Entegrasyon

Bir konu sadece ekonomik ekolojik veya sosyal bir alan olarak görülüyor ve diğer bağlantıları göz ardı ediliyor ise sadece ekonomik, ekolojik veya sosyal olarak nitelendirilmektedir. Eğer konunun ekonomik ve ekolojik bağlantıları birlikte değerlendirilmiş ise en iyi ihtimalle uygun, yapılabilir olarak nitelendirilir. Ancak ekonomik ve sosyal bağlantılar eş zamanlı değerlendirilmişse en başarılı sonuç adil ve eşitlikçi olacaktır. Konunun ekolojik ve sosyal yönleri göz önüne alınarak ulaşılabilecek sonuç yaşanılır ve dayanılır olacaktır. Sürdürülebilirliğe ulaşmanın yolu ise konunun ya da amacın sosyal, ekolojik ve ekonomik alanlardaki bağlantılarının bir bütün olarak beraber incelenmesidir.

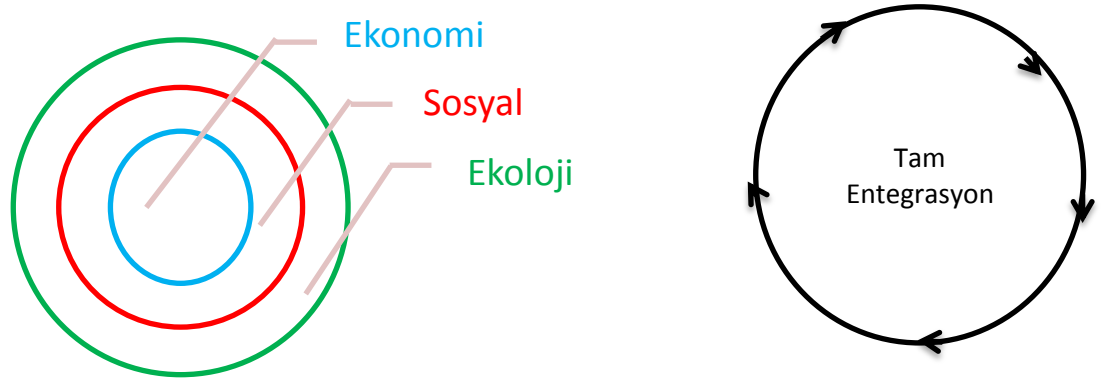
Şekil 5 - Sürdürülebilirlik Dışındaki Durumlar

Kaynak: www.sustainability.umd.edu (University of Maryland),
www.cityofdubuque.org, www.wikipedia.com,

Venn diagramına ilişkin en yoğun eleştiri çevrecilerden gelmektedir. Onlara göre her sistem dolayısıyla da her alan ekolojinin içinde yer almakta dolayısıyla da ekolojinin alt sistemi olarak çalışmaktadır. Ayrıca ekonomi, insan ve toplum kurduğu sistem olarak sosyal sistemin bir alt sistemidir. Dolayısıyla da sistemsel bütünlüğü gösterirken en dışta ekolojik sistemi en içte de ekonomik sistemi temsilen iç içe geçmiş üç çember kullanılmalıdır. Bu çemberler bütünleşerek tek bir çembere dönüştükçe sürdürülebilirlik artmaktadır(Lozano, 2008; Todorov ve Marinova, 2011; Scottish Executive Social Research, 2006:25-26).

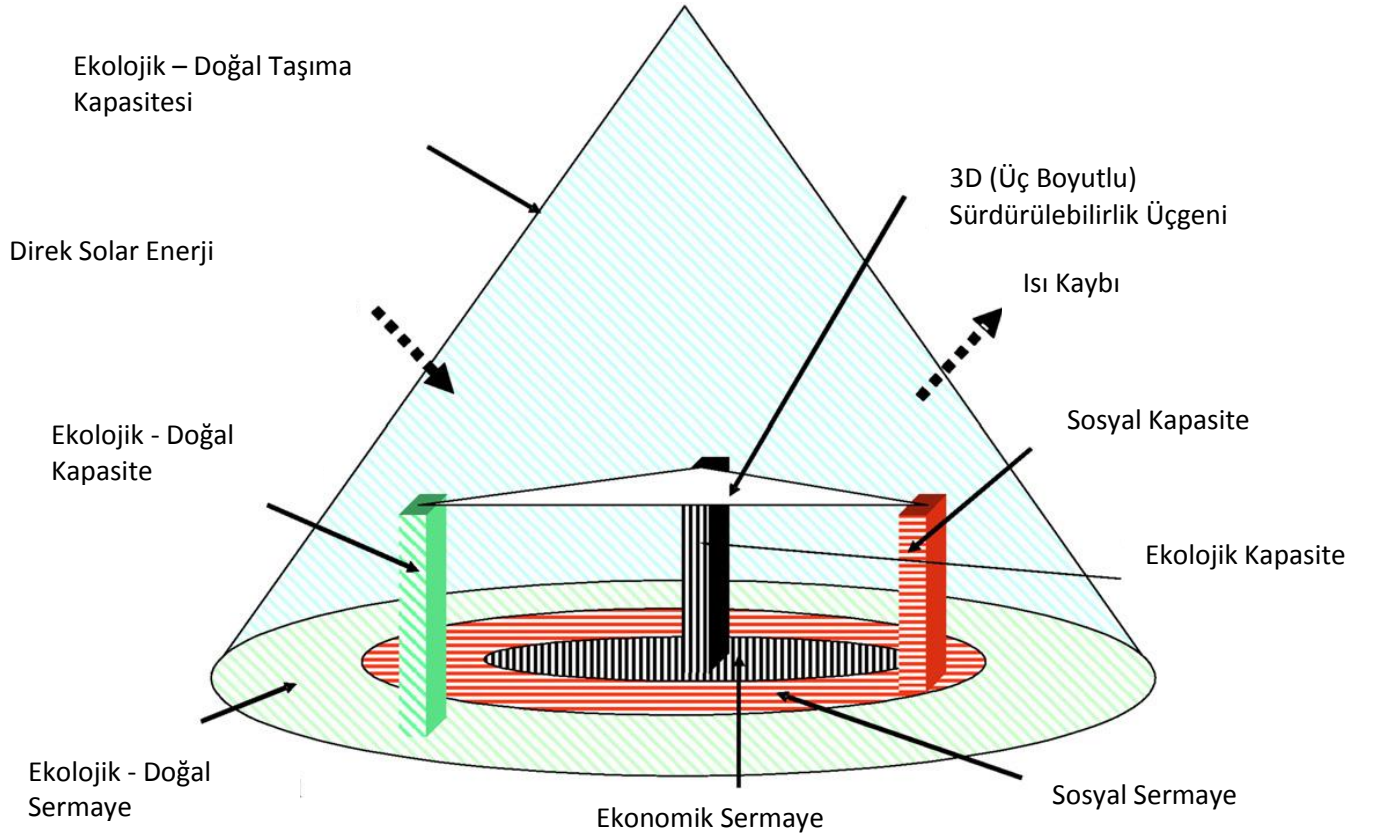
Şekil 6 - Tek Merkezli Sürdürülebilirlik Tasavvuru

Venn diagramlarında da tek merkezli gösterimlerde de çember içindeki alanların ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutlardaki kaynakları mı yoksa bu boyutların etkilerini mi yansıttığı konusunda farklı uygulamalar vardır (Lozano, 2008: 1843-1845). Ancak üç boyutlu (3D) gösterimlerde üç farklı boyuttaki kaynakların ve oluşturdukları etkilerin sürdürülebilirliği nasıl sağladığı daha net görülmektedir.

Mauerhofer'ın 3D Sürdürülebilirlik çalışmasında aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi tek merkezli çemberler sırasıyla ekolojik, sosyal ve ekonomik sermayeyi göstermektedir. Ekolojik, ekonomik ve sosyal sermayenin oluşturduğu kapasitelerin dengeli olması durumunda Sürdürülebilirlik Üçgeni dengeli bir konuma gelerek "Sürdürülebilir" durumu ifade edecektir. Ekolojik yaklaşımlara uygun şekilde tüm bu durumun üst limiti ekolojik sistemin taşıma kapasitesidir. Herhangi bir kapasite sütununun ulaşabileceği en üst limit ekolojik sistem ile sınırlıdır. Brundtland raporu da sürdürülebilir kalkınmanın mutlak olmasa da sınırları olduğunu ve mevcut teknoloji, sosyal örgütlenme ve atmosferin insan faaliyetlerinin etkilerini sindirme yeterliliği ile belirlendiğini ifade etmektedir. Raporda teknoloji ve sosyal örgütlenmenin yönetilip geliştirilebileceği vurgulanmaktadır. Ancak gezegenin kaynakları teknolojinin gelişimiyle tüketim baskısı azalsa dahi sınırlı bir kapasiteye sahiptir. (Mauerhofer, 2008: 496-506)

Şekil 7 - Üç Boyutlu (3D) Sürdürülebilirlik

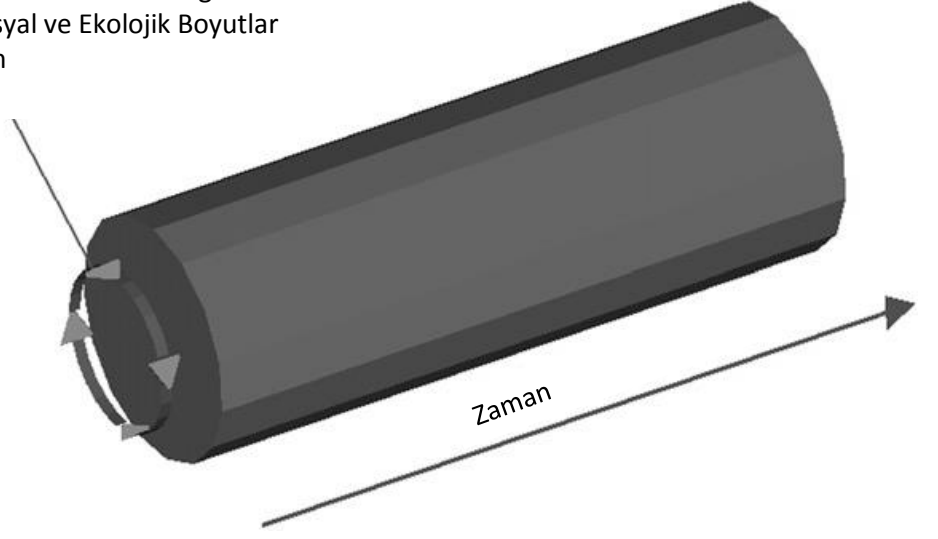

Kaynak: (Mauerhofer, 2008: 496-506)

İster Venn diagramı ister tek merkezli çemberler olsun çemberlerin tek çembere dönüşmesi "İlk Aşama Sürdürülebilirlik Dengesi" olarak adlandırılmaktadır. Ancak iki görselleştirme yöntemi de iki boyutlu yöntemler olduğu için dinamik zaman boyutunu göstermek için yeterli değildir. Kuşaklar arası boyutta sürdürülebilirliğin sağlanması olan "İkinci Aşama Sürdürülebilirlik Dengesi", üç boyutlu (3D) gösterimlere ihtiyaç duymaktadır (Lozano 2008: 1842-1844).

Şekil 8 - İlk Aşama Sürdürülebilirlik Dengesine Zaman Boyutunun Eklenmesi

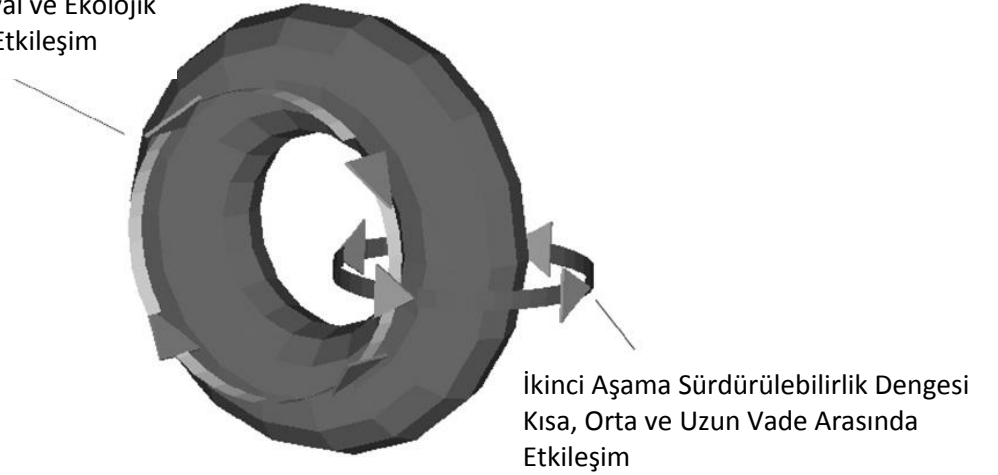
İlk Aşama Sürdürülebilirlik Dengesi
Ekonomik, sosyal ve Ekolojik Boyutlar
Arası Etkileşim

Kaynak: Lozano 2008

Şekil 9 - İkinci Aşama Sürdürülebilirlik Dengesi

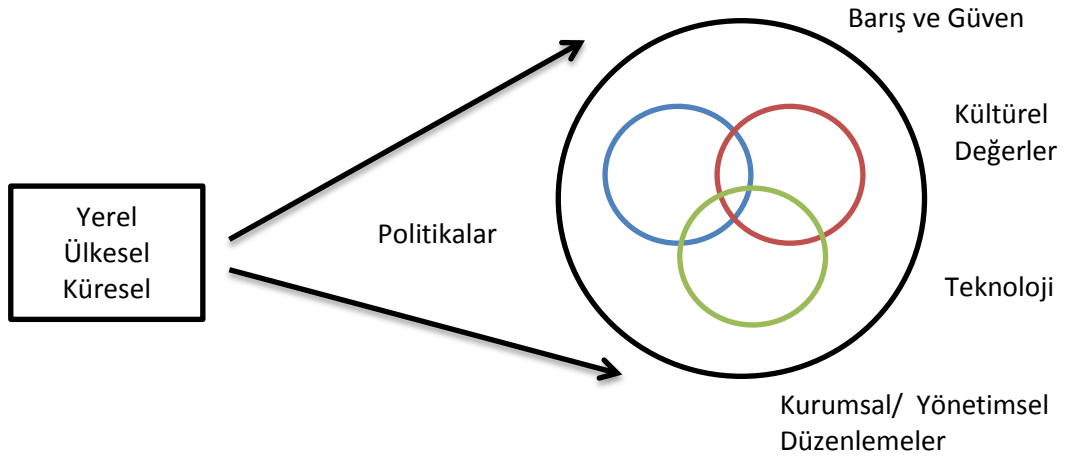
İlk Aşama Sürdürülebilirlik
Dengesi
Ekonomik, Sosyal ve Ekolojik
Boyutlar Arası Etkileşim

Kaynak: Lozano 2008

Zamansal boyutun haricinde yerel, ülkesel ve küresel düzeydeki etkiler de sürdürülebilirlikte dikkate alınmaktadır (Lozano, 2008:1839). Örneğin Avrupa Birliğinin sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik olarak bio-yakıt kullanımı için attığı adımlar, Kuzey Avrupa şirketlerinin Afrika'da geniş tarım arazileri almasına sonucunu doğurmakta ve yerel halkın yaşamını sürdürdüğü toprakların, ekosistemin kontrolünü kaybetmelerine yol açmaktadır (Afionis ve Stringer, 2012: 117). Afrika'nın doğal kaynaklarına yönelik geçmişteki girişimlerin bölgenin genel dengesini bozduğu ve iç savaşlara yol açtığı hatırlanırsa bu gün ekolojik ve ekonomik kapasiteyi arttırmaya yönelik çalışmaların ikincil etkiler göz önüne alınmazsa gelecekte Afrika'daki nesiller ve sosyal kapasite üzerinde olumsuz etki yaratma ihtimali vardır. Bu örnek, sürdürülebilirlik tasavvurunda; sadece ekonomik, ekolojik ve sosyal alanların karşılıklı etkileşiminin zamansal boyutuyla birlikte değerlendirilmesi değil, küreselleşme ile birlikte kolaylaşan ancak tarihin her döneminde gözlemlenen etkilerin ülkeler, bölgeler (mekanlar) arasında yansımalarının da önemli olduğunu göstermektedir.

Şekil 10 - Sürdürülebilirliğin Mekânsal Boyutu

Kaynak: Lozano, 2008

Zaman ve kapasite sürdürülebilirlik görsellerine ayrı ayrı bir boyut eklemişken sürdürülebilirliğin küresel ve yerel boyutları da düşünüldüğünde sürdürülebilirliğin tüm içerikleri ile birlikte görselleştirmek zordur.

BÖLÜM 2 YOKSULLUK

Bu bölümde, öncelikle yoksulluk kavramından ne anlamamız gerektiği hususu önde gelen yoksulluk yaklaşımları üzerinden değerlendirilecektir. Yoksulluğun nedenleri, incelenerek bir sonraki bölümde sürdürülebilirliğin yoksullukla ilişkisinin netleştirilebilmesi için yoksulluğun bağlantıları belirlenecektir.

2.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk, insanlık tarihi kadar kadim olan ve üstesinden gelebilmek için ilkel olsun modern olsun, değişen niteliğine rağmen, tüm toplumların mücadele ettiği bir olgudur (Güneş, 2010;11). Ancak henüz üzerinde uzlaşılmış bir tanım bulunmamaktadır. Aslında yoksulluğun standart bir tanımını yapmak kolay değildir. Bu tanımın yapılmasında temel güçlüğü ise yoksulluğu oluşturan çok sayıda bileşen, bu bileşenler arasındaki çeşitli ilişkiler ve yapılacak tanımlamanın bu konu hakkında çalışma yapan kişinin kişisel birikimiyle şekillenebilecek olmasıdır (Odabaşı, 2010:11).

Yoksulluk her ne kadar çok boyutlu bir kavram olsa da; sahip olduğu farklı tanımlardan herhangi birine göre analiz edilebilir. Seçilen tanıma ve yönteme bağlı olarak yoksulluk analizi sonrasında farklı sonuçlarla karşılaşmak mümkündür (Beken, 2006:1).

Yoksulluğun tanımlanabilmesi ile ilgili çalışmalar 19. yüzyıl İngiltere'sinde başlamıştır. Sanayi devriminin ardından büyüyen yoksulluk sorunu o dönem sanayi devrimini yaşayan ülkelerde, başta İngiltere olmak üzere, sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyde önemli bir konu olarak ön plana çıkmıştır. İngiltere'de yapılan bu çalışmalar sırasında geliştirilen mutlak yoksulluk yaklaşımına uygun ilk yoksulluk tanımı Seebohm Rowentree tarafından geliştirilmiştir. Rowentree, yoksulluğu "Toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb.

asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi” olarak tanımlamıştır (Bildirici, 2011:4; Arpacıoğlu, 2011:1).

Rowentree'nin yoksulluk tanımı gibi fiziki ihtiyaçları temel alan tanımlar dar anlamda yoksulluk tanımlarıdır. Günümüzde uluslararası birçok kuruluş azgelişmiş ülkelerde gün geçtikte artmakta olan açlık sorununun çözümüne çalıştığından yoksulluk genel olarak beslenme olarak nitelendirilmekte ve buna da dar anlamda yoksulluk adı verilmektedir (Atasever, 2010:3-4). Özellikle azgelişmiş ülkelerde devam eden açlık sorunları nedeniyle Dünya Bankasının günlük geliri minimum 2.400 kalori besini almaya yetmeyen insanları mutlak yoksul olarak tanımladığı dar anlamda yoksulluk değerlendirmeleri güncelliğini korumaktadır.

Yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelere ait bir sorun olmayıp, farklı boyut ve dereceleri ile gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde de karşımıza çıkan bir problem olmaktadır (Beken, 2006:1). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından da yoksulluk temel bir sorundur ve gün geçtikte daha büyük önem kazanmaktadır. Buna bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu tek kaleme indirgeyip açlık olarak nitelendirmek yanlıştır. Kavramsal olarak kişilerin yeme, içme, giyinme ve barınma ihtiyaçlarının yanında sosyal insan olabilme adına sahip oldukları sosyal yaşam düzeylerinin de düşük olması yoksulluk olarak adlandırılmakta ve buna da geniş anlamda yoksulluk adı verilmektedir (Atasever, 2010:4).

1980'lerde başlayan sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerle birlikte yoksulluk kavramı kalkınma tartışmalarını ön plana çıkarmıştır. Yoksulluğun, Dünya Bankası tarafından yapılan Dünya Kalkınma Raporunda ana tema olarak işlenmesi, yoksulluk çalışmalarını da hızlandırmış, konunun salt ekonomik bir sorun olmanın ötesine geçmesiyle uluslararası kuruluşların da konuya ilgileri artmıştır (Arpacıoğlu, 2011:61).

1995'de Kopenhag'ta Sosyal Kalkınmayla ilgili Birleşmiş Milletler (BM) toplantısında küresel yoksulluk yeniden tanımlanmıştır. Bu süreçte iki farklı ve birbirleriyle yarışan perspektif ortaya çıkmıştır. Bu iki perspektifin amacı gelirin küreselleşmeyle nasıl dağıldığını anlamaya çalışmaktır. Bu perspektiflerden biri “Bretton Woods yaklaşımı” diye bilinmektedir. Bu iyimser perspektife göre, yoksul ile zengin arasındaki uçurum küçülmektedir. Bu görüş büyük uluslararası iktisadi

kurumlar (IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü) tarafından savunulmaktadır ve bu yaklaşıma göre küreselleşme entegrasyonu ve ilerlemeyi ifade etmektedir. Diğeri ise “Birleşmiş Milletler Yaklaşımı” olarak bilinen; Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler sistemini oluşturan örgütler tarafından desteklenen; yoksul ile zengin arasındaki uçurumun büyüdüğünü söyleyen ve daha kötümser bakış açısı olan bir perspektiftir (Therien,1999,727 akt. Kabaş, 2009).

Bretton Woods yaklaşımında yoksulluk gelir yoksulluğu olarak tanımlanır, genellikle parasal göstergelerle (kişi başına düşen milli gelir, reel ücret, işsizlik oranı, yoksulluk sınırı, kafa sayım oranı gibi) ifade edilir. Birleşmiş Milletler yaklaşımında ise yoksulluk tanımı Amartya Sen’in Kapasite yaklaşımına dayanır ve çok boyutludur. Bu yaklaşımda yoksulluk insani yoksulluk olarak tanımlanır, genellikle parasal olmayan göstergelerle (okula kayıt oranı, okur-yazarlık oranı, ortalama yaşam süresi, bebek ve çocuk ölümleri gibi) ifade edilir (Kabaş, 2009;ii).

Bretton Woods kurumlarından IMF’nin görevi daha çok ekonomik istikrara ilişkindir ve yoksulluk ile doğrudan ilişkili görülmemektedir. Ancak IMF’nin makroekonomik sisteme yönelik politika önceliklerinin değişimi yoksulluğun önemli bir problem olarak algılanma durumundaki değişimini, Bretton Woods kurumlarının yoksulluk yaklaşımını da yansıtmaktadır. Dünya Bankası ise ilk kurulduğu zamanlar Avrupa’nın savaş sonrası ekonomilerinin tamirini amaçlasa da kısa süre içinde büyümeden daha çok dağıtım eşitsizliklerini ve yoksulluğu ortadan kaldırmaya, kentsel ve kırsal yoksulluğa daha fazla önem vermeye başlamıştır (Kurnaz ve Özgenç, 2010;238-240). Bu nedenle yoksulluğa ilişkin Bretton Woods yaklaşımı daha çok girişinde “Hayalimiz, yoksulluğun olmadığı bir dünyadır” yazan Dünya Bankası yaklaşımı olarak adlandırılmaktadır.

2.1.1. Dünya Bankası’nın Yoksulluk Yaklaşımı

1944 yılında kurulan Bretton Woods ikizleri, başta ABD ve gelişmiş ülkelerin makroekonomik tercihlerini yansıtacak şekilde, ekonomik ve sosyal politika alanındaki bakış açılarını ve müdahale araçlarını zaman içinde değiştirmişlerdir. Uzun dönem gelir temelli yoksulluk bakış açısına sahip olmakla eleştirilen Dünya Bankasının bugünkü söylemlerini ve yoksulluk algısını Birleşmiş Milletlerin İnsani

yoksulluk temelli yaklaşımından ayırmak oldukça güçtür. Bu nedenle Dünya Bankasının yoksulluk algısını zamansal değişim çerçevesinde incelemek gerekmektedir.

1980'li yıllara kadar Bretton Woods kurumlarına göre yoksulluğun azaltılmasında en iyi yol; ülkelerin sanayileşme hızını arttırmak ve altyapıya daha çok yatırım yapmak olmuştur. 1960'lı yıllar, özellikle, Keynesyen görüşün makro ekonomik politikalara hakim olduğu ve Keynesyen yaklaşımın başarılarına tanık olduğu yıllardır. Sanayileşen ülkelerde hızlı büyüme ve istihdam artışı gözlemlenmiştir. Ancak kalkınmaya verilen desteklerin, büyümeyi arttırıp düşük işsizlik oranları sağlayacağı ve yoksulluğu azaltacağı inancı 1970'lerde sorgulanmaya başlanmıştır. Zira 1950–1970 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerde kişi başı gelir ikiye katlanmasına rağmen düşük gelirli ülkelerde ortalama artış bunun yarısı kadar olmuştur (Kurnaz ve Özgenç, 2010;239-240).

Dünya Bankası 1970'li yıllarda hızlı sanayileşmeye dayalı büyüme sürecinde gelir dağılımının bozulması ve yoksulluk sorununa kalıcı bir çözüm arayışı sonucunda yoksulluk üzerine çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu nedenle Dünya Bankasının yoksulluk kavramına ilgisinin temelini 1970'lere dayandığı söylenebilir (Bildirici, 2011;16). Bu dönemde Dünya Bankası, büyümeden daha çok dağıtım eşitsizliklerini ve yoksulluğu ortadan kaldırmaya, kentsel ve kırsal yoksulluğa daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu dönemde düşük gelirli gruplara yönelik, tarım ve eğitim alanlarındaki projelere daha fazla kredi verilmiştir (Kurnaz ve Özgenç, 2010; 241).

1970'li yıllarda Dünya Bankasının yoksulluk bakışının gelir temelli olduğu görülmektedir. Bankanın yoksulluğa ilişkin bakış açısında değiştirdiği husus yoksulluğun algılanış biçimi değil yoksulluğun tek başına büyüme ile çözülemeyeceği, dağıtım eşitsizliklerinin göz ardı edilmemesi gerektiği fikridir.

1980'lerde ise durum tamamen farklılaşmıştır. Çünkü birçok gelişmekte olan ülke artan borç ve azalan döviz gelirleriyle birlikte önemli makroekonomik sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. Bunun sonucunda Bankanın ağırlıklı olarak ilgisi yoksullukla mücadeleden çok makroekonomik dengenin sağlanmasına kaymıştır. Böylece piyasanın rolünün artırılması ve kamunun ekonomik ağırlığının azaltılması

gibi neoliberal politikalara dayalı ekonomik reform programları aktif bir şekilde desteklenmeye başlanmıştır (Uzun, 2003;159).

1980’lerde daha önce uygulanan korumacılık ve ithal ikameci politikalar yerini serbestleşmeye bırakmıştır. Finans piyasalarının ve dış ticaretin serbestleşmesi, esnek döviz kuru politikaları, deregülasyon, özelleştirme gibi politikalar yaygın olarak uygulamaya konmuştur (Tosuner, 2007).

1980’lerde IMF ve Dünya Bankası işbirliği içinde, borç krizlerinin yaşandığı dönemin ruhuna uygun olarak ülkeleri neoliberal politikalar uygulamaya zorlayan şartlı yapısal uyum programlarını kullanmaya başlamıştır. Devletin ekonomiye müdahale alanı daraltılmaya çalışılmış, piyasalara ve rekabet gücüne daha fazla önem verilerek devletin küçültülmesi ve temel fonksiyonlarına döndürülmesi planlanmıştır. 1980’lerde uygulanan küçülme, tasarruf ve serbest sermaye akımını sağlamayı içeren yapısal uyum programları uygulandıkları az gelişmiş ülkelerde özelleştirme ve devletin küçülmesi sonucunda işsizliğin artmasına, işgücü piyasalarında enformelleşmeye, ücret düzeyinin ve iş güvenliğinin azalmasına, sosyal harcamaların azalmasına bunlarla birlikte de yoksulluğun artmasına neden olmuştur (Kurnaz ve Özgenç, 2010;241-243).

1990’lı yıllarda uluslararası ekonomik koşullar Bankayı, tekrar yoksullukla mücadeleyi ana gündem yapmaya yöneltmiştir (Uzun, 2003;159-160). Dünya Bankası’nın yoksulluk yaklaşımında kırılma noktası, 1980’li yıllarda birçok ülkede uygulanan yapısal uyum programları sonucunda birçok kişinin işsiz kalması ve yoksulluk oranının yükselmesi sonucunda 1990 yılında yayımlanan “Dünya Kalkınma Raporu” olmuştur. Raporla Dünya Bankası yapısal uyum politikalarının yoksulluk üzerindeki olumsuz etkilerinin uzun bir süre göz ardı edildiğini itiraf etmiş ve yoksulluğu “gelişme topluluğunu karşı karşıya kaldığı en acil sorun”, “en önde gelen amaç” olarak nitelendirmiştir (Bildirici, 2011;16).

Dünya Bankası 1990 yılı raporu ile yoksulluğa bakış açısını da değiştirmiştir. 1990 yılı raporu ile Dünya Bankası yoksulluk algılayışına, geleneksel bakış açısı olan gelir ve tüketim yoksulluğunun yanında, eğitim, sağlığa erişim, toplumsal ve politik hayata katılım gibi unsurları da dahil etmiştir (Coşkun ve Tireli, 2008; 35, Bildirici, 2011;16).

Dünya bankasının 1990 yılında yoksullukla mücadeleye özel olarak yayınladığı Dünya Kalkınma Raporunda temel olarak şu konulara vurgu yapılmıştır (Uzun, 2003:160-161):

- Ekonomik Büyüme: Ekonomik büyüme olmadan yoksulluk azaltılamayacağı belirtilirken büyümenin emek yoğun sanayiye ve geniş tabanlı tarımsal kalkınmaya dayalı olması önermektedir. Ancak gelişmekte olan ve üretim yapısı tarıma dayalı olmayan ülkelerde uluslararası ticarete yönelik sınırlamaların kaldırılması için yoğun baskıların olduğu bir ortamda bu büyüme stratejisi önerisinin uygunluğu tartışmalıdır.
- İnsana Yatırım Yapmak: büyümeden yoksulların yararlanabilmesi için başta kadınlar olmak üzere eğitime, sağlık ve aile planlamasına vurgu yapılmaktadır.
- Ekonomik Denge: Banka, ekonomik reform ve makro ekonomik denge konusunda ısrarını sürdürmesine karşın, bu politikaların yoksullar üzerindeki olumsuz etkilerini bertaraf etmek amacıyla güvenlik ağları oluşturulması, kamu harcamalarından temel sosyal hizmetlere daha çok pay ayrılması ve yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması gibi önlemlerin alınması istenmektedir.
- Katılım ve Çevre: sivil toplum kuruluşlarının ve demokrasinin güçlendirilmesi ile birlikte çevrenin korunmasına da büyük önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir.
- Dünya Bankası Borçları: Banka, yoksullukla mücadele kapsamında beşeri kaynakların geliştirilmesi, kırsal bölgelerdeki temel altyapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesi, sosyal sektörlere daha fazla kaynak sağlanması ve çevrenin korunması gibi alanlarda kaynak sağlama eğilimindedir.

Dünya Bankasının 1990'lı yıllardan itibaren izlediği stratejilerde insana yatırım yapma olgusu ağırlık kazanmaktadır. Ülkeler arasındaki regresyon analizlerinde sağlıklı eğitilmiş insanların oluşturduğu beşeri sermaye ile sürdürülebilir büyüme arasında karşılıklı ilişkinin varlığının ve kamu harcamalarının ekonomik gelişme ile beşeri sermaye arasındaki en önemli bağlardan biri olduğunun tespit edilmesi yoksullukla mücadelede sosyal nitelikli politikaların önemini görünür kılmıştır (Uzun, 2003:157-170).

2000 yılından bu yana ise Dünya Bankası yoksulluk kavramını daha da genişleterek yoksulluk kavramına; kırılabilirlik, savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkı olmama ve güçsüzlüğü de dahil ederek yoksulluğu çok boyutlu bir kavram olarak ele aldığını göstermiştir (Coşkun ve Tireli, 2008; 35, Bildirici, 2011;16)

2000 yılı Dünya Kalkınma Raporunda yoksullukla mücadele için üç politika aracı öne çıkmıştır (Uzun, 2003:164-165).:

- Fırsat (Opportunity): İstihdam, eğitim, temiz su, sağlık, gibi maddi imkanların yaratılabilmesi için en başta büyümenin ve dolayısıyla yatırım ve teknolojik gelişmenin sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle istikrarlı sermaye ve para politikaları ile basit ve şeffaf düzenlemeler yoluyla yatırımlara imkan sağlanmalıdır. Özel yatırımlar kamu yatırımlarıyla desteklenmelidir.
- Yetki verme (Empowerment): devletin ve sosyal kurumların fonksiyonlarını iyileştirmeye yönelik adımlar ekonomik büyüme ve sosyal hareketlilik üzerindeki sınırlamaları azaltarak hem büyümeye hem de eşitliğe katkıda bulunacaktır. Ademi merkezileşme yeterince mali ve teknik olanaklar yaratırsa, devlet birimlerinin yoksulların sorunlarına daha etkin müdahale etme imkanı yaratabilir.
- Güvenlik (Security): Dünya Bankası kamu sağlık kampanyaları ile hastalık riskini, baraj inşaatıyla su baskınları riskini, güçlü makro ekonomik ve finansal politikalarla ekonomik kriz riskini azaltmayı önermektedir.

Sonuç olarak Dünya Bankası gelişen yoksulluk yaklaşımında, yoksullukla mücadele stratejisini yukarıda bahsedilen şu üç temel sütun üzerine kurmuştur. Bu sütunlar; yoksunluklara karşı yoksulların fırsatlarının artırılması, söz ve güç sahibi olamama durumuna karşı yoksulların yetkilendirmesi ve risklere karşı güvenliklerinin artırılmasıdır. Bu yeni yaklaşım, yoksul merkezli ve bireyin içinde bulunduğu yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım ile Dünya Bankası'nın da yoksulluğu çok boyutlu bir sorun olarak ele aldığı görülmektedir (Bildirici, 2011:18).

Dünya Bankasının savunucularına göre, piyasa koşullarını ve ekonomik politikayı geliştirme çabası Bankanın yoksullukla mücadele çabalarının tamamlayıcı unsurudur. Yani; yoksullukla mücadele etmenin en etkin yolu “büyüme ” ile

olmaktadır; büyüme teşvik etmenin en iyi yöntemi kaynakların daha etkin şekilde dağılımını sağlayan yapısal reformlar yoluyla olmaktadır. Dünya Bankası yeni beceri ve kapasitelerin geliştirilmesi yolu ile üretimi arttırmak için kaynak bulmak amacındadır (Sanford, 1988; 257-265 akt. Beken, 2006).

2.1.2. Birleşmiş Milletlerin Yoksulluk Yaklaşımı

Yoksulluğu uzun zaman daha çok parasal gelir açısından tanımlayan Dünya Bankası'nın aksine, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) konuları arasına giren yoksulluk, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlanarak kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesi engellenerek kavram kültürel ve öznel boyutlarıyla da ele alınmıştır. Kavram çok boyutluluğu da içermektedir. (Uzun, 2003:157, Arapacıoğlu, 2011;62-74).

Birleşmiş Milletlerin bakış açısıyla yoksulluk kavramı en net şekilde 1995 yılında Kopenhag'da düzenlenen Dünya Zirvesinin raporunda ifade edilmiştir. Raporun yoksullukla ilgili olarak belirttiği şu hususlar önemlidir (UN, 1995);

- Mutlak yoksulluk, gıda, güvenilir içme suyu, sıhhi olanaklar, sağlık, barınma, eğitim ve bilgiyi içeren temel insani ihtiyaçlardan şiddetli yoksulluk/ mahrumiyet ile nitelendirilen bir durumdur. Sadece gelire değil aynı zamanda sosyal hizmetlere erişime de dayanmaktadır.
- Yoksulluğun;
 - o Sürdürülebilir geçimin sağlanması için yeterli gelir ve üretim kaynaklarından mahrumiyet,
 - o Açlık ve yetersiz beslenme,
 - o Hastalık,
 - o Eğitim ve diğer temel hizmetlere erişememe veya sınırlı erişim,
 - o Ölüm ve hastalık oranının artması,
 - o Evsizlik ve yetersiz konut,
 - o Tehlikeli çevre,
 - o Sosyal ayırım ve dışlanma,
 - o Karar almaya katılımdan yoksulluk,

- Sosyal ve kültürel hayata katılımından yoksunluk şeklinde pek çok tezahürü vardır.

Yoksullukla mücadelede yeni bir strateji oluşturmak ve bu yönde yeni göstergeler oluşturmak için yola çıkan UNDP 1990 yılında yayınladığı İnsani Gelişme Raporlarında İnsani Gelişme Endeksini geliştirmiştir (Bildirici, 2011;19). İnsani Gelişmişlik Endeksi, sağlık, eğitim ve gelir alt endeksinin ortalamasından elde edilen bir endeks değeri olarak oluşturulmaktadır.

UNDP yoksulluk kavramsallaştırılması çabalarına hem yoksulluk kavramı etrafındaki tartışmaları hem de yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarını genişleterek katkıda bulunmuştur. UNDP'nin 1997 İnsani Gelişme Raporu ile ilk defa "İnsani Yoksulluk" kavramı ortaya atılmıştır (Gündoğan, 2008; 43)

Gelir yoksulluğundan farklı olarak İnsani Yoksulluk; geliri de önemli bir faktör olarak kabul etmekle birlikte, insan kaynaklarının gelişimini, insanı insan yapan özgürlük, kişilik gibi unsurları ve insanın temel gereksinimlerine ulaşma düzeyini bir arada değerlendirmektedir. Eğitim düzeyi, uzun ve sağlıklı yaşam, temiz su kaynaklarına erişebilme, kredi olanaklarına, kamu mallarına ve verimli üretim araçlarına erişim, tatminkar bir yaşam düzeyi sağlayacak kaynaklara erişim üzerine yoğunlaşmaktadır (Arpacıoğlu, 2011:62-63 ve Gündoğan, 2008; 43-44)

Amartya Sen'in ortaya koyduğu yeterlilik/yapabilirlik yaklaşımı ve söz konusu yaklaşımın benimsediği gelirin yeterli bir refah göstergesi olmadığı yolundaki eleştirisi UNDP'nin yaklaşımının özünü oluşturmaktadır (Güneş, 2010;31) Sen, Birleşmiş Milletler'de İnsani Gelişme Endeksinin geliştirilmesinde danışman olarak çalışmıştır. (Kabaş, 2009;49). Bu nedenle Birleşmiş Milletler yaklaşımı incelenirken Sen'in yapabilirlik yaklaşımına da değinilmelidir.

Amartya Sen, yoksulluğu "gelir azlığı" ya da "gelir yetersizliği" olarak nitelendirmektense "kapasite-yapabilme ve devam ettirememe yetersizliği" olarak tanımlamaktadır. Sen'e göre gelir, tek başına yeterli olmayıp, iyi bir yaşam sürdürmemizi sağlayan faktörlerden sadece biridir. Gelirin yaşam seviyesine yansıtılması için ise dört faktörün etkili olduğunu belirtmiştir. Bunlar, kişisel farklılıklar ve yapabilirlik engelleri (insanların farklı fiziksel özelliklere sahip olması -özürlülük, hastalık gibi-); çevre ve yoksulluk (iklim şartları, vb); sosyal koşullar ve

kişisel yapabilirlik (kamusal hizmetler, sağlık ve eğitime erişebilme, suç ve şiddetin olup-olmaması vb.); ilişkisel bakış açısı farklılıkları (toplumlar, kültürler arasındaki değerlendirme farklılıkları vb., örneğin giyim tarzı)'dır (Sen, 2007: 2).

Sen'in çalışmalarında en önemli unsur insan kapasitesinin geliştirilmesidir. Sen'e göre iktisat teorisi, insanlara sunulan imkanların sayının artırılması ve insanların kapasitelerinin geliştirilmesiyle ilgili olmalıdır (Kabaş, 2009:45).

Amarty Sen'in yaklaşıma göre; insanların sahip oldukları maddi ve manevi varlıklar ve toplumda var olan fırsatlarla ve insanların yaşam kalitelerinden duydukları tatmin, yoksulluğu tanımlayan önemli basamaklardan birkaçıdır. Böylece yoksulluk kavramı ekonomik vurgusundan çok kültürel ve öznel boyutlarıyla ön plana çıkmaktadır (Arpacıoğlu, 2011:62).

Sen'e göre, gelirin dışında insanlara fayda sağlayan birçok unsur bulunmaktadır. Örneğin, çok hasta fakat zengin bir kimse geleneksel yaklaşıma göre yoksul sayılmaz. Fakat kapasite yaklaşımına göre yoksunluk belirli bazı kapasitelerin eksikliğini ifade eder. Bundan dolayı varlıklı fakat hasta bir insan yoksul sayılabilir (Kabaş, 2009:48).

Sen'e göre sosyal ilişkiler ve insan potansiyeli önemlidir; bunlar piyasa da alınıp satılamaz. Ayrıca, insan potansiyelinin yaratılmasıyla toplumda ve aile içerisinde refahın artacağını göstermiştir. Sen'e göre insan kapasitelerinin geliştirilmesi iktisadi büyümenin gerçek amacı olmalıdır. Böyle bir perspektif iktisadi analizin genişlemesini gerektirir. Sen'e göre, insanlar yalnızca fayda ençoklaması yapan rasyonel varlıklar değildir; insanlar çevreleri tarafından şekillenen ve değerli bir özleri olan varlıklardır. Sen'in oluşturduğu perspektife göre, iyi bir performansı olan bir ekonominin amacı daha çok mal ve hizmet üretmek olmamalıdır; erkeklerin ve kadınların birlikte yaşamlarının iyileştirilmesini sağlamak olmalıdır (Kabaş, 2009:50).

2.2. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun çok boyutlu bir problem olarak incelenmesi günümüzde akademisyenler tarafından kabul edilmiştir. Yoksulluk tanımları da içerdiği boyutlar arttıkça genişlemektedir (Kabaş, 2009;50). Dolaylı etkiler göz önüne alındığında

sistem teorisinin sloganı vurgulanmalıdır: “Her şey her şeyle bağlantılıdır” (Mauerhofer, 2008: 499). Günümüzde yoksulluk yaklaşımlarının ulaştığı geniş bakış açısı da yoksulluğun, sosyal, ekolojik ve ekonomik alanlardaki, hayata dair neredeyse her karar ile neden ve/veya sonuç açısından bir bağa sahip olduğunu kabul etmektedir. Yoğunlukla üzerinde durulan yoksulluk nedenleri yoksulluğu oluştururken, oluşan yoksullukla da beslenerek bir paradoksa dönüşebilmektedir.

Yoksulluğun tanımlanmasında olduğu gibi yoksulluğun nedenlerini de tanımlamak oldukça güçtür. Zira yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşler, ülkeden ülkeye ve ülke içinde de yaş, dini inanç, ırk, dünya görüşü, eğitim, gelir düzeyi gibi unsurların ötesinde, yerleşim yerleri ve gelişmişlik düzeyine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir (Şenses, 2003:146 akt. Güneş, 2010).

Nedenlerin anlaşılması yoksulluk sorunu ile mücadelede başlangıç noktasıdır. İstenilen sonuca ulaşmak için doğru neden üzerinde çalışma yapmak gereklidir. Ancak insanın bir parçası olduğu sistemlerde, neden-sonuç ilişkisi insan davranışlarının sınırlarının çözümlenememesi ve makro sistem unsurlarının birbiriyle sürekli etkileşim halinde olması gibi sebeplerle belirsiz bir yapıdadır. Bir unsurun, başka unsurlardan bağımsız olarak soruna doğrudan mı yol açtığı yoksa gerçekte başka bir nedenden kaynaklanan bir sonuç mu olduğu konusunda her zaman genel bir kabul bulunamamaktadır.

Yoksulluğun nedenleri mikro-makro nedenler, kişisel-yapısal nedenler, ekonomik büyüme, demografik unsurlar ve işgücü piyasalarından kaynaklanan nedenler şeklinde kategorik olarak incelenebilmektedir (Güneş, 2010:25). Yoğunlukla üzerinde durulan bu nedenler yoksulluğu oluştururken, oluşan yoksullukla da beslenmektedir.

Çevreden kaynaklanan makro nedenler söz konusu olduğunda araştırmacılar özellikle makro nedenler konusunda kendi ideolojilerinden hareketle farklı sonuçlara ulaşabilmektedir. Yoksulluğu mevcut kaynakların bölüşümünün adaletsizliğine bağlayan görüşler olduğu gibi mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanılmamasına bağlayan görüşler de vardır.

Yoksulluk çalışmaları incelendiğinde yoksulluğun makro nedenleri olarak şu hususlar öne çıkmaktadır (WDR 2000; Kabaş 2009; Güneş, 2010; Wade 2004;

Bresson ve Labar 2011; Gohou ve Soumare 2011; Xing ve Gounder 2012; Khilji ve Zaman 2013; Aktan 2002):

- Savaş, çatışma, terör ve doğal afet,
- Küreselleşme,
- Yetersiz ve/veya eşitsizliği artırıcı büyüme,
- Enflasyon,
- İşsizlik ve düşük ücret,
- Adaletsiz vergi sistemi,
- Bütçe açıkları,
- Gelir dağılımı eşitsizliği,
- Serbest ticaret ve serbest finansal akımlar,
- Devletin küçülmesi ve özelleşmeye yönelik politikalar,
- Dış borç ve cari açık,
- Yetersiz Beşeri sermaye,
- Temel ve mesleki eğitim yetersizliği,
- Fırsat Eşitsizliği,
- Sosyal güvenlik sistemlerindeki sorunlar,
- Yetersiz beslenme ve açlık,
- Ekonomik krizler,
- Yüksek doğurganlık oranları/ hızlı nüfus artışı,
- Yönetimsel ve yasal nedenler,
- Demokrasi, hak ve özgürlükler,
- Teknolojik gelişmeye erişmede fırsat eşitsizliği,
- Ekolojik kapasitenin adil dağılmaması,
- Yolsuzluk,
- Piyasada tekelleşme,
- Göç, çarpık kentleşme,
- Aile yapısında ve sosyal bağlarda değişim,
- Cinsiyet eşitsizliği ve kadın haklarının çiğnenmesi
- Adil hukuk ve yargı sistemi.

Yoksulluğun mikro nedenleri olarak şu hususlar sayılabilir (Güneş, 2010:25):

- Madde bağımlılığı ve kumar gibi kötü alışkanlıklar,
- Düşük eğitim düzeyi,
- Cinsiyet
- Zamanın ekonomik değer atfedilmeyen işlerde geçirilmesi (ev hanımlığı, ücretsiz aile işçisi gibi)
- İşgücü talebine uygun özelliklere sahip olmama,
- Temel ve mesleki eğitim yetersizliği
- Boşanma, terk edilme, ölüm gibi nedenlerle ailenin dağılması,
- Çalışmaya ilişkin olumsuz etik değerler,
- Suç kurbanı olmak,
- Yetersiz beslenme ve açlık,
- Yaş, cinsiyet gibi demografik özellikler,
- Fiziksel ve ruhsal sağlık bozukluğu,
- Özürlülük,

Bahsedilen nedenlerin anlaşılması yoksulluk sorunu ile mücadelede başlangıç noktasıdır. İstenilen sonuca ulaşmak için doğru nedenler üzerinde çalışma yapmak gereklidir. Ancak insanın bir parçası olduğu sistemlerde, neden sonuç ilişkisi; insan davranışlarının sınırlarının tüm içeriği ile çözümlenememesi ve makro sistem unsurlarının birbiriyle sürekli etkileşim halinde olması gibi sebeplerle belirsiz bir yapıdadır. Bir unsurun, başka unsurlardan bağımsız olarak soruna doğrudan mı yol açtığı yoksa gerçekte başka bir nedenden kaynaklanan bir sonuç mu olduğu konusunda her zaman genel bir kabul bulunamamaktadır.

İnsanların yaşadıkları, yaşadıklarına verdiği tepki, tepki veriş nedeni ve tepki veriş şekli birbirine benzemediği için toplumda yoksulluk sorununa yol açan kişisel nedenler de tam olarak bir yapıya oturtulamaz. Sadece ortak bazı yapılar belirlenebilir. Ayrıca kişilik oluşumunda kişinin doğuştan getirdiği özellikler ile çevreyle etkileşimi sonucu kazandığı özellikler ayrıştırılmadığı ve hatta kişinin bu kaynaklardan hangisinden daha fazla etkilendiği konusunda farklı araştırmalar farklı sonuçlara ulaştığı için yoksulluğa yol açan bir unsurun kişisel mi yoksa çevresel mi olduğu da her zaman net değildir.

Bahsedilen nedenler, yoksulluğu oluştururken, bu nedenler oluşan yoksullukla da beslenerek derinleşebilir. Örneđin kiři eğitim hizmetlerine ulaşamama nedeniyle işsiz kalarak veya dūřuk gelir elde ederek yoksul duruma gelebilir. Bu durumda kişinin yaşadığı yoksulluk problemi kişinin ve hanesindeki çocuklarının eğitim hizmetine ulaşımını engelleyerek eğitim problemini yaygınlaştırabilecektir. Benzer şekilde fiziksel sağlık sorunları yaşayan birey, çalışma imkanı kısıtlandığı için yoksulluk sorunu ile karşılaşabilecektir. Yoksulluđun neden olduğu mahrumiyet durumu yüzünden fiziksel sağlık sorunları derinleşebileceği gibi ruhsal sağlık problemleri de doğabilecektir.

BÖLÜM 3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Sürdürülebilirlik kavramı gerek gelişmekte olan gerek ise gelişmiş ülkelerin gündeminde ve politika karmasında gittikçe merkezi bir konuma gelmektedir. 2015 yılından itibaren Binyıl Hedeflerinin yerini alacak Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin politikalara yol göstereceği alanlar içinde en fazla üzerinde durulan alan yoksulluk ve yoksullukla mücadeledir. Bu nedenle hedeflerinin oluşturulmaya çalışıldığı bu dönemde yoksulluğun sürdürülebilirlik vizyonu ile kalıcı bir şekilde ortadan kaldırılması için yoksulluğun sürdürülebilirliğin üç boyutu üzerinde de etkili olduğunu ve bu alanlardaki politikalardan etkilendiğini vurgulamak gerekmektedir. Bu nedenle sadece yoksulluğu doğrudan etkileyen nedenlerin değil üç alandaki unsurlar arasındaki etkileşim yapısının ve bu yapının yoksulluğa etki yollarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında yoksulluk sorununu oluşturan etkileşim yapısı incelenirken etkilerin pozitif veya negatif yönü konusunda bir belirleme yapılması doğru değildir. Zira aynı politika farklı sosyo ekonomik ve ekolojik yapıya sahip sistemlerde farklı sonuç doğurmaktadır. Politikaların sonucu; ülkelerin sosyal ekonomik ve ekolojik kapasitesi, daha önceki politika sonuçlarının zamansal birikimi, politikaların ülke-bölge dışı kararlardan etkilenme derecesi ve karar alıcı ve karar uygulayıcıların politikayı hayata geçirme konusundaki uyum ve samimiyeti gibi her duruma özgü niteliklere bağlıdır. Bu nedenle Durumsallık Yaklaşımında olduğu gibi her durum için geçerli tek bir doğru yoktur. Her durumun kendi süreci içinde aktif şekilde yönetilmesi gerekmektedir.

Bu bölüm sürdürülebilirlik çalışmaları çerçevesinde yoksullukla mücadele edilirken sürdürülebilirlik ruhuna uygun olarak yoksullukla mücadele politikalarının, sadece doğrudan nedenleri ile birlikte değil tüm üç politika alanındaki unsurlar arasındaki etkileşim gözden kaçırılmaksızın, etkileşim yapısı incelenerek belirlenmesi gerektiği vurgusunu taşımaktadır.

3.1. Sürdürülebilirliğin Yoksulluk ile Etkileşim Mekanizmaları

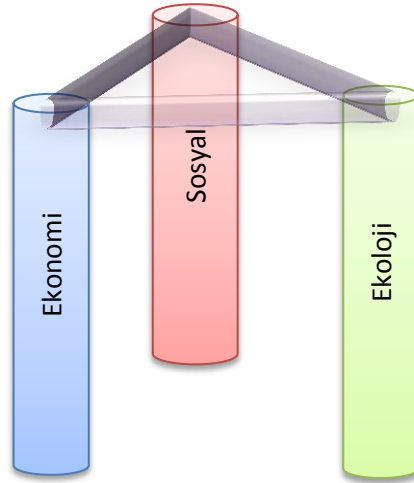
Yoksulluk, ikinci bölümde anlatılan çok boyutlu yapısı gereği, gerek kendini doğuran nedenleri gerek ise yıkıcı sonuçları ile sürdürülebilirlik üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca sürdürülebilirlik vizyonunun hayata geçirilebilmesindeki başarısızlıklar da kendini bugün ve gelecekte yoksulluk olarak gösterebilmektedir. Bu nedenle her ne kadar sürdürülebilirlik belgelerinde yoksulluk özel bir bölüm ile ve diğer her bölüm içindeki etkileşimi vurgulanarak yer almıştır. Yoksullukla mücadele ve sürdürülebilirlik vizyonunun birlikte hayata geçirilmesi en somut haliyle 2000 yılından itibaren Bin Yıl Kalkınma Hedefleri üzerinden yürütülmüştür.

2015 yılından itibaren Bin Yıl Kalkınma Hedefleri yerini Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine bırakacaktır. Bin Yıl Kalkınma Hedefleri açlık düzeyinde yoksulluk sorununu hedef almış ve eğitim, cinsiyet eşitliği sağlık - yaşam süresi ve çok genel düzeyde çevre konularındaki hedefleri ile bir model oluşturmuştur. Geline aşamada açlık sorunu ile ilgili olarak Ülkemizde olduğu gibi bölgesel düzeyde başarılar kazanılmışsa da Dünya genelinde mutlak yoksulluk tehlikeli bir sorun olmaya devam etmektedir. Dünya Ekonomik Forumunun çeşitli disiplinlerden 1000 uzmanın görüşü ile hazırladığı 2013 Dünya Risk Raporunda şiddetli gelir eşitsizliği riskinin 1. sırada olması gelecekte de yoksulluğun önemli bir sorun olmaya devam edeceğine işaretler. Bu noktada sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile gelecekteki politika modelinin netleştirilmeye çalışıldığı günümüzde, hata ve eksikliğin tespit edilerek, yeni oluşturulacak politika karması modelinin başarı olasılığı arttırılabilecektir.

Birinci bölümde, sürdürülebilirlik açıklanırken ve görsel sunumlarla tasavvur edilmeye çalışılırken ortaya çıkan politika alanları arası (ekonomik, ekolojik ve sosyal), mekanlar arası (uluslararası, ulusal ve yerel) ve kuşaklar arası çok boyutluluk ihmal edilmeksizin sürdürülebilirlik, en somut ve en özet olarak Ortak Geleceğimiz Raporunda yer alan şekilde, kuşaklar arasında ve aynı kuşak içinde sosyal adalet, eşitlik olarak tanımlanabilir. İnsanların hem bugün hem de gelecekte temel ihtiyaçlar başta olmak üzere ihtiyaçlarının tam olarak karşılandığı bir sistem vizyonudur.

Sürdürülebilirliğin kuşaklar arası ve aynı kuşak içi eşitlik vurgusu üç farklı politika alanına ilişkin önceliklerde de eşit davranılması ile sağlanmaktadır. Bu nedenle önceki bölümlerde yer verilen görselleştirme çalışmalarında sürdürülebilirlik; ekonomik, ekolojik ve sosyal üç ayağı olan, dengeli bir üçgen olarak gösterilmiştir.

Şekil 11 - Sürdürülebilirlik Dengesinin Üç Ayağı

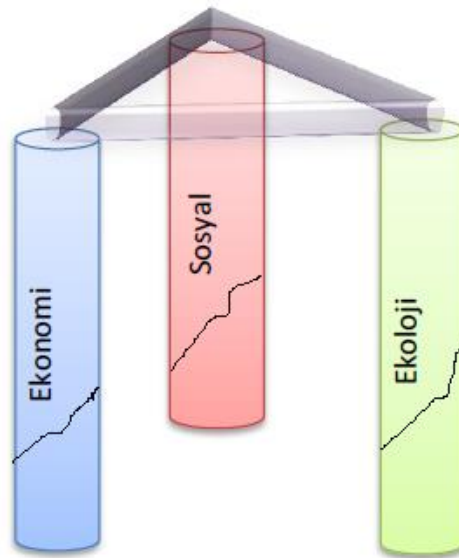
En temel haliyle, Birleşmiş Milletlerin 1995 raporunda temel insani ihtiyaçlardan şiddetli yoksunluk/ mahrumiyet olarak tanımlanmış yoksulluk ise bizzat sürdürülebilirliğin olmadığı bir duruma işaret etmektedir. Yoksulluk hem sürdürülebilir olmayı engellemekte hem de sürdürülebilirliğin sağlanamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilirlik, kavramsal olarak ortaya çıktığı ve geliştiği süreçte en yoğun vurgusunu yoksulluğa ve ekolojik kapasitedeki bozulma ile yoksulluk ilişkisine yapmıştır.

Yoksulluk bizzat kendi sonuçları ve yoksulluğu ortaya çıkaran kaynakları/ nedenleri ile bu kuşak içinde dahi sürdürülebilirlik dengesinin sağlanmasına olanak tanımamaktadır. Sürdürülebilirliğin sağlanamaması mevcut kuşak içinde yoksulluğun meydana gelmesinden öte, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama kapasitelerine zarar verilmesi anlamına geldiği için yoksulluğun kuşaklararası transferine, yaygınlaşmasına ve kronikleşmesine neden olacaktır.

Yoksulluk temelinde kişiler arasında ve gelişmiş-az gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsizlik, adil olmayan gelir-kaynak dağılımları tartışılmıştır. Ancak sürdürülebilirlik tartışmalarının ortaya çıkışı ile birlikte eşitsizlik ve adaletsizlik tartışmaları kuşaklar arası boyutunun dahil edilmesi ile birlikte genişlemiştir.

Yoksulluk, sürdürülebilirliğin üç ayağı üzerindeki yıkıcı etkileri ile ekonomik, sosyal ve ekolojik sermayeyi/kapasiteyi aşındırarak ve azaltarak sürdürülebilirlik dengesine imkan vermemektedir.

Şekil 12 - Yoksulluğun Sürdürülebilirliğe Etkisi

Yoksulluğun sosyal ekonomik ve ekolojik unsurlarla etkileşimi detaylı şekilde Brundtland raporunda açıklanmış ve daha sonra sürdürülebilirlik ile ilgili yayımlanan belgelerde durum izlenmiştir. Brundtland raporunda yoksulluk ve ilişkili konularla ilgili olarak aşağıdaki başlıklar altında belirtilen hususlar üzerinde durulmaktadır (Ortak geleceğimiz, 1987):

Büyüme:

Sürdürülebilirlik ile ilgili analizin temelini yoksulluk, eşitsizlik ve ekolojik bozulma arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır. Sürdürülebilirlik ile ekolojik kaynak

tabanını genişletecek ve gelişmekte olan dünyayı derinden etkileyen yoksulluğa are olacak bir yeni büyüme dönemi mümkün görülmektedir. Yoksulluk ve gelişmemişlik, gelişmekte olan ülkelerin büyük oranda rol alıp, büyük oranda fayda sağlamadığı bir yeni büyüme dönemi olmaksızın çözülemez.

Sürdürülebilir kalkınma için ekonomik büyüme ile gıda, barınma, giyim, iş gibi temel ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Ancak büyüme tek başına yeterli değildir. Zira yüksek üretken faaliyetler ile yaygın yoksulluk aynı anda var olabilir ve ekolojiyi tehlikeye sokabilir. Üretim potansiyelinin arttırılması ve herkese eşit olarak fırsatların sağlanması yoluyla toplumun ihtiyaçları karşılanmalıdır.

Ekonomik, sosyal ve ekolojik afetlerin dünyanın büyük bölümünde engellenmesi büyümeyi de canlandıracaktır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme gelişmekte olan ülkelerin piyasalara girişini serbestleştirecek, faiz oranlarını düşürecek, teknoloji transferini ve sermaye akımlarını arttıracaktır. Ancak pek çok insan daha hızlı büyümenin doğal kaynaklar üzerine baskıyı arttıracadığını ve bu Şekilde yoksulluğun artacağını düşünmektedir. Enerjiye ve yenilenemez ham maddelere yönelik talebin artması bu ürünlerin görece fiyatını arttıracaktır.

Ekoloji:

Yoksulluğun yaygın olduğu bir dünya ekolojik ve diğer afetlere meyilli olacaktır.

Ekonomik kalkınma konularını ekolojik konulardan ayırmak mümkün değildir. Zira pek çok kalkınma yöntemi ekolojik kaynaklara dayanmaktadır.

Yoksulluk küresel ekolojik problemlerin ana nedeni ve sonucudur. Bu nedenle ekolojik problemlerin, yoksulluk ve eşitsizliğin altında yatan faktörleri içeren geniş bakış açısı olmaksızın zlmeye çalışılması faydasızdır.

Doğal kaynakları yok eden yoksullar değil yoksulluktur. Yoksullar günlük yaşamda hayatta kalabilmek için ekolojik kaynakları aşırı kullanmak durumundadır. Ancak çevrenin yoksullaşması kişileri daha fazla yoksullaştırmakta ve hayatta kalmalarını daha fazla zorlaştırmaktadır. Dünyanın bazı bölgelerine denk gelen ekolojik kaynak anlamında varlıklılık tarım, ormancılık ve sanayi uygulamaları sonucunda sadece kısa vadede kar ve gelişim sağlamaktadır.

Talep artışı sonucu doğal kaynakların endüstriyel ve ihracat amaçlı kullanımları artarak ormanlık arazilerin tarıma açılması ağaçların kesilmesi, arazinin çoraklaşması sonucunu doğurmuştur. Dik yamaçlarda tarım yapılmasının yaygınlaşması ile toprak erozyonu da artmıştır. Sel baskınlarının sıklıkla yaşandığı nehir yataklarında tarım yapılmaktadır.

Tarımsal kaynakların ve yoksulların yaşam güvençlerinin korunması iyi ziraatçiliğe ve sürdürülebilir yönetime olanak sağlamakta; kırdan kente göçü azaltarak atıl olacak kaynakların tarımsal üretimde kullanımını teşvik etmekte ve başka yerlerde üretilen gıdalara ihtiyacı azaltmakta; yoksullukla mücadele ederek nüfusun artışını azaltmaktadır.

Yoksulluk, eşitsizlik, çevresel bozulma ve çatışma karmaşık ve etkili yollarla etkileşim içindedir. Bu kapsamda artan bir endişe de doğal kaynakların kötü kullanılması ve kapasitelerinin nüfusu besleyememesi nedeniyle ortaya çıkan “çevresel sığınmacılardır.”

Nüfus:

Nüfusun baskısı ve insan hakları gibi nüfus sorunları ve bunların ilgili alanlarla, yoksullukla, ekolojiyle ve kalkınma ilişkileri çözülmesi gereken en zor problemdir. Konu nüfusun büyüklüğü değil bunların uygun kaynaklara nasıl erişeceği. Nüfus sorunu; kaynaklara adil erişimin sağlanması ve eğitim ile bu kaynaklara insanların erişim kapasitesinin geliştirilmesi yoluyla yoksulluğun yok edilmesi çabaları kapsamında değerlendirilmelidir. Nüfusun hızlı artışı yaşam standartlarının yükseltilmesi kabiliyetinden ödün verilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Çevre üzerindeki baskılar kıt kaynaklara ilişkin büyüyen talebin ve görece daha refah düzeydeki artan yaşam standartlarının doğurduğu kirliliğin sonucudur.

Yoksulluk yüksek nüfus artışına neden olmaktadır. Çünkü yoksul, işsiz ve sosyal güvencesiz aileler küçük yaşlardan itibaren işte çalışmaları ilerleyen zamanlarda ise ailenin yaşlanan üyelerine bakmaları için çocuklara ihtiyaç duyarlar.

Eşitsizlik:

Eşitsizlikler sadece bu günkü yaşam kalitesindeki büyük farklılıkları değil aynı zamanda toplumların gelecekteki yaşam kalitelerini geliştirme potansiyelindeki büyük farklılıkları da içermektedir.

Ülke içinde, yoksulluk doğal kaynakların adil olmayan dağılımı nedeniyle şiddetlenmektedir.

Gelir dağılımı adaletsiz iken büyüme yoksulluğun azalmasında uzun vadede etkili olabilecektir. Büyüme yaşanırken gelirin yoksul lehine yeniden dağıtımı durumunda yoksulluğun azalması daha kısa sürede gerçekleşecektir.

Uluslararası Sistem:

Borç krizleri nedeniyle Latin Amerika'da görüldüğü gibi doğal kaynaklar kalkınma için değil, yabancı kredi yükümlülüklerinin karşılanmasında kullanılmaktadır. Böylece yoksul ülkeler kıt kaynaklarının transferi ile eş zamanlı olarak yoksulluğun artmasını kabul etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler sadece yerel hatalarından değil uluslararası ekonomik sistemin işleyişinden de etkilenmektedir.

Küresel yoksulluk sadece fakir ülkelerin kendi çabaları ile azaltılamaz, uluslararası yardımlar ve uygun finansman yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Savaş, çatışma vb.:

Pek çok ülkede askeri harcamalar gayrisafi yurtiçi hasılanın gittikçe artan oranında gerçekleşmektedir ve bu durum toplumların kalkınmasına ciddi zarar vermektedir. Güvenlik geleneksel anlamıyla değerlendirilmekte ve gezegene zarar verecek nükleer silahlar geliştirilmektedir. Çalışmalar sınırlı bir nükleer savaşın dahi bitki ve hayvan ekosistemini yok edeceğini göstermektedir.

Silahlanma yarışı ve silahlı mücadeleler sürdürülebilir kalkınma önünde büyük engeller oluşturmaktadır. Dünya genelinde, silahlı kuvvetlerin yarışı nedeniyle daha üretken alanlarda kullanılacak ve çevresel çatışmaların, yaygın yoksulluk durumunun oluşturduğu tehlikeleri azaltabilecek insan kaynakları ve zenginlikler bu alana ayrılmaktadır. Hükümetler güvenliğin sağlanması anlamında silahlı kuvvetlere

harcanan para ile yoksulluğun azaltılması ve tahrip edilmiş ekolojinin yeniden yapılandırılmasına harcanan paranın maliyet etkinliği analizini yapmalıdır.

Ulusal ve uluslararası güvenliğe ilişkin kapsamlı bir yaklaşım, askeri güç ve silahlanma yarışına ilişkin geleneksel vurgulara baskın gelmelidir. Gerçek tehlikenin kaynağı sürdürülemez kalkınmayı kapsamaktadır ve etkileri geleneksel çatışma türleri ile içiçedir.

Savunma harcamaları doğrudan etkileri yanında mühimmat, yedek parça, bakım, yakıt gibi ithal gerektiren ikincil talepler doğurmaktadır.

Savaşın olmaması barış olduğu anlamına gelmemektedir. Silahlanma yarışı ülkeler arasındaki karşılıklı korkuları büyüterek güvensizliği doğurmaktadır. Ülkeler ekolojik bozulma ve yoksullukla mücadele için kaynaklara ihtiyaç duyarken kıt kaynakların yanlış yönlendirilmesi nedeniyle silahlı kuvvet tam tersine güvensiz bir ortam oluşturmaktadır.

Üçüncü dünya ülkeleri sömürgecilik zamanlarından kalan çözülmemiş sınır problemleri ile kendine özgü tehlikeler içermektedir. Büyük göçmen hareketleri, kıt kaynaklar (su, ekilebilir verimli arazi, petrol, ham madde), sınır mücadeleleri çatışma ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca savunma sanayii de büyük karlılık getirecek bu çatışmaları cesaretlendirebilmektedir.

Tropik ormanlar, su, çölleşme ve nüfus ile ilgili en acil dört küresel ekolojik ihtiyaç, toplam küresel askeri harcamaların bir aylık tutarı ile finanse edilebilir. Ancak bozulma ve yoksulluğun daha fazla kaynağı gerektirir duruma gelmesine izin vermeden harcamaların kısa süre içinde yapılması gerekmektedir.

Teknoloji:

Teknoloji ve sosyal örgütlenmeler geliştirilerek kalkınmanın ve yeni büyüme döneminin önündeki sınırlamalar kaldırılabilir. Koruyucu politikalar ve ülkelerin ihtiyaç duyduğu uluslararası finansmanı sağlayacak finansal akımların azalması sonucunda ihtiyaç duyulan teknoloji transferine elverişsiz durum oluşmaktadır.

Eğitim:

İnsan en önemli kaynaktır. Eğitim, sağlık ve beslenme alanındaki iyileşmeler insanların hükmettiği kaynakların daha iyi kullanımını sonucunu doğuracaktır.

Eğitim insanları nüfus yoğunluğu ve hane kalabalığının doğurduğu sıkıntılarla başa çıkabilecek yeterliliklere ulaştırmaya ve sosyal taşıma kapasitesinin arttırılmasına yönelmelidir. Sosyal dokudaki kopukluğun önlenmesi ve okullaşmanın; kalabalık bir dünyada yaşarken ihtiyaç duyulan empati ve toleransın düzeyini geliştirmesi gereklidir.

Eğitim toplumun yoksulluğun üstesinden gelmek için yeteneklerini geliştirmekte, gelir düzeyini yükseltmekte, sağlık ve beslenme durumunu iyileştirmekte ve aile büyüklüğünü azaltmaktadır.

Enerji:

Yoksulların para sıkıntısı onları enerji tasarrufu yapacak araçlara ulaşmalarına engel olarak bir paradoks oluşturmaktadır. Yoksulların enerji için birim başına ödedikleri bedel sonuç olarak daha yüksek olmaktadır.

Yoksulluk, eşitsizlik ve ekolojik baskılara ek olarak yenilenemez kaynaklar, toprak veya enerji gerilim yaratabilmektedir. Petrole olan uluslararası ilgi nedeniyle, Orta Doğudaki anlaşmazlıklar kaçınılmaz şekilde büyük güç müdahalelerinin ve küresel çatışmaların tohumunu taşımaktadır.

Şehirleşme:

Şehirler, dünyadaki kaynak kullanımı, enerji tüketimi ve çevresel kirlilikte yüksek bir paya sahiptir. Küresel olarak kaynaklara erişmekte ve farklı bölgelerdeki ekosistem üzerinde büyük toplam etkiler oluşturarak, bu bölgelerdeki enerji ve kaynakları çekmektedir.

Üçüncü dünya ülkelerindeki şehirlerin çoğunda çökmüş altyapı, ekolojik bozulmalar, şehir içindeki çürüme ve komşuluğun, mahalle yapısının bozulması problemleri görülmektedir. İş fırsatları, genç ve eğitimli kişilerin uzaklaşması ile işsizler, yaşlılar ve azınlıklar yoksulluk ve bozulma içinde hapsolmuştur. Şehir ve

yerel yönetimler çoğu zaman yetersiz tasarlanan ve işletilen kamu konutları ile destek maliyetleri ile ve düşen vergi gelirleri ile uğraşmaktadır.

Ülkeler politikalarını netleştirerek büyükşehirlerin gelişimini destekleyebilir veya küçük şehirleri ve onların yerel yönetimlerini, yatırımları çekecek hizmetlerini destekleyebilir. İlgili karar birimleri tarafından hedefler netleştirilerek, çelişkili politikalar değiştirilmelidir.

Gecekondu bölgeleri kendine özgü yöntemlerle ve yardım almadan kendi kaynakları ile barınma sorununu çözmüştür. Ancak asıl sorun yoksulluk, planlama eksikliği, teknik destek eksikliği, yapı malzemesi için finansman eksikliği ve kentsel araç gereç eksikliğidir. Bu durumun değişmesi için bu geniş barınma komplekslerinin finansmanı yerine insanlar kendi inşalarını yapmaya yönlendirilmelidir. Bu hem daha iyi hem de daha az maliyetlidir. Genel olarak, insani ihtiyaçların karşılanmadığı durumda çevre ikinci sırada gelecektir.

İletişim ve İşbirliği:

İletişim eksikliği farklı çalışma gruplarını uzun süre birbirinden ayrı tutmuş ve ortak çıkarların korunmasını engellemiştir. Bu eksikliğin azalması, sosyal örgütlenmenin gelişmesi grupları birleştiren hususların onları ayıranlardan daha önemli olduğunu ortaya koymuştur. Yoksulluk, ekolojik bozulma ve nüfus çalışmalarının birbiriyle yakından ilişkili olduğu ve ayrı düşünülemeyeceği sonucuna varılmıştır.

İnsanın hayatta kalması ve refahı sürdürülebilir kalkınmanın küresel bir etik haline gelmesindeki başarıya bağlıdır. Yoksullukla mücadele, barışın sürdürülmesi, dünya genelinde güvenliğin sağlanması büyük isteklilik ve işbirliği gerektirmektedir. Görev belirli bir grup ülkenin değildir. Gelişmekte olan ülkeler çölleşme, ormansızlaşma, kirlilik ve yoksulluk kaynaklı çevresel bozulma ile karşı karşıyadır. İnsanlığın tamamı yağmur ormanlarının kaybolmasından, bitki ve hayvan türlerinin azalmasından ve yağış düzeninin değişmesinden sıkıntı yaşayacaktır. Sanayileşmiş ülkeler ise zehirli kimyasallar ve atıklar ile asitlenme sorunları ile uğraşmaktadır. Tüm ülkeler sanayileşmiş ülkelerin saldıdığı karbondioksit ve gazlardan, ozon tabakasındaki bozulmadan ve bu ülkelerin sahip olduğu nükleer silahlarla yapılacak gelecekteki savaşlardan zarar görecektir. Bu nedenle tüm ülkeler barışın, güvenliğin

sağlanmasında, tehlikeli eğilimlerin değiştirilmesinde ve eşitsizliği, yoksul ve açların sayısını arttıran uluslararası ekonomik sistemin iyileştirilmesinde bir rol sahibidir.

Yenilenebilir enerji gelişimi, kirliliği kontrol edecek ekipmanlar ve bütünleşik kırsal kalkınma kısa vadede büyük finansman gerektirmektedir. Gelişmekte olan ülkeler bu amaçları gerçekleştirmek ve genel olarak yoksulluğu azaltmak için büyük desteklere ihtiyaç duymaktadır. Bu finansman ihtiyacının karşılanması geleceğe müşterek bir yatırım olacaktır.

1992 Rio zirvesinde yayınlanan Günden 21'in "Yoksullukla Mücadele" bölümünde yoksulluğun ulusal ve uluslararası alandan temellenen çok boyutlu karmaşık bir problem olduğu ve küresel bir uygulamanın olamayacağı ancak yoksulluğa karşı mücadele de tüm ülkelerin müştereken sorumlu olduğu belirtilmiştir. Ükelere özel programlarla yoksulluğun ele alınmasının ve uluslararası eylemlerle bu çabaların desteklenmesinin, eş zamanlı olarak ekolojinin desteklenmesi için bir süreç yaratılmasının kritik olduğu vurgulanmıştır (Gündem 21,1992).

Ekolojik kaynaklar korunur ve sürdürülebilir kılınırken bu kaynaklar üzerinden geçimini sağlayan kişiler de göz önünde bulundurulmalıdır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için yoksullukla mücadele stratejinin en temel şartlardan biri olduğu belirtilmiştir. Yoksulluk, kalkınma ve ekolojik ile ilgili sorunlara yönelik etkili bir strateji; kaynaklara, üretime ve insanlara odaklanarak başlamalı ve demografik konuları, gelişmiş sağlık ve eğitimi, kadın haklarını, gençlerin ve yerel halkın rollerini, yerel toplumları ve demokratik katılım süreçlerini içermelidir. Yoksulluğun yok edilmesi için istihdam ve gelir yaratıcı programların güçlendirilmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve insan kaynağının geliştirilmesi gerekmektedir (Gündem 21,1992:14-17).

2000 yılında kabul edilen Bin Yıl Kalkınma hedeflerinden iki yıl sonra Rio + 10 zirvesinde yayınlanan Johannesburg Uygulama Planında yoksulluk "Yoksulluğu Yok Etme" başlığı ile ayrı bir bölüm olarak incelenmiştir. Genel olarak Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin çizdiği çerçeve vurgulanmış ve Brundtland raporundaki geniş

boyutluluk teknoloji transferi, enerji erişimi, yerel toplulukların güçlendirilerek ekonomik faaliyetlere, kaynaklara ve pazarlara erişimi, şehirlerdeki kenar mahallelerin, varoşların ortadan kaldırılması gibi hedeflerle sürdürülmüştür (Johannesburg uygulama planı, 2002).

Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerinde (2007), yoksulluğun geniş bir yelpazedeki ilgili hususları kapsamı nedeniyle kavramın eşitsizliğin bir alt konusu olarak incelenmesi kavramı sınırlandıracağı için yoksulluk; gelir, eşitsizlik, enerji, sağlık, yaşam kalitesi gibi alt konuları olan bir üst kavram olarak incelenmiş ve diğer üst konu başlıklarının göstergelerinden de etkilendiği gösterilmiştir. Gösterge rehberinde yoksulluk ile aşağıda sayılan konulardaki göstergeler doğrudan ilişkilendirilmiştir:

- Doğal kaynak kullanımı (su, toprak, orman)
- Enerji kullanım seviyesi ve kullanım alanları
- Gecekondu bölgelerinde, kenar mahallelerde yaşayan nüfus
- Yaşam süresi beklentisi ve çocuk ölümleri
- Sağlık hizmetlerine ulaşım, sıhhi tesisat ve sağlık koruma
- Çocuk sağlığı ve beslenme
- HIV/AIDS, tüberküloz, sıtma gibi hastalıklardan ölüm durumu
- Cinsiyet bazında temel eğitim durumu ve okur yazarlık
- Nüfus artışı
- Doğal afetlerin insanlara ve ekonomiye verdiği zarar
- Tehlikeli alanlarda yaşama durumu
- Kirlilik ve doğal kaynak kullanımı, çölleşme
- Kişi başı gayrisafi milli hasıla
- Cinsiyet bazında istihdam durumu
- Güvencesiz istihdam
- Tarım dışı sektörde cinsiyet bazlı ücret durumu
- İthalat ve ihracat durumu
- Enerji tüketimi

Ancak bahsedilen şekilde yoksulluğun doğrudan ilişkili görülmeyen politika alanlarındaki ikincil etkilerden etkilendiği göz önüne alınarak gerçek etkileşim haritası çıkarılabilir. Örneğin rehberde doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlığı

doğrudan yoksulluk göstergesi olarak ilişkilendirilmemiş ancak sağlık, eğitim ve demografik durum ile ilişki kurulmuştur. Bu alanların yukarıda bahsedilen şekilde yoksullukla ilişkisi göz önüne alındığında rehberde yer alan aşağıdaki hususlar da yoksulluk politikalarında göz önünde bulundurulmalıdır:

- Yolsuzluk, rüşvet
- Tütün kullanımı
- Hayat boyu öğrenme
- Doğurganlık/ doğum durumu
- Bağımlı nüfus
- Sera gazı ve karbondioksit salınımı, ozon tabakası
- Tarımsal ilaçlar ve gübreler, organik tarım
- Balıkçılık ve denizcilik, deniz kirliliği
- Biyolojik çeşitlilik ve habitat
- Enflasyon
- Yatırım ve tasarruf durumu
- Borçların gayrisafi milli hasılaya göre durumu
- Cari açığın gayrisafi milli hasılaya göre durumu
- İş gücü üretkenliği ve maliyeti
- Ekonominin sermaye yoğunluğu
- Ücret seviyesi
- İnternet ve iletişim araçları kullanımı
- Araştırma ve geliştirme faaliyetleri, inovasyon
- Uluslararası yardımlar
- Uluslararası sermaye akımları
- Yenilenebilir enerji kullanımı
- Zararlı/ radyoaktif atıklar

Yoksulluğun sürdürülebilirlik ile çok boyutlu karşılıklı etkileşimi incelenirken sürdürülebilirlik belgelerinde vurgulanan hususlar haricinde yoksulluk ve ilişkili olduğu konularla ilgili olarak şu hususların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Uluslararası Ticaret (Winters, 2000 akt. Kabaş, 2009:55-58):

Uluslararası ticaret ve yoksulluk arasındaki bağ emek piyasası aracılığıyla olur. Eğer yoksul insanlar emek piyasasının büyük bir bölümünü oluşturuyorsa, ülkenin ticarete açılmasıyla artan talep yoksulluğun azalmasına yol açar. Fakat bu etki emek piyasasının nasıl çalıştığına bağlıdır.

Ticaret serbestleşmesi devletin harcama ve vergilendirme politikalarını sınırlıyorsa, yoksulluğun artmasına yol açar. Ancak, negatif etkilere rağmen, ticaret serbestleşmesi piyasanın büyümesine, daha istikrarlı bir ortama ve daha az bir müdahaleye, rekabetin artmasına ve makroekonomik istikrara yol açar. Yapılan ampirik çalışmalara göre, serbest ticaret yapan ülkeler kapalı ekonomilere göre daha iyi performansa sahiptir. Açık ekonomilerde ise, kapalı ekonomilerle karşılaştırıldıklarında daha çok yoksulluk görüldüğüne dair hiçbir kanıt bulunamamıştır. Hatta, yapılan ampirik çalışmalara göre ticaret serbestleşmesi tüketiciler, üreticiler için yeni ekonomik fırsatlar doğurmakta; vasıflı işçilerin ücretlerinin artmasına yol açmaktadır. Ancak, serbestleşmenin yönetilmesi yoksulluğun artması yönündeki etkilerin azalmasına yol açar.

Yoksullar kendi aralarında çok heterojen bir gruptur. Yoksul ülkeler de kendi aralarında çok önemli farklılıklara sahiptir. Dolayısıyla, serbestleşmenin yönetilmesi için evrensel bir formül bulunmamaktadır. Çok yoksul insanlar serbestleşmenin getirdiği fırsatlardan genelde faydalanamazlar. Çünkü, genellikle yoksul insanlar bu fırsatlardan faydalanmak için gerekli sermayeye veya beceriye sahip değildirler. Ama, ticarete serbestleşme yoksul insanların yoksulluktan kurtulabilmeleri için fırsatlar yaratmaktadır.

Uluslararası Sermaye Akımları (Priewe ve Herr,2005 akt. Kabaş, 2009:59-61):

Kısa vadeli ve riskli sermaye akımları finansal krizlere yol açarak yoksulluğun artmasına ve gelir dağılımının bozulmasına yol açabilir. Doğrudan yabancı yatırım ise diğer sermaye türlerinden farklıdır. Yabancı reel yatırımlar ülkede daha uzun süre kalırlar, döviz kuru riski ise yabancı yatırımcı tarafından taşınır. Doğrudan yabancı yatırım akımları net yurtiçi yatırımı ve GSYİH büyüme oranını artırır. Bazı durumlarda yurtiçi yatırım dışlanabilir, fakat yapılan çoğu çalışmaya göre doğrudan yabancı yatırımlarla toplam yurtiçi yatırım arasında pozitif

bir ilişki vardır. Doğrudan yabancı yatırım türüne bağlı olarak ihracat artabilir ve bir miktar teknoloji transferi de yapılabilir. Fakat, yabancı yatırımların hepsinin bu şekilde yararlı makro etkileri bulunmayabilir. Buna karşın, yabancı doğrudan yatırım büyüme ve kalkınmaya prensip olarak yararlıdır.

Krizler (Finansal/ Ekonomik):

Baldacci'nin yaptığı 65 kriz vakasını kapsayan çalışmaya göre, bir finansal kriz olduğunda GSYİH'nın azalmasıyla birlikte, yoksulluk oranı artmakta ve gelir dağılımı bozulmaktadır. Kişi başına düşen gelirin azalmasıyla birlikte, hanehalkının ortalama geliri azalmakta ve gini katsayısıyla ölçülen gelir dağılımı eşitsizliği de yükselmektedir. Azalan kişi başına düşen gelir, yoksulluk ve eşitsizlik göstergelerindeki gözlenen değişimin % 15-30'unu açıklamaktadır. Artan enflasyon oranı ile birlikte orta gelir grubunun geliri artmaktadır. Bir finansal krizden sonra artan enflasyon oranıyla birlikte en yüksek gelir grubunun gelirinin azaldığı, orta gelir grubunun gelirinin ise arttığı görülmektedir. Eğitime, sağlığa, sosyal güvenlik programlarına yapılan kamu harcamaları en düşük gelir grubunun gelirinin artmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada sağlık programlarına yapılan harcamaların artmasıyla birlikte yoksulluk oranının azaldığı görülmüştür. Bu da finansal krizlerden sonra sosyal harcamaların seviyesinin azaltılmaması için bir kanıt olmaktadır (Kabaş, 2009:62).

Tahvil ve hisse senetleri de enflasyona karşı etkili korunma yolu olarak görülmektedir. Ancak, bu yatırım araçları yüksek gelire sahip olanlar tarafından alınabilmektedir.

Para Politikası (Romer ve Romer, 1998 akt. Kabaş, 2009: 72-74):

Romer ve Romer'in yaptığı çalışmada para politikasının yoksulluk ve eşitsizlik üzerindeki etkiler araştırılmıştır. Para politikasının uzun dönem gelir dağılımını etkilediği en az beş kanal vardır. Birincisi, beklenmeyen enflasyondaki oynaklık eşitsizliği artırır. İkincisi, belirsizlik ve finans piyasalarının işleyişindeki aksamlar fiziksel sermayenin azalmasına; sermayenin ortalama getirisinin artmasına ve ücretlerin düşmesine yol açarak gelir dağılımının bozulmasına yol açar. Üçüncüsü, enflasyon sermayenin daha çok vergilendirilmesine yol açar. Dördüncüsü, enflasyon ve makroekonomik istikrarsızlık sonucunda görülen belirsizlik ve finans

piyasalarının etkinliğinin azalması, beşeri sermaye yatırımının da azalmasına yol açar. Bu da eşitsizliğin toplumda uzun süreli olmasına yol açar. Beşinci olarak, enflasyon ve makroekonomik istikrarsızlık ekonomide sektörlerin eşit olmayan bir şekilde zarar görmesine yol açar

Para politikası üretimi, istihdamı ve enflasyonu kısa dönemde etkiler. Bunun sonucunda, eğer yoksulluk ve eşitsizlik bu değişkenlere tepki veriyorsa para politikası yoksulların refahını etkiler.

Enflasyon (Easterly ve Fischer,2001 akt. Kabaş, 2009: 62-71):

Enflasyon yoksulları daha çok etkileyen bir vergidir. Çünkü, yoksullar çoğu finansal varlıklarını nakit olarak saklarlar. Yüksek gelire sahip insanlar kendilerini enflasyona karşı koruyacak finansal araçlara sahiptirler. Devletin yoksullara ödediği sübvansiyonlar ve doğrudan transferler tamamıyla enflasyona endekslenmemiş olabilir. Bunun sonucunda, fiyat artışları yoksulların reel ücretlerini ve varlıklarının değerini düşürür.

Enflasyon çok arttığında ise büyüme oranında da düşüş yaşanır. Bu etki yoksulların üzerinde kalıcıdır.

Beşeri sermaye enflasyona karşı korunmak için etkili bir güvence oluşturmaktadır. Ancak, yoksul insanlar daha az eğitilmiş oldukları için kendilerini enflasyona karşı koruyamazlar. Yani, beşeri sermayesi iyi olanlar enflasyona karşı daha iyi korunmaktadırlar.

Maliye Politikası (Kabaş, 2009: 63):

Tedbirsiz uygulanan maliye politikası sonucunda büyük bütçe açıkları ve kamu borçları görülür. Büyük bütçe açıkları ve kamu borçlanması sonucunda da büyüme oranları azalır, makroekonomik krizler gerçekleşir, yoksulluk artar ve sosyal koşullar kötüleşir.

Aile Yapısı:

Sen'e göre hane halkındaki insanların mutluluğu toplam hane halkı gelirine ve hane halkı içerisinde kaynakların nasıl dağıldığına bağlıdır. Eğer, ailede bir kişi

gelir kazanıyorsa, aile kaynaklarının dağılımında bu kişinin diğer aile fertleri üzerinde büyük gücü bulunmaktadır. Ailenin diğer fertleri eşit pay almayabilir. (Kabaş, 2009;46-49).

Demokrasi Hak ve Özgürlükler:

Sen, Dreze ile birlikte demokratik ülkelerde veya bağımsız medyanın bulunduğu ülkelerde kıtlıkların olmadığını göstermiştir. Çin, Hindistan'a göre açlık problemine karşı daha başarılı olmasına rağmen, Hindistan bağımsızlığını kazandıktan sonra hiç kıtlıkla karşılaşmamıştır. Fakat, 1958-61 yılları arasında Çin'de bir kıtlık felaketi yaşanmış, 15-30 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Kıtlıkların yaşanmaması demokratik ortamların yol açtığı daha çok üretimden değil, seçmen baskısından çekinen demokratik hükümetlerden kaynaklanmaktadır. Özgür basını olan ülkelerde kıtlıkların olma olasılığı daha azdır. Medya ürün hasadındaki problemleri veya açlıktan, hastalıktan ölenleri kamuoyuna duyurunca hükümet insanların yardımına koşmaktadır (Kabaş, 2009;48).

Ancak, günümüzde çoğu ülkede demokratik yönetim olmasına rağmen, gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun inanılmaz boyutlara ulaştığı görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerin geçmiş deneyimlere bakıldığında demokrasinin sosyal adaletin, hızlı büyümenin, sosyal ve siyasal istikrarın garantisi olmadığı görülür. Demokrasi ile insani gelişme arasında güçlü bağlar bulunur ancak, bu bağlar otomatik bir süreç özelliği taşımaz (UNDP,2002 akt. Kabaş, 2009;113).

Sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar nedensel olarak birbirlerine bağlıdır ve birbirlerini güçlendirirler. Bu haklar, yoksul insanların güvenliğini artırır; kapasitelerini yükseltir; yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak sinerjiler yaratır. Yoksul ülkelerde hızlı büyüme tüm hakların güvence altına alınmasının sağlanmasına yol açar. Fakat, bu ilişki garanti değildir; büyüme ile haklar arasında bağlar kuran politikalar uygulanmalıdır. En önemlisi demokrasi açığının kapatılmış olması; sorumluluk sahibi yöneticilerin sıradan insanların seslerine ve isteklerine karşı çok duyarlı olmaları gerekir. Bu sağlandığı takdirde, kaynakların dağılımı ve büyümenin şekli yoksulların, insani gelişmenin ve insan haklarının lehine gerçekleşir (UNDP,2000, Kabaş, 2009:118-119).

Yolsuzluk:

Etkin bir devlete sahip olmayan yoksul ülkelerin en önemli problemlerinden birisi de yolsuzluktur. Çünkü yolsuzluk neden olduğu düşük büyüme oranları, zenginlerin lehine çalışan vergi sistemi, düşük sosyal harcamalar, eğitimde yaratılan eşitsizlikler gibi kanallarla yoksul ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun artmasına yol açmaktadır (Gupta,1998 akt Kabaş, 2009;116)

Hukuk ve Yargı Sistemi (Dünya Bankası, 2000 akt Kabaş, 2009:165-167):

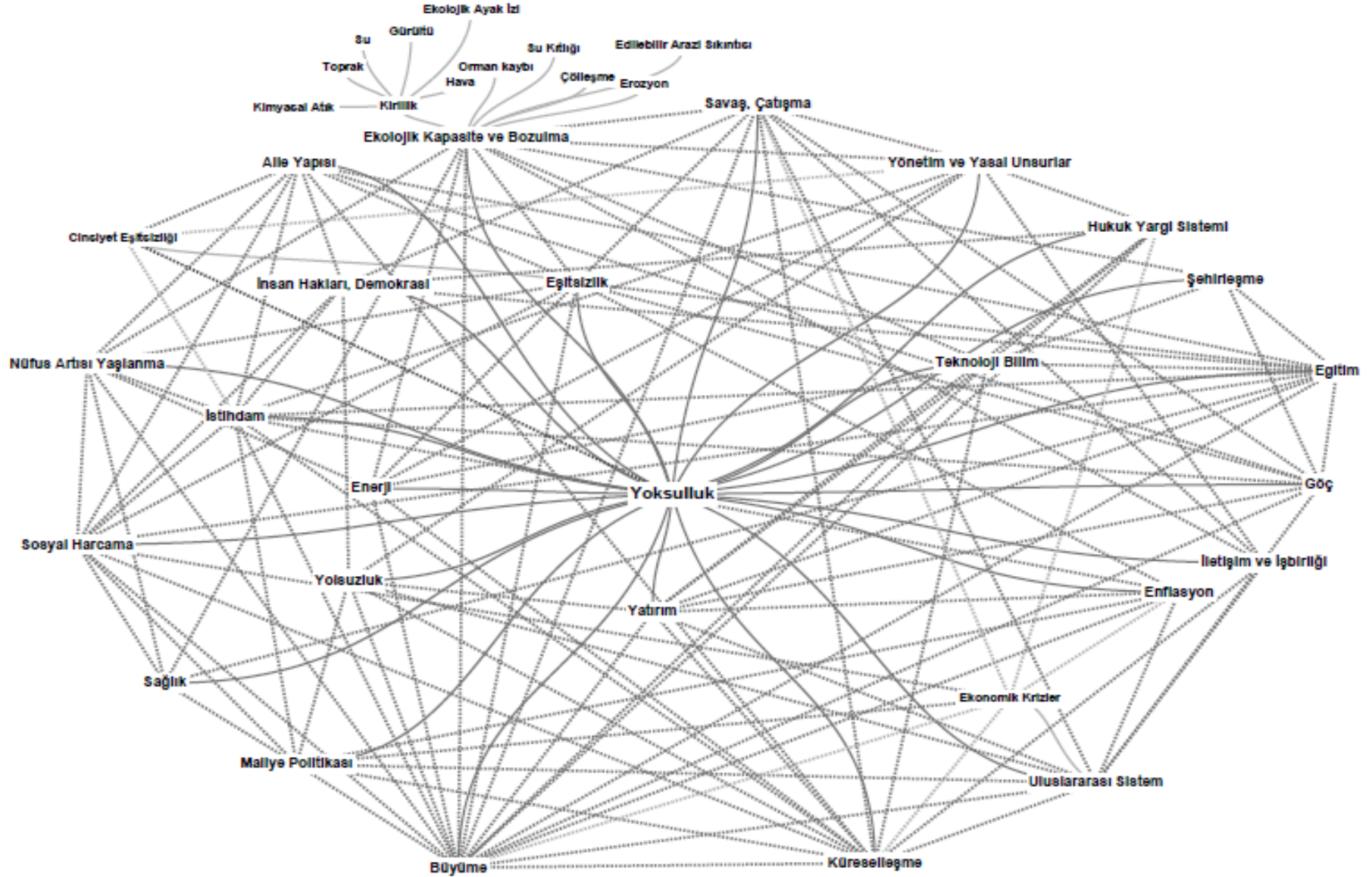
Hukuk ve yargı sistemi devletin hareketlerini sınırlar ve yönlendirir. Bu sistem aynı zamanda bireylerin anayasal haklarını destekleyen kuralları ve prosedürleri uygular. Kanunların üstünlüğünün sağlandığı ülkelerde insan hayatı ve güvenliği korunur; insan hakları çiğnenmez

Adil yasal ve yargı sisteminin bulunması ekonominin genel performansını arttırır ve yoksullukla mücadelede de başarılı olunmasını sağlar. Bu sistem sayesinde üretim, ticaret ve yatırım yapan bireyler için tahmin edilebilir ve güvenli bir ortam yaratılmış olur. Bu sayede yoksul insanların istihdam imkanları ve gelirleri artar.

Yoksulluğun çok boyutluluğu sürdürülebilirlik kavramı ile gerçek anlamda ifade olanağı bulmaktadır. Yukarıda ve önceki bölümlerde anlatılan ilişkiler, etkileşim mekanizmaları, farklı politika alanlarının kendi önceliğine göre oluşturduğu uygulamalar ile yoksullukla mücadele çerçevesinde oluşturulan uygulamaların dışsallığı sonucu oluşan ikincil etkiler göz önüne alındığında, yoksulluğun etkileşim mekanizması adeta bir düğüme benzemektedir ve Şekil 13'de bu çalışma kapsamında "Yoksulluk Düğümü" olarak isimlendirilmiştir. Bu ilişkiel bütünün farkında olmaksızın yaratılan bir etki ile hedeflenenin aksine bir sonuç ortaya çıkması olasıdır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması amacıyla ancak tek boyutlu bakış ile sınırlı unsuru etkileyecek kararlar alınması düğümün belirli bölgesindeki ilişki ağını etkileyerek problemin boyutunu daha kötüleştirme olasılığını taşımaktadır.

Yoksulluk Dügümünde, ilişki yapılarına yer verilmiş, ancak etkilerin yönü konusunda belirleme yapılmamıştır. Zira sonuçlar doğrudan etkinin niteliği ve farklı alanlarda oluşturduğu yansımaların toplamı olacaktır. Dolayısıyla, sürdürülebilirliğin disiplinleri ortak gelecek temelinde birleştiren ruhu, yoksullukla mücadele mekanizmaları çerçevesinde sağlanırsa, ilk bakışta karmaşık görülen ilişki ağları istenilen sonucu oluşturacak bir etkileşim mekanizması olarak kullanılabilir.

Şekil 13 - Yoksulluk Düğümü

Bu etkileşim zincirini kırarak yoksullukla mücadele etmek için nedenler arasındaki çoklu etkileşim yapısı doğru analiz edilmelidir. Eğer nedenler doğru analiz edilmişse sorunun çözümü için etkileşimli nedenlere yönelik olarak sosyal politika araçlarını ve ekonomi politikası araçlarını uyumlu kullanacak bütüncül bir politika paketi uygulanacak ve sorunun çözümünde etkinlik sağlanabilecektir. Ancak sadece belirli nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik ve sadece sosyal politika araçlarını kullanan uygulamalar ekonomik, küresel ve bölgesel gelişmelere cevap veremeyecek ve yoksullukla mücadelenin etkinliğini sağlayamayacaktır.

3.2. Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Yoksullukla Mücadelede Stratejisi

Sürdürülebilirlik, çok boyutluluğa dikkat çekerek, disiplinlerin ortak geleceğimizi birlikte çalışarak şekillendirebileceği bir vizyon oluşturmuştur. Bu vizyon içerisinde ulusal ve uluslararası alandan temellenen çok boyutlu karmaşık bir problem olan yoksulluğa ilişkin net politikalar ve yaptırımlar belirlenmemiş sadece hedeflerde ortaklık sağlanarak bu hedeflerin yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde takibini öngörmüştür.

Günümüzde yapılan projeksiyonlara göre Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin tamamlanma yılı olan 2015 yılında 600 milyondan fazla insanın sağlıksız su kaynaklarını kullanacağı, yaklaşık 1 milyar insanın günlük 1,25\$'dan daha az bir gelire yaşamaya çalışacağı ve annelerin doğumlarda ölmeye, çocukların ise önlenemez hastalıklardan acı çekmeye ve ölmeye devam edeceği tahmin edilmektedir. 1990 yılında günlük 1,25\$ 'dan az bir gelire yaşayan kişi sayısı 2 milyar ve dünya nüfusuna oranı %47 iken 2008 yılında bu sayı 1,4 milyara, oran da %24'e düşmüştür. Gelir yoksulluğu düşerken, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) hesaplarına göre 2006-2008 döneminde 850 milyon insanın yani dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin aç yaşadığı, bu gün de bu rakamın aynı seviyesini koruduğu açıklanmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2012, FAO, 2012).

Yoksullukla mücadeledeki başarılar dikkat çekse de istenen seviyeden uzaktır ve 2015 yılına kadar hedeflerin gerçekleştirilmesi olası görülmemektedir. Günümüzde yeni hedefler çerçevesinde yeni politika karması belirlenirken, önceki

bölümde yer alan ve adeta bir düğüm görünümünde olan yoksulluk etkileşim mekanizmasının göz önüne alınması ve yoksullukla mücadele stratejisinin şimdiye kadar yoksullukla mücadeleyi doğrudan hedeflememiş ancak aldığı kararlar ile yoksulluğu etkilemiş farklı politika birimlerinin de sürece dahil olması ile hazırlanması gerekmektedir.

Yoksullukla mücadele stratejisi; yoksulluğun çok boyutluluğunun getirdiği doğası gereği bir düğüm haline gelen etkileşim mekanizması üzerinden ve etkilerin zamansal sapması dikkate alınarak yürütülmelidir. Ayrıca stratejinin başarısının ülkelerin sosyal ekonomik ve ekolojik kapasitesi, daha önceki politika sonuçlarının zamansal birikimi, uygulama sonuçlarının ülke-bölge dışı kararlardan etkilenme derecesi ve karar alıcı ve karar uygulayıcıların politikayı hayata geçirme konusundaki uyum ve samimiyeti gibi ülkelere özgü niteliklere bağlıdır. Bu nedenle de her ülkeye özgü yoksulluk sorununa karşı özgün çözüm stratejileri geliştirilmeli ve durumsallık yaklaşımı ile süreç aktif şekilde değişen duruma göre yönetilmelidir.

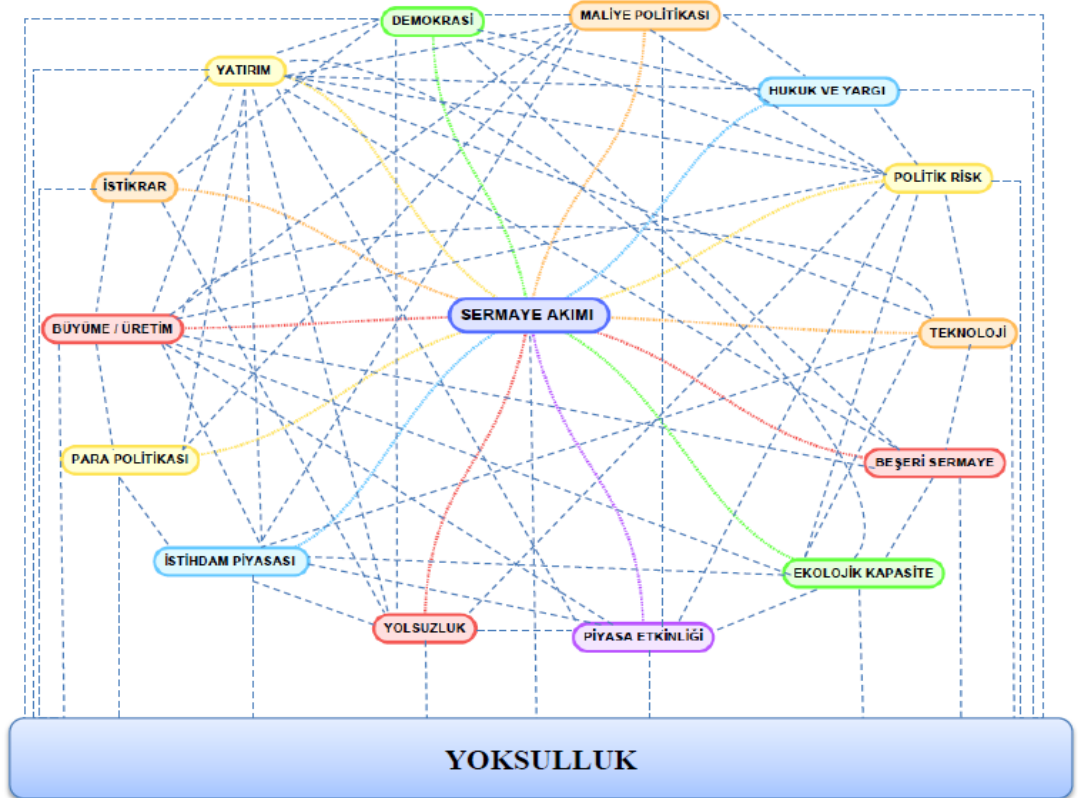
Sürdürülebilirlik çerçevesinde yoksullukla mücadele stratejisi, uygulamaların zamansal etkileri göz önüne alınarak yürütülmelidir. Örneğin Muhammet Yunus'un 2006 yılında Nobel Barış Ödülü almasına yol açan mikro kredi uygulaması bir yoksullukla mücadele strateji olarak pek çok ülkede sihirli bir formül olarak yaygınlaşmıştır. Ancak borçlarını ödeyemeyen yoksullar arasında intiharlar görülmüş ve Hindistan Mikro Finans Kuruluşları Birliği Başkanı; borç geri ödemelerini tahsil edememeleri ve yeni kredi verememeleri nedeniyle mikro kredinin öldüğünü ilan etmiştir (İnsel,2010). Bu görünüm uygulamanın gelecekteki etkilerinin tam olarak analiz edilmediği dolayısıyla sürdürülebilirlik çerçevesinde hazırlanmadığını göstermektedir.

Sürdürülebilirlik çerçevesinde yoksullukla mücadele stratejisi farklı alanlara yönelik toplam etkilerin, dışsallıkların hesaplanarak hem bugün hem de yarın istenen hedefe ulaşmayı sağlamalıdır. Farklı politika alanlarındaki etkileşim nedeniyle tek bir doğru stratejiden bahsedilememektedir. Aynı karar farklı etkileşimler ile ters etkiler doğurabilmektedir. Konu yoksullukla mücadele çerçevesinde sermaye akımlarına ilişkin politika tercihleri üzerinden örneklendirilebilir. Sermaye akımları hem yerel, hem ulusal, hem de uluslararası unsurlardan etkilenmektedir. Bir ülkeye yapılacak yabancı yatırımları, o ülkedeki;

- Devletin Müdahale Gücü
- Ülke Borcu
- Makroekonomik İstikrar
- Kurumsal Gelişmişlik
- Altyapı Gelişmişliği
- Politik Risk
- Ticarete Açıklık
- Eğitim
- Beşeri Sermaye
- Finansal Piyasa Gelişmişliği

gibi unsurlar belirler. Sermaye akımları aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi ülkenin kamu örgüt yapısı ve politika tercihleri, hukuk ve devlet sistemi, piyasaları ile karşılıklı olarak etkileşir. Bu sermaye akımlarının büyüme ve gelir dağılımı üzerinden yoksulluk üzerine doğrudan etkileri olduğu gibi getirdiği teknoloji ve know-how ile de istihdam veya ekolojik kaynaklar üzerinden dolaylı ve daha uzun vadeli etkileri olacaktır.

Şekil 14 - Sermaye Akımının Çok Boyutlu Etkileşim Mekanizması ve Yoksulluk

Bu karmaşık ilişki ağı içinde yabancı sermaye akımlarının teşviki kararı ikincil alanlardaki politika uygulamalarına ve sermaye teşvik kararının niteliğine (yatırım vadesi, yatırım sektörleri, bölgesel teşvikler vb.) göre aşağıdaki tabloda belirtilen sonuçları doğuracak ve toplam etkilerin durumuna göre yoksulluk üzerinde etkili olacaktır. Ayrıca kararların belirli bölgelerdeki yoksulluğu azaltırken, kaynak transferi nedeniyle bazı bölgelerdeki yoksulluk durumunu negatif yönde etkilemesi de mümkün olacaktır.

Tablo 1 - Sermaye Akımının Yoksulluğa Etkisi

Yabancı Yatırımları Etkileyen Hususlar		Yabancı Yatırımların Sonuçları (*)	Yoksulluğa Etki
Devletin Müdahale Gücü	YABANCI YATIRIM	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Teknolojik gelişme sonucu üretkenlik artışı ➤ Üretim artışı ve büyüme ➤ Yeni iş olanakları yaratılması ➤ Rekabetin artması ➤ Yan sektörlerin gelişimi ➤ Finanslar entegrasyon sonucu düzenleme ve gözetimin artması ➤ Yeni sermaye girişleri ➤ Bilgi Transferi sonucu yerli yeteneklerin gelişimi ➤ Uluslararası çalışma kültürünün geliştirilmesi ➤ Kültürel gelişim ➤ Beşeri sermayenin artması ➤ Teknolojik gelişme sonucu ekolojik kaynakların daha az kullanımı 	Yoksulluk Azalışı
Ülke Borcu Makroekonomik İstikrar Kurumsal Gelişmişlik Altyapı Gelişmişliği Politik Risk Ticarete Açıklık		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Yerli Firmaların Kapanması ➤ Ekonomik sermayenin yabancılara transferi ➤ Teknolojik gelişim sonucu işgücü ihtiyacının azalması ➤ Kültürel yozlaşma ➤ Ekolojik kaynak kullanımının artması nedeniyle kapasite azalması 	Yoksulluk Artışı
Eğitim			
Beşeri Sermaye			
Finansal Piyasa Gelişmişliği			

(*) Renkler etkilerin; ekonomik, sosyal ve ekolojik ağırlıklarına ilişkin fikir vermek farklılaştırılmıştır. Ancak çalışmanın temeli olan çok boyutlu bakış nedeniyle bir etkinin tek alana indirgenmesinin hatalı olduğu düşünülmektedir.

Yoksulluk Düzümündeki etkileşim zincirini kırarak yoksullukla mücadele etmek için nedenler arasındaki çoklu etkileşim yapısı doğru analiz edilmelidir. Mevcut durumda nerede bulunduğu ve yola çıkılınca hangi etkilere maruz kalınacağı nihayetinde hangi noktaya ulaşılacağını belirler. Nedenler ve mevcut durum doğru analiz edilmemişse ve çok boyutlu nedenlere uygun çeşitte araçları içeren bütüncül bir politika paketi uygulanmamışsa, sadece belirli nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelen, tek boyutlu uygulamalar ekonomik, küresel ve bölgesel gelişmelere cevap veremeyecek ve yoksullukla mücadelenin etkinliğini sağlayamayacaktır. Bu durum aşağıdaki tabloda örneklendirilmiştir.

Tablo 2- Yoksullukla Mücadele Stratejisi Gelişimi Örneği

Hareket Noktası	Türkiye’de eğitim düzeyi ile yoksulluk arasındaki korelasyon diğer tüm faktörler arasında en yüksek seviyededir.(Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü,2010)
Tespit Edilen Yoksulluk Nedeni	Eğitim Düzeyinin Düşüklüğü
Uygun Bulunan Yoksullukla Mücadele Araçları	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Toplumun, yoksulluğun mücadele edilebilir bir sorun olduğuna ilişkin inancını azaltan ve uygulamalara yönelik direnci arttıran yargıları değiştirmeye yönelik bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri yürütmek ➤ Çocukların okula devamlılığını artırmak için okul masraflarını ve çocuk işçiliğinin alternatif maliyetini karşılayacak sosyal yardım programları uygulamak ➤ Meslek kazandırıcı kurslar düzenlemek
Sonuç	Eğer sistemin sağladığı eğitim hizmeti kişileri istihdama kavuşturacak özellikleri taşımiyorsa uzun vadede yüksek yatırımlara katlanarak sağlanan gelişme yoksulluğu azaltamayacak hatta yoksulluğun artmasına engel olamayacaktır.

	<p>Ayrıca hem mevcut durumun hem de kişilerin istihdam piyasasına katılacağı zamanki istihdam olanaklarının analiz edilmemesi nedeniyle, kişiler ekonominin gelecekte ihtiyaç duyacağı alanlarda değil iş olanaklarının sınırlı olduğu alanlarda nitelik kazandırılacaktır. Bu şekildeki kalifiye işgücü haline gelen kitleye uygun yeterli sayıda iş bulunamayabilecektir. Sonuçta hem işgücü talebi hem de işgücü arzında fazlalık oluşacaktır.</p>
Yapılması Gerekenler	<p>Olumsuz sonuçları önlemek için kullanılan yoksullukla mücadele araçlarına ek olarak yapılabileceklere örnekler:</p> <ul style="list-style-type: none">➤ Mevcut istihdam yapısının ve kapasitesinin analizi➤ Küresel eğilimler göz önünde bulundurularak gerek istihdam yaratıcı gerekse yüksek katma değer sağlayan sektörlerin ülke politikaları şekillendirilirken stratejik sektörler olarak belirlenmesi,➤ Eğitimin stratejik sektörler kapsamında yaratılacak istihdam olanaklarına uygun yapıya kavuşturulması,➤ Sosyal yardımların istihdama yönlendirici özelliğinin güçlendirilmesi➤ Ülke şartlarına uygun bir Asgari Gelir Desteği modeli ile kişilerin beşeri sermayelerinin geliştirildiği bu uzun yatırım döneminde ve uygun istihdam imkanı sağlanıncaya kadar mutlak yoksulluk sınırının üstündeki ancak görece yoksulluk sınırının altındaki bir tüketim seviyesinde yaşama imkanı sağlanması

Nedenler doğru belirlense dahi yoksulluğu engellemek için belirlenen nedene yönelik uygulamalar başka etkiler doğurarak tekrar aynı nedenin zıt yönden yoksulluğu arttırması sonucunu ortaya çıkarabilir. Konuyu açıklamak için nüfus artış hızının yoksullukla ilişkisi nedeniyle yıllardır uygulanan politikalar incelenebilir.

Hızlı nüfus artışının kaynakların adil dağıtıldığı ideal durumda dahi bireylerin refah düzeylerini azalttığı bir gerçektir. Bu düşünceyi paylaşan uygulayıcılar yıllarca Türkiye’de nüfus artış hızını düşürmek için kampanyalar düzenlemişlerdir. Günümüzde ise Batılı ülkelerdeki düşük nüfus artışının sosyal güvenlik sisteminin devamlılığını tehdit etmesi ile emeklilik maaşı dahil birçok sosyal hak tartışma konusu olmaktadır. Ayrıca günümüzde kaliteli ve yaratıcı insan kaynağının ülke kalkınmasında yüksek sermaye birikiminden dahi daha büyük öneme sahip stratejik bir kaynak olduğu ortaya çıkmıştır. Nüfus artışı ile ilişkili olarak bazı kesimler tarafından küçük ailelerde dayanışmanın nispeten daha az olduğu veya dayanışma canlı olsa bile az çocuklu ailelerde bireylerin zor duruma düşmeleri durumunda aile bağları içinde yardım edebilecek kişilerin sınırlı olması nedeniyle yeterli yardıma ulaşamadığı iddia edilmektedir.

Nüfus artışına bakış açısına ilişkin açıklanan gelişmeler sonucunda bu gün Türkiye’de geçmiş uygulamalardan farklı olarak nüfus artış hızının ekonomik ve sosyal sistemin devamlılığına yetecek orandan aşağıya düşmesi engellenmeye çalışılmakta ve her ailenin en az üç çocuk sahibi olması teşvik edilmektedir. Ancak yıllarca ters yönde uygulanan kampanyalar toplumda bu politika değişikliğine karşı direnç oluşturmaktadır.

Tablo 3 - Hızlı Nüfus Artışına İlişkin Uygulanan Politikaların Zaman İçinde Değişimi

Hareket Noktası	Hızlı nüfus artışı yoksulluğa neden olmaktadır.
Yoksullukla Mücadele Aracı	Nüfus artış hızını düşürmek için her ailenin en fazla iki çocuk sahibi olmasına yönelik bilinçlendirme çalışmaları ve aile planlaması eğitimleri
Sonuç	<ul style="list-style-type: none">➤ Nüfus artış hızının düşmesi➤ Sosyal sisteminin, azalan çalışan genç nüfus ve artan bağımlı yaşlı nüfus nedeniyle devamlılığının tehlikeye düşmesi➤ Teknolojik gelişmeler nedeniyle göz ardı edilen insan kaynağının kalifiye, yaratıcı ve genç nüfustan oluşması

	durumunda sermaye birikiminden daha etkili olduğunun görülmesi
Revize Edilen Yoksullukla Mücadele Aracı	<ul style="list-style-type: none">➤ Nüfus artış hızını, ekonomik ve sosyal sistemin devamlılığına yetecek düzeylerde tutmak➤ İnsan kaynağının kalitesini ve kişi başına yarattığı katma değeri artırıcı önlemler almak

Sonuç olarak sürdürülebilirlik çerçevesinde oluşturulacak yoksullukla mücadele politikalarında ve kalkınma hedeflerinde şu hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir:

- Alınan kararlar ekoloji, ekonomi ve sosyal alanlar üzerindeki etkileri ile değerlendirilmelidir.
- Alınan kararların farklı alanlar üzerindeki etkileri zaman boyutu ile değerlendirilmelidir.
- Bugünün ihtiyaçları yarınki kuşakların ihtiyaç karşılama kapasitelerinden ödün verilerek giderilemeyeceği gibi belirli bir bölgedeki insanların ihtiyaçları da başka bir bölgedeki insanların ihtiyaçlarını karşılama kapasiteleri azaltılarak giderilemez. Yoksulluk ülke içi unsurlar kadar uluslararası unsurların da etkilerine açıktır.
- Temel insani ihtiyaçların karşılanamadığı ortamda diğer her türlü hedef ikincil planda kalacağı için yoksulluğun ortadan kaldırılması diğer politika alanlarının sürdürülebilir başarısı için bir ön şarttır.
- Her alanda alınan kararın yansımaları yoksulluğu etkileyebileceği için yoksulluk tüm politika alanlarının ortak sorumluluğudur. Yoksulluk stratejisi tek bir kurum tarafından koordine edilip takip edilebilir ancak yoksulluk tek bir kurum tarafından ortadan kaldırılamaz.
- Yoksullukla mücadelenin özerk bir kurumsal yapısı bulunmalıdır. Yoksullukla mücadele stratejisini oluşturacak, koordine edecek ve takip edecek bu kurum, üç politika alanının hiçbirinin içine dahil edilmeksizin her alana ve önceliklerine eşit ağırlık vererek çalışmalıdır. Herhangi bir politika alanı ile sınırlanılması ve stratejide

yer alan eylemlerde bu alana ilişkin uygulamalara ağırlık verilmesi yoksulluğun etkileşim mekanizmasının eksik değerlendirilmesine ve başarısızlığa yol açacaktır.

- Tek bir doğru yoksullukla mücadele yöntemi bulunmamaktadır. Yöntemler ülkelerin her alandaki kapasiteleri ve ülke gerçekleri göz önünde bulundurularak belirlenmelidir. Ülkeleri gruplandırıp, bir ülkede veya bölgede başarılı olan yöntemi, tek bir reçete olarak ülkelere uygulamak sorunun daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Zira hiçbir ülke, her alandaki görünümü ile bir diğerine birebir benzememektedir.

BÖLÜM 4. TÜRKİYE’NİN PERFORMANSI GÖRÜNÜMÜ

Önceki bölümlerde gerek sürdürülebilirliğin sağlanması gerek ise yoksullukla mücadele de hedeflere ulaşılması için ekonomi, ekoloji ve sosyal politika alanlarında doğru tespitlerin yapılmasının önemi vurgulanmıştır.

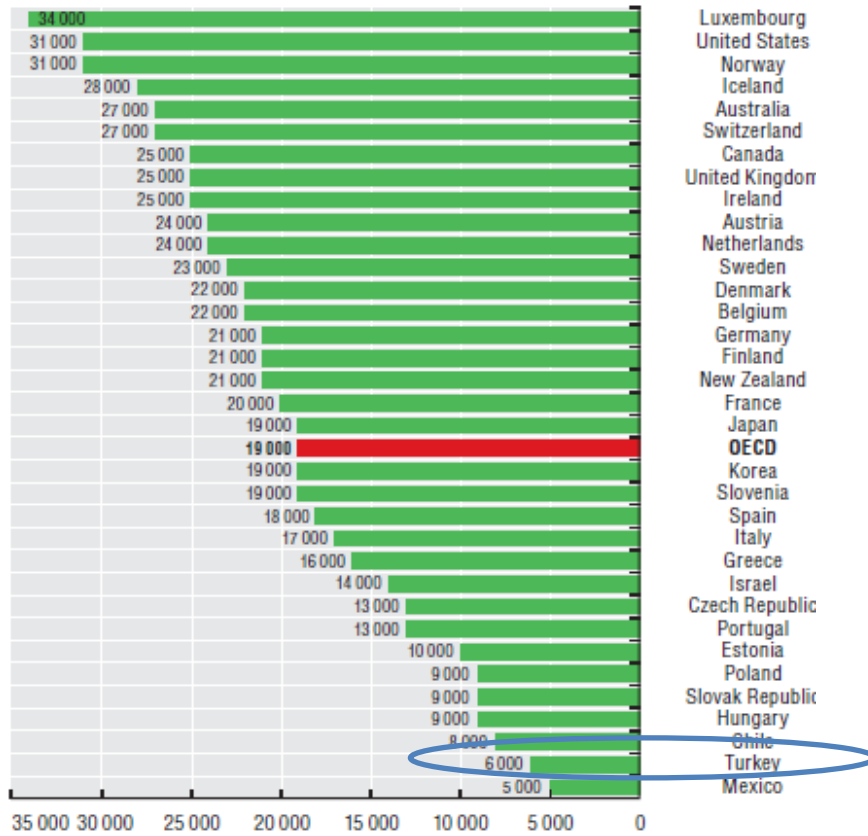
Bu bölüm hem Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin hem de ulusal Yoksullukla Mücadele Stratejisinin tasarımı aşamasında dikkate alınması gereken Türkiye performans görünümüne yer vermektedir. Birinci bölümde belirtildiği şekilde alt unsurların sadece belirli bir politika alanı ile ilişkilendirilmesi sürdürülebilirlik kavramın ruhuna aykırı olduğu için ekonomik, ekolojik ve sosyal performans ayrımı yapılmaksızın politika sonuçlarına ilişkin veriler incelenecektir.

4.1. Gelir ve Gelir Dağılımı

TÜİK 2011 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verilerine göre Türkiye’de hanehalkı başına düşen ortalama yıllık kullanılabilir gelir 24.343 TL iken, ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir ise 10.774 TL’dir. 2006 yılında hanehalkı başına düşen ortalama yıllık kullanılabilir gelir 15.102 TL iken, ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir ise 6.395 TL’dir.

Hanehalkı gelirinde artış dikkat çekse de OECD 2011 yılı verilerine göre Türkiye, yaklaşık 6.000\$ düzeyindeki hanehalkı geliri ile birlikte üye ülkeler arasında alt sıralarda yer almaktadır.

Şekil 15 - Hanehalkı Geliri- OECD 2007

Kaynak: OECD

Sıfıra yaklaştıkça adil gelir dağılımı durumunu yansıtan gini katsayısı TÜİK 2011 yılı verilerine göre 0,404 olarak tahmin edilmiştir. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre en yüksek gelire sahip %20'lik nüfusun toplam gelirden aldığı pay %46,7 iken en az gelire sahip %20'lik nüfusun toplam gelirden aldığı pay %5,8'dir. Gelirin adaletsiz dağılımı kentte kıra göre biraz daha fazladır.

Tablo 4- Gini Katsayısı TÜİK 2006-2011

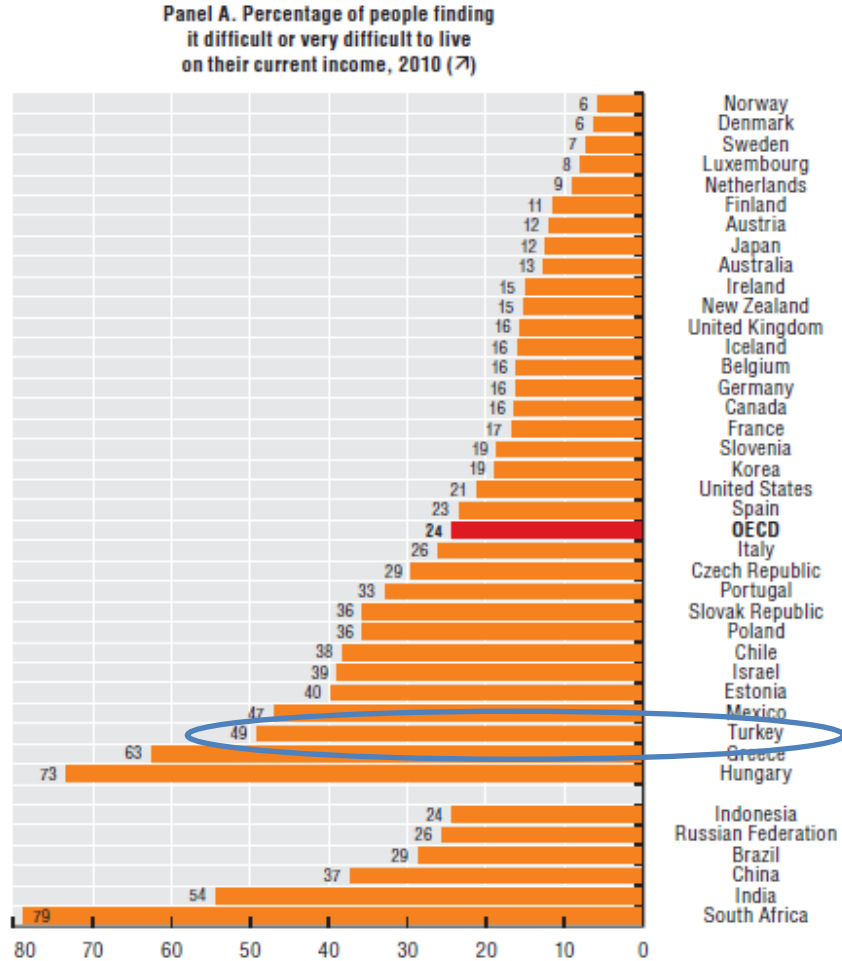
Gini katsayısı	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402
Kent	0,415	0,394	0,395	0,405	0,389
Kır	0,406	0,375	0,378	0,380	0,379

Kaynak: TÜİK

Her ne kadar hanehalkı geliri artmakta ve gelir dağılımındaki adaletsizlik azalmaktaysa da TÜİK verilerine göre eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirin %50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre nüfusun %16,1'inin yoksulluk riski altında olduğu göz önüne alındığında hem gelir artışı hem de adil dağıtım ihtiyacı ciddi şekilde hissedilmektedir.

OECD subjektif değerlendirmeleri de içeren ve gelirin yeterliliğini değerlendiren Gelir Zorlukları çalışmasında kişilere mevcut gelirleri ile yaşamak için çektikleri zorluğun derecesi sorulmaktadır. 2010 yılı verilerine göre Türkiye'de mevcut gelirleri ile yaşamayı zor veya çok zor bulanların oranı %49 ile yüksek seviyelerdedir.

Şekil 16 - Gelir Zorlukları OECD

Kaynak: OECD

Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'nin GSYİH'sı Dünya ve OECD ortalamasından fazla artmıştır. Ancak kişi başına gelir halen OECD ortalamasının yarısından az, Dünya ortalamasının ise bir miktar üzerindedir.

Tablo 5 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre GSYİH Durumu- Dünya Bankası

	GSYİH (\$)	Kişi başı GSYİH (\$)	GSYİH artışı, yıllık (%)
Türkiye- 2008	1055713	14890	0,7
Türkiye- 2009	1024729	14260	4,8
Türkiye- 2010	1140408	15680	9,2
Türkiye- 2011	1247332	16940	8,5
OECD Ortalaması		35067	1,5
Dünya Ortalaması		11549	2,7

Kaynak: Dünya Bankası

GSYİH içindeki sektörel sıralama Dünya ve OECD ile aynı olsa dahi Türkiye'de tarım sektörü uluslararası ortalamaya göre daha ağırlıklıdır.

Tablo 6 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre Sektörel Durumu - Dünya Bankası

	Tarımın GSYİH içindeki payı (%)	Sanayinin GSYİH içindeki payı (%)	Hizmet Sektörünün GSYİH içindeki payı (%)	İhracatın GSYİH içindeki payı (%)	İthalatın GSYİH içindeki payı (%)	Askeri harcamaların GSYİH içindeki payı (%)
Türkiye- 2008	9	28	64	24	28	2,3
Türkiye- 2009	9	26	65	23	24	2,6
Türkiye- 2010	10	27	63	21	27	2,4
Türkiye- 2011	9	28	63	24	33	2,3
OECD Ortalaması	1	24	74	26	27	2,6
Dünya Ortalaması	3	26	71	29	30	2,5

Kaynak: Dünya Bankası

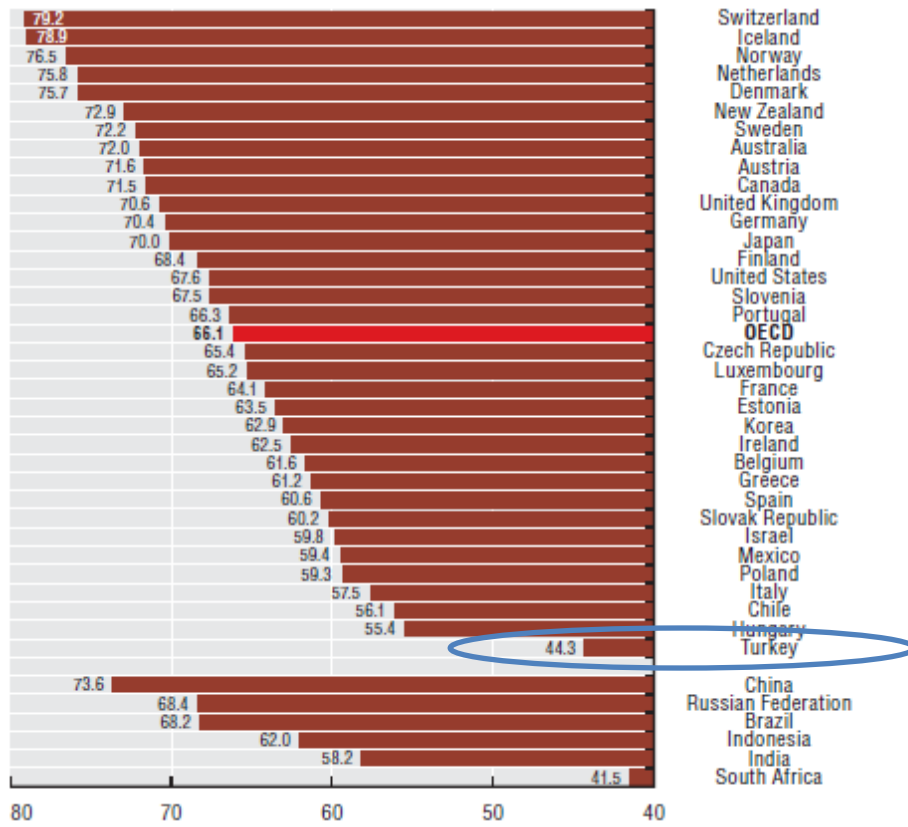
Diğer alanlara ayrılması gereken kaynakları yönlendirerek etkinsizlik yarattığı iddia edilen askeri harcamaların GSYİH içindeki payı uluslararası ortalamalar ile yaklaşık olarak aynı düzeydedir.

İhracat ve ithalatın GSYİH'ya oranı OECD ülkelerinde çok yakın iken bu denge Türkiye'de ithalat lehine bozulmuştur. Büyümede yumuşak iniş ve cari açığın tehlikeli sınırdan aşağı çekilmesi ile bu denge sağlanabilecektir.

4.2. İstihdam ve İşsizlik

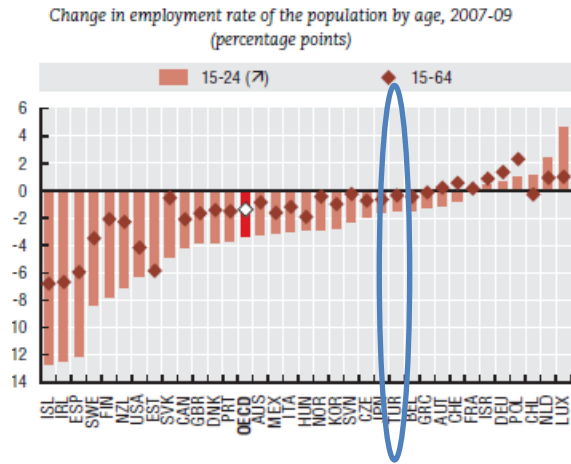
OECD verilerine göre Türkiye %44,3'lük istihdam oranı ile üye ülkeler arasında alt sıralarda yer almaktadır. Ancak krizin başladığı 2007-2009 döneminde genç istihdamında OECD ülkeleri ortalama olarak %4'lük bir istihdam oranı azalışı yaşarken Türkiye'de bu durum daha sınırlı kalmıştır.

Şekil 17- İstihdam Oranı OECD 2009

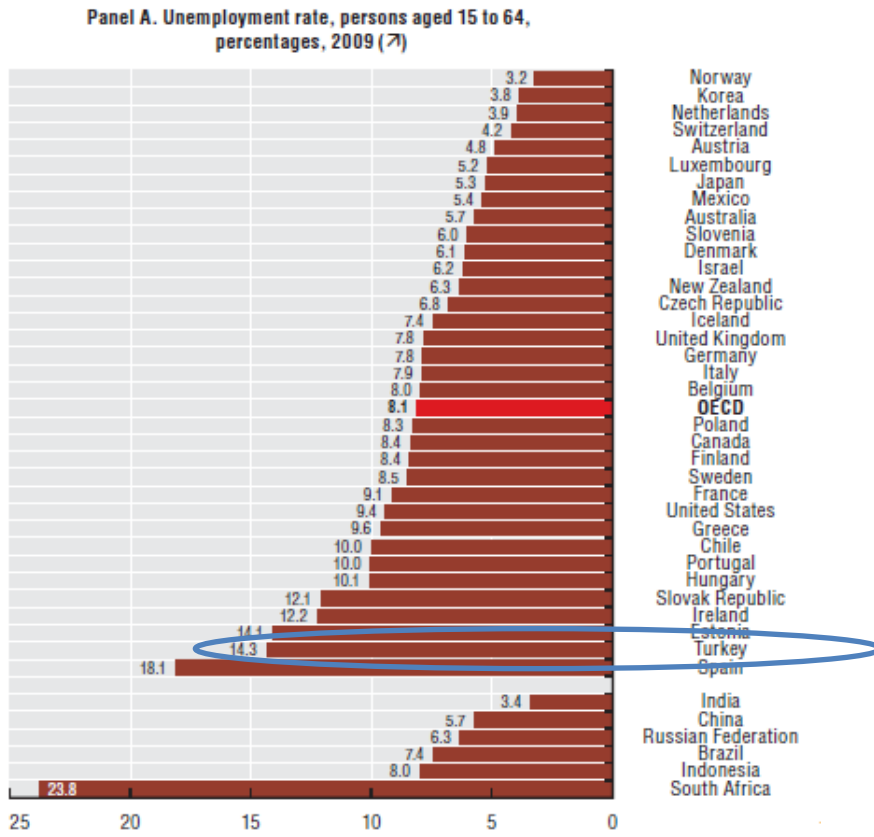
Kaynak: OECD

Şekil 18 - Genç nüfusun istihdam durumundaki değişim OECD 2007-2009

Kaynak: OECD

Şekil 19 - İşsizlik Oranı OECD 2009

Kaynak: OECD

İşsizlik görünümünde de Türkiye 2009 yılında OECD ülkeleri içinde alt sıralarda yer almaktadır. Ancak TÜİK tarafından yayınlanan 2012 yılı Hanehalkı İşgücü İstatistiklerine göre istihdam piyasasında, büyümede yaşanan yumuşak iniş dönemine rağmen olumlu gelişmeler görülmektedir. Türkiye genelinde işsiz oranı 2012 yılında bir önceki yıla göre 0,6 puanlık azalış ile %9,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. İstihdam edilenlerin oranı, bir önceki yıla göre 0,4 puanlık bir artış göstererek %45'ten %45,4'e; işgücüne katılma oranı ise 2012 yılında bir önceki yıla göre 0,1 puan artarak %50'ye yükselmiştir.

Ancak işsizlik açısından bölgeler arasında farklılıklar gözlenmektedir. İşsizlik oranının en yüksek olduğu bölge %12,4 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi iken, en düşük olduğu bölge %6,1 ile Batı Karadeniz bölgesidir.

Tablo 7- TÜİK Temel işgücü göstergeleri, 2011-2012

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Kurumsal olmayan nüfus (000)	72 376	73 604	49 535	50 397	22 841	23 207
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	53 593	54 724	36 973	37 656	16 620	17 068
İşgücü (000)	26 725	27 339	17 594	18 186	9 131	9 153
İstihdam (000)	24 110	24 821	15 508	16 167	8 603	8 653
İşsiz (000)	2 615	2 518	2 087	2 018	528	500
İşgücüne katılma oranı (%)	49,9	50,0	47,6	48,3	54,9	53,6
İstihdam oranı (%)	45,0	45,4	41,9	42,9	51,8	50,7
İşsizlik oranı (%)	9,8	9,2	11,9	11,1	5,8	5,5
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12,4	11,5	12,3	11,4	12,8	11,9
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾ (%)	18,4	17,5	21,2	20,3	12,7	11,9
İşgücüne dahil olmayanlar (000)	26 867	27 385	19 378	19 470	7 489	7 915

⁽¹⁾ 15-24 yaş grubundaki nüfus

Not: Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK

İstihdam edilenlerin %24,6'sı tarım, %19,1'i sanayi, %6,9'u inşaat, %49,4'ü ise hizmetler sektöründe yer almaktadır. Sektörel katma değerlerin GSYİH içindeki payı incelendiğinde hizmetler sektörünün GSYİH içindeki payına oranla emek

piyasasında nispeten daha az yer aldığı, ancak tarımın GSYİH'daki payına oranla emek piyasasında daha fazla kişiye iş olanağı sunduğu dikkat çekmektedir.

4.3. Bilişim, Teknoloji ve Ar-Ge

Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre 2011 yılında Türkiye genelinde hanelerin %42,9'si evden İnternete erişim imkânına sahip iken bu oran 2012 yılında %47,2'ye yükselmiştir. 16-74 yaş grubundaki bireylerde bilgisayar ve İnternet kullanım oranları 2011 yılında sırasıyla %46,4 ve %45 iken 2012 yılında sırasıyla %48,7 ve %47,4'e yükselmiştir.

Bilişim teknolojilerinin kullanımı beşeri sermaye gelişimi, istihdam imkanlarına ulaşım, hizmetlere ulaşım gibi faydaların yanı sıra sanal bağımlılık gibi tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Zaman yoksulluğu açısından bilişim teknolojilerinin kullanımı, mevcut işlere harcanan zamanı azaltarak zaman yoksulluğunu pozitif yönde etkileyebilir. Ancak sanal bağımlılık durumunda zaman ve gelir yoksulluğu üzerinde negatif etkileri de olabilecektir.

Tablo 8 - Son üç ay içinde İnternet kullanan bireylerin İnterneti kişisel kullanma amaçları (%)

İnternet Kullanım Amacı	Türkiye
e-posta	66,8
Görüşme(telefon-video)	42,5
Sosyal paylaşım ortamları	41,6
Online haber, gazete, dergi okuma, haber indirme	72,5
Mal ve hizmetler hakkında bilgi arama	61,3
Radyo dinleme ya da televizyon izleme	39,2
Oyun, müzik, film, görüntü indirme veya oynama	49,1
Diğer kişiler ile oyun oynama	28,8
Metin, görüntü, fotoğraf vb paylaşmak	33,7
Web sitesi ya da blog oluşturma	5,0
Hekim veya diğer sağlık personelinden randevu alma	19,6
Seyahat ile ilgili hizmetleri kullanma	18,9
Mal veya hizmet satışı	7,2
İnternet bankacılığı	17,1

Kaynak: TÜİK

Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'deki internet ve cep telefonu kullanımı Dünya ve OECD ortalamasından daha düşüktür. Cep telefonu kullanımı azalırken internet kullanımı artmıştır.

Tablo 9 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre İnternet ve Cep Telefonu Kullanımı (Dünya Bankası)

	Cep telefonu aboneliği (her 100 kişiden)	İnternet Kullanımı (her 100 kişiden)
Türkiye- 2008	92,8	34,4
Türkiye- 2009	87,4	36,4
Türkiye- 2010	84,9	39,8
Türkiye- 2011	88,7	42,1
OECD Ortalaması	109,8	70,6
Dünya Ortalaması	85,6	32,8

Kaynak: Dünya Bankası

Türkiye'de Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcaması 2011 yılında bir önceki yıla göre % 20,4 artarak 11 154 Milyon TL olarak hesaplanmıştır. Türkiye'de Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge harcamasının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payı 2010 yılında %8,4 iken 2011 yılında %8,6'ya yükselmiştir. 2011 yılında Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge harcamalarının %45,5'i yükseköğretim, %43,2'si ticari kesim ve %11,3'ü kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmiştir. OECD 2009 Ar-Ge Harcamaları verilerine göre Dünya'da Ar-Ge harcamalarında özel sektörün ağırlığı varken sadece Türkiye, Yunanistan ve Polonya'da yükseköğretim lider konumdadır.

OECD 2009 Ar-Ge Harcamaları verilerine göre tüm OECD Ar-Ge harcamaları içine Türkiye'nin payı 1999'da % 0,47 iken 2009 yılında 0,85'e yükselmiştir. Ar-Ge'nin sosyal, ekolojik ve ekonomik değer yaratma, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını sağlama işlevleri, yoksullukla mücadeleyi de içerecek şekilde sürdürülebilirlik çalışmalarında dikkate alınması gereken bir husustur. Türkiye'nin Ar-Ge'nin olumlu etkileri konusundaki farkındalığının arttığı harcamaların artışı ile görülse de harcamalar hala düşük seviyelerdedir.

Ar-Ge harcamalarının doğrudan etkilediği ileri teknoloji ürün ithalatı performansı, ülkemizin ileri teknoloji geliştirme ve üretme açısından OECD ve Dünya ortalamasının gerisinde kaldığını göstermektedir. İleri teknoloji ürünlerinin yüksek katma değeri yoksulluk ve kalkınma açısından önemlidir.

Tablo 10 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre İleri Teknoloji Ürün İhracatı (Dünya Bankası)

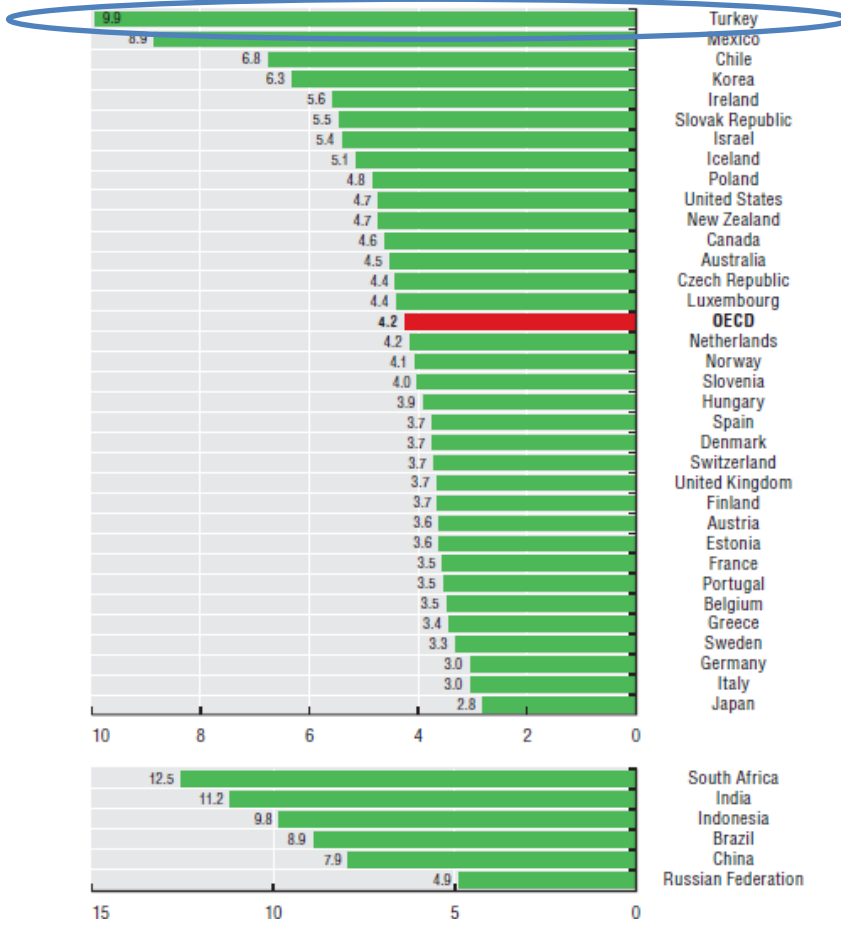
	Toplam imalat ihracatı içinde ileri teknoloji ithalatı payı (%)
Türkiye- 2008	2
Türkiye- 2009	2
Türkiye- 2010	2
OECD Ortalaması	16
Dünya Ortalaması	17

Kaynak: Dünya Bankası

4.4. Demografi ve Aile Yapısı

Nüfus tüketim nedeniyle kaynaklar üzerinde baskısı oluşturmaktadır. Mevcut kaynakların nüfusa yetmeyeceği düşüncesi Malthus'tan beri tartışılmaktadır. Ancak konu sürdürülebilirlik olunca, bakış açısını genişleterek insanın, bizatihi sistemin devamlılığı için gereken bir kaynak olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

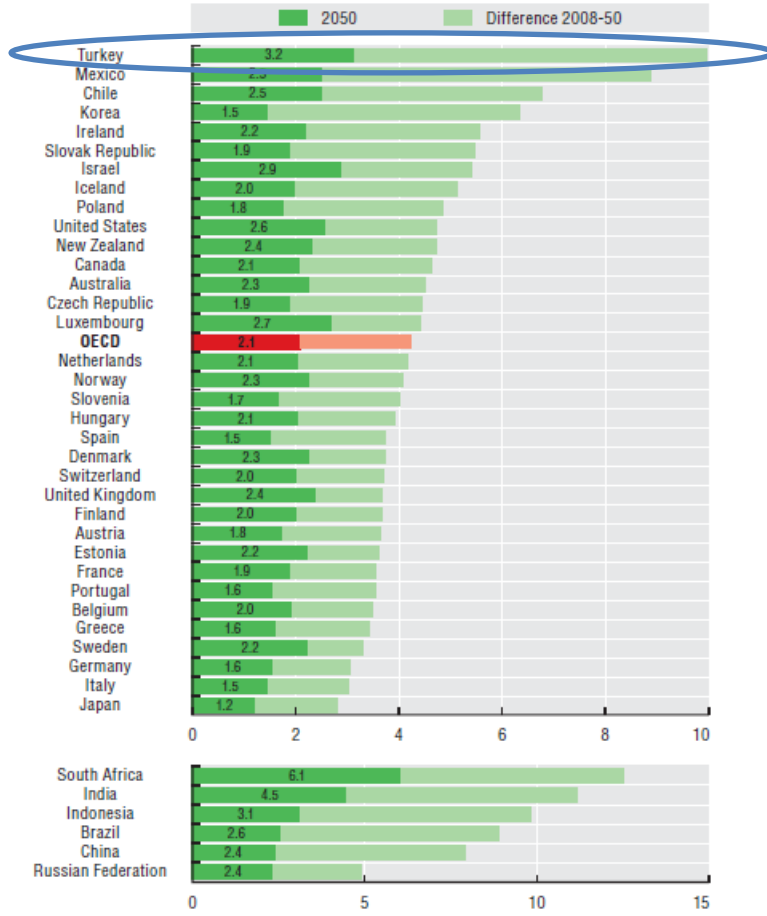
Şekil 20 - İleri Yaş Destek Oranı- Emekli Kişi Başına Düşen 20-64 Yaş Arası Çalışan Kişi Sayısı

Kaynak: OECD

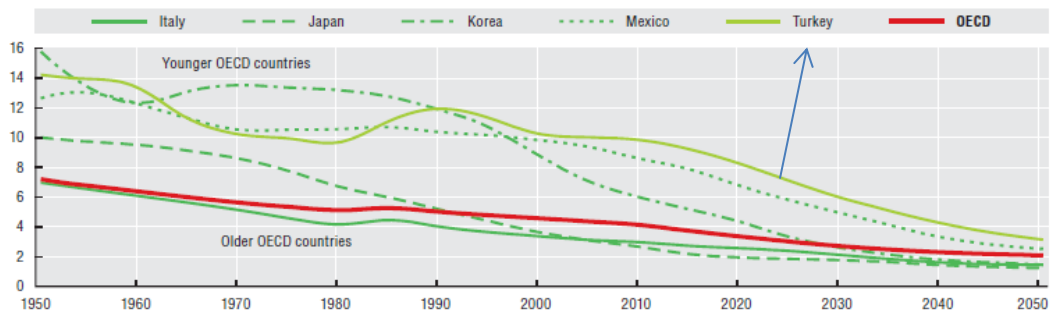
Bağımlı nüfusu gösteren ileri yaş destek oranı bu gün emekli bir kişi karşılığında kaç kişinin çalıştığını ifade etmektedir. Bu açıdan Türkiye’de bir emekliye karşılık 9,9 kişi çalışmaktadır. 2050 yılına ilişkin projeksiyonlarda bu sayının 3,2 aktif çalışana düşeceği tahmin edilmektedir. Her ne kadar Türkiye’nin destek oranı OECD içinde yüksek olarak değerlendirilse de mevcut durumda sadece sosyal güvenlik sisteminin prim sıkıntıları düşünüldüğünde bile, gelecekte sistemsel sürdürülemezlik sorunları görülmektedir.

Şekil 21 - İleri Yaş Destek Oranı Projeksiyonu 2008-2050

Kaynak: OECD

Şekil 22 - İleri Yaş Destek Oranı Değişimi 2008-2050

Kaynak: OECD

Nüfus artış hızımız OECD ortalamasının üzerinde, dünya ortalamasına eşit seviyededir. Doğumda beklenen yaşam süresi OECD ortalamasını altında ancak yakındır. Ergenlik çağındaki doğumlar azalmakta ve OECD ortalamasına yaklaşmaktadır.

Tablo 11 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre Bazı Demografik Göstergeleri (Dünya Bankası)

Göstergeler	Nüfus (milyon)	Yıllık Nüfus Artışı (%)	Doğumda beklenen yaşam süresi (yıl)	Doğurganlık oranı (kadın başına doğum)	Ergen Doğurganlık oranı (15-19 yaş arasındaki 1000 kadın başına doğum)
Türkiye- 2008	70,92	1,3	73	2,1	37
Türkiye- 2009	71,85	1,3	73	2,1	36
Türkiye- 2010	72,75	1,3	74	2,1	34
Türkiye- 2011	73,64	1,2	74	2,1	32
OECD Ortalaması		0,6	79	1,8	26
Dünya Ortalaması		1,2	70	2,5	53

Kaynak: Dünya Bankası

4.5. Ekolojik Durum

Ekolojik durum, çevresel sürdürülebilirliği ölçülebilir kılmayı sağlayan Ekolojik Ayak İzi kavramı üzerinden incelendiğinde; Türkiye’de 2007 yılında 2,7 kha olan tüketimin Ekolojik Ayak İzi dünya ortalamasına eşit, Akdeniz ülkelerinin ortalamasından daha düşük olduğu görülür. Türkiye’de tüketimin Ekolojik Ayak İzi, kişi başına küresel biyolojik kapasitenin %50 üzerindedir. Bu durum, dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye’de de sürdürülebilir olmayan bir yaşam biçiminin işaretidir. Türkiye’de kişi başına 1,3 kha olan ulusal biyolojik kapasite dünya ortalamasının altında olduğu için, ulusal ekolojik açığımız küresel açıktan çok daha yüksektir. Ekolojik limit aşımı olarak adlandırılan bu açık, biyolojik kapasite ihtiyacının kısmen ülke dışından tedarik edildiğini gösterir (WWF, 2012).

Türkiye'nin toplam Ekolojik Ayak İzinin en büyük paydası %46-49'la (kişi başı 1,24-1,36 kha) CO2 emisyonlarını hapsedmek için gerekli talepten kaynaklanır. Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzinin yaklaşık %35'i tarım alanlarına yönelik talepten kaynaklanır (kişi başı yaklaşık 0,96 kha). Türkiye'nin orman ürünlerine yönelik talebi ulusal Ayak İzinin %11'ini (kişi başı 0,29 kha) oluşturur. Türkiye'deki otlatma alanı kullanımı ulusal Ayak İzinin %3'ünü (kişi başı 0,08 kha) oluşturur. Yapılaşmış alan kullanımı, toplam Ayak İzinin %3'ünü oluşturur ve kişi başına 0,07 küresel hektardır. Türkiye'nin balıkçılık ve su ürünleri kullanımından kaynaklanan Ayak İzi kişi başına 0,06 kha'dır ve ülkenin toplam Ayak İzinin %2'sinin biraz üzerindedir (WWF, 2012).

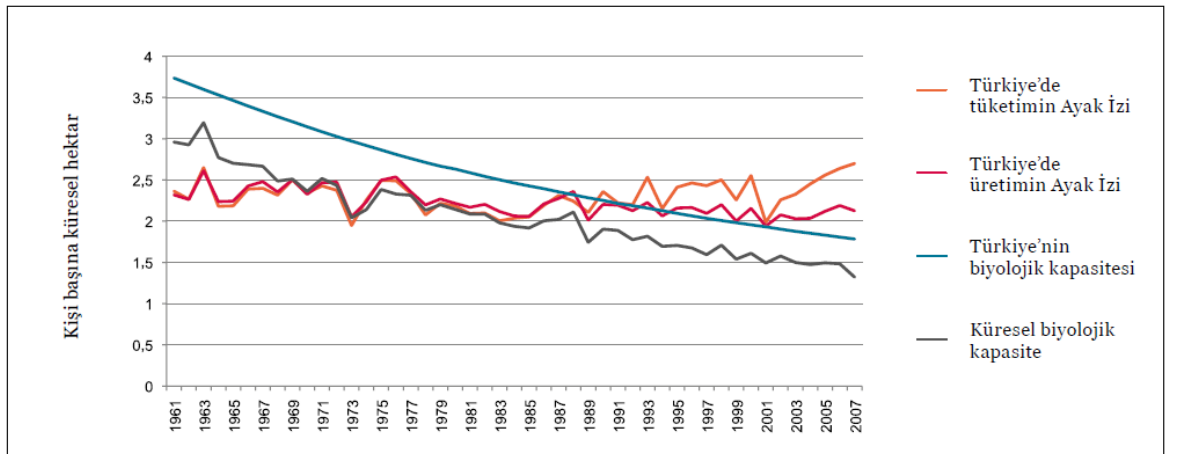
Türkiye'de gelir düzeyine göre Ekolojik Ayak İzi incelendiğinde nüfusun yalnızca en düşük gelirli %20'sini oluşturan kesim ulusal biyolojik kapasite sınırları içinde yaşamaktadır. Türkiye'de en düşük gelir grubunda kişi başına 1,5 kha olan Ekolojik Ayak İzi, en yüksek gelir grubunda yaklaşık üç katına çıkarak kişi başına 4,4 kha'ya ulaşır (WWF, 2012). Yoksulların gelir kaynağı olması nedeniyle ekolojik kapasiteyi aşırı kullanacağı tezi Türkiye için yeniden düşünülmelidir.

Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzinin mevcut durumu incelendikten sonra ülkenin gelecekteki Ayak İzini ortaya koymak üzere iki farklı senaryo incelenmiştir. Mevcut durumun aynen devam etmesi varsayımı altında tüketimin Ekolojik Ayak İzi 2007'den 2050'ye kadar %63, üretimin Ayak İzi ise %51 artış göstermektedir. Aynı süre içerisinde, kişi başına biyolojik kapasite %64 düşmektedir. Mevcut gidişatı sürdürmek, biyolojik kapasitenin Türkiye ekonomisi için büyük bir risk haline geleceğini göstermektedir. En iyi koşullar senaryosunda ise GSYH büyümesi, Ekolojik Ayak İzinin düşürülmesi ve biyolojik kapasitenin yenilenmesi arasında dengeli bir resim çizilmektedir. Bu senaryoda yatırım seviyesi 2015'e kadar GSYH'nın %30'u seviyesine çıkmaktadır. Bu senaryoda GSYH artışı diğer senaryoya göre daha sınırlıdır. Diğer senaryodan farklı olarak bu senaryoda, biyolojik kapasitenin kendini yenileme potansiyeline ve restorasyonuna yapılan yatırım sayesinde biyolojik kapasite yılda %0,4 artar. Bu senaryoda 1961-2050 yılları arasında kişi başına düşen tüketimin Ayak İzinde %27'lik düşüş görülür. Aynı yıllar arasında kişi başına düşen biyolojik kapasite ise %57 azalmaktadır. Bu

senaryoya göre biyolojik kapasite ile Ayak İzi arasındaki fark, 2020’lerde oldukça azalmakta, Türkiye ekolojik borcunu kapatmaya başlamaktadır (WWF, 2012).

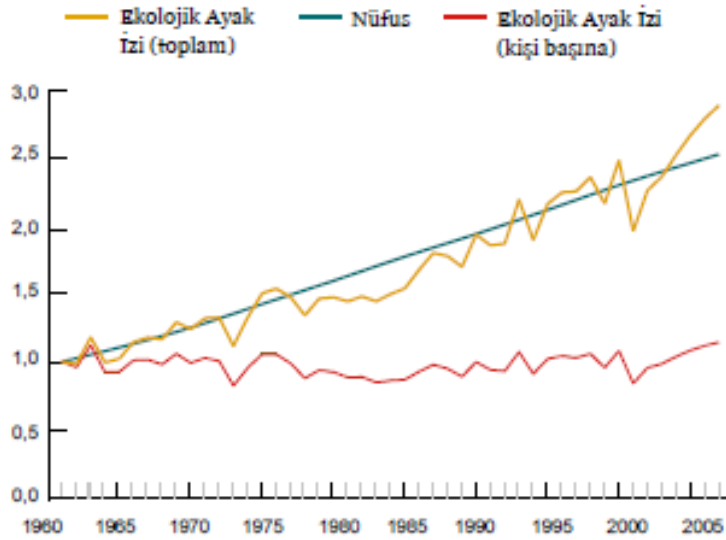
İlk senaryo biyolojik kapasite ithalatını gerektirerek, ikinci senaryo ise GSYİH artışını sınırlayarak ekonomi ve sosyal alan üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkaracaktır. Bu durumda her iki senaryo sonucunda da, düşük gelirli grupların ekolojik kapasite kullanımı sınırlar dahilinde iken yüksek gelir gruplarının aşırı kapasite kullanımının olumsuz sonuçları düşük gelirli gruplara yansımaktadır. Bu adil olmayan sonuçtan ve sorun sarmalından kurtulmanın yolu özellikle teknolojik gelişmede yatmaktadır. Kullanılan kapasiteden tasarruf yapılması ve ekolojik kapasitenin yenilenmesi teknolojik ve bilimsel çalışmalar ile mümkün olacaktır. Bunun için Ar-Ge çalışmalarının yanı sıra gelişmiş ülkelerin teknolojik desteği de sağlanmalıdır.

Şekil 23 - Türkiye'nin Biyolojik Kapasitesi ve Ekolojik Ayak İzi 1961-2007
(Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu)

Kaynak : WWF

Şekil 24 - Türkiye'de Nüfus ve Ekolojik Durum

Kaynak: EEF

4.6. Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye kavramının, bir sosyal kavram olarak, üzerinde birleşilmiş ortak bir tanımı bulunmamaktadır. En genel ifadeyle beşeri sermaye, toplumdaki bireylerin, üretim süreciyle ilgili olarak, bir taraftan sahip oldukları bilgilerinin, becerilerinin, yeteneklerinin, tecrübelerinin, işine karşı duygusal bağlılığının, davranışlarının ve değerlerinin ulaştığı düzeyi; diğer taraftan bedensel ve zihinsel zindeliği ya da sağlamlığı ifade eden bir kavramdır (Keskin, 2011:128). Beşeri sermaye ile ilgili temel bilgi başta eğitim ve sağlık göstergelerinden elde edilebilir.

OECD'nin gençlerin okul sonrasında, yaşamları boyunca ihtiyaç duyacakları ihtiyaç duyacakları okuma, matematik ve bilim alanındaki yeteneklerini değerlendiren PISA çalışmasında 2009 yılı verilerine göre Türkiye her üç alanda da OECD ortalamasının altındadır.

Tablo 12 - PISA 2009 Türkiye-OECD Ortalaması

	Okuma		Matematik		Bilim	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	486	443	440	451	460	448
OECD Ortalaması	513	474	490	501	501	501

Kaynak: OECD

Şekil 25 - PISA 2009 Ülkelerin Okuma ve Matematik Yetenekleri

Kaynak: OECD

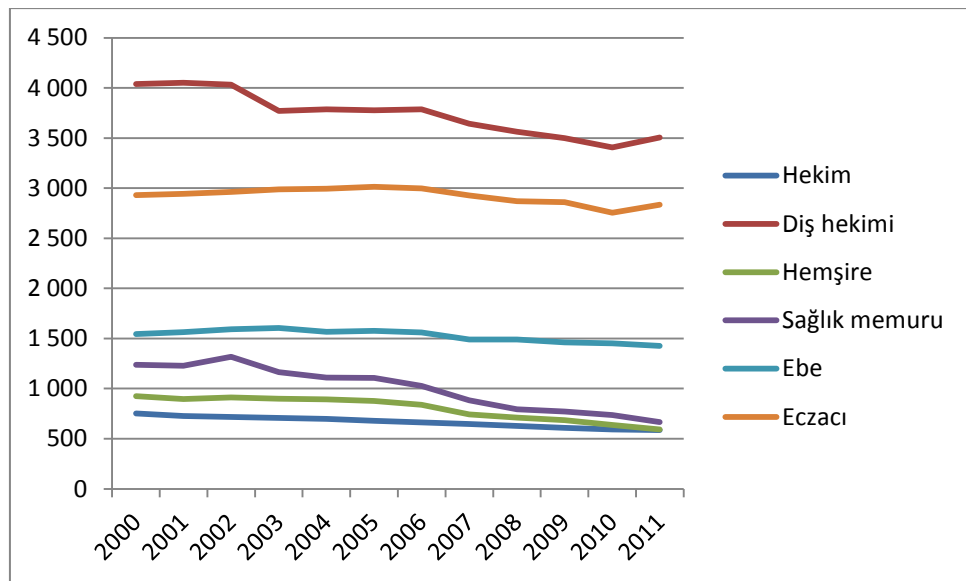
Beşeri sermaye, insani gelişimle, insanın sağlık ve temel hizmetlere erişimi üzerinden değerlendirilebilir. Dünya Bankası verilerine göre ülkemiz su ve sıhhi tesisat altyapısı açısından OECD ortalamasına yakındır ancak temel eğitimde ulaşılan başarı orta eğitime geçişte devam ettirilememektedir ve eğitim alanında cinsiyet eşitsizliği görünümü iyileşmekle birlikte hala devam etmektedir. Sağlık alanına yapılan yatırımlar ile kişi başına düşen sağlık çalışanı sayısı yükselmektedir.

Tablo 13 - Türkiye'nin OECD ve Dünya Ortalamasına Göre Bazı Beşeri Sermaye Göstergeleri (Dünya Bankası)

Göstergeler	2008	2009	2010	2011	OECD Ortalaması	Dünya Ortalaması
Sağlık personelinin katıldığı doğum oranı (%)	91	95	-	-	96	66
Ölüm oranı, 5 yaş altı (her canlı 1000 doğumda)	19	18	16	15	8	51
Temel Eğitim oranı-uygun yaştakiler için (%)	98	99	100	-	100	90
Orta öğrenime devam (%)	85	78	82	-	98	70
Temel ve orta öğrenimde kızların erkeklere oranı (%)	93	95	95	-	100	97
Nüfusun gelişmiş su kaynağına erişimi (%)	99	99	100	-	99	88
Nüfusun gelişmiş sıhhi tesisat altyapısına erişimi (%)	90	90	90	-	98	63
Elektrik enerjisi tüketimi-kişibaşı (kWh)	2405	2298	2477	-	8281	2975

Kaynak: OECD

Şekil 26 - Türkiye'de Sağlık Personeli Başına Düşen Kişi Sayısı -TÜİK

Kaynak: TÜİK

Eğitim süresinin uzaması ve sağlık alanına yapılan yatırımlar beşeri sermayenin gelişimi açısından önemlidir. Ancak nüfus projeksiyonlarına göre dünya ortalamasından hızlı şekilde artan insan kaynağına yetecek hizmetin sağlanması ve insan kaynağının gelişmede stratejik unsur olarak kullanılması için yapılan yatırımların arttırılması ve sadece eğitim süresinin değil eğitim niteliğinin de değiştirilmesi gerekmektedir.

Tablo 14 - TÜİK Demografik Projeksiyonlar

Demografik Projeksiyonlar	2013	2018	2023
Toplam doğurganlık hızı (kadın başına)	1,99	1,92	1,85
Kaba doğum hızı - (‰)	16,05	14,98	14,01
Doğumlar - ('000)	1 227	1 206	1 180
Dođušta beklenen yaşıam süresi (yıl)			
Erkek	74,7	75,2	75,8
Kadın	79,2	79,7	80,2
Kaba ölüm hızı - (‰)	5,4	5,73	6,09
Ölümler - ('000)	413	461	513
Bebek ölüm hızı - (‰)			
Toplam	11,4	10,8	10,1
Erkek	12,0	11,2	10,5
Kadın	10,8	10,3	9,8
Nüfus artış hızı - (‰)	11,2	9,8	8,4
Nüfus - ('000)	76 482	80 551	84 247

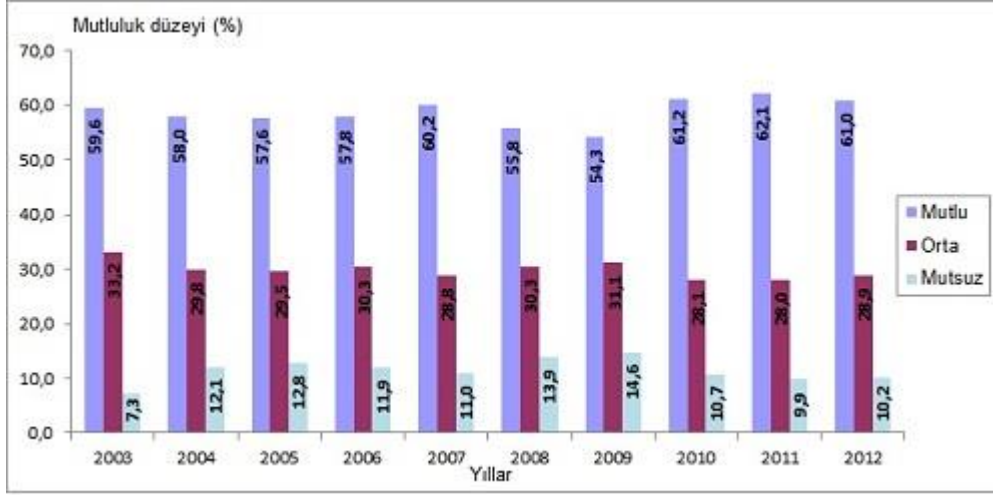
Kaynak: TÜİK

4.5. Sosyal Katılım

Sosyal bir varlık olan insanın toplum içinde var olmak istemesi, mutlu olması, sosyal bağlar kurması insanın emek, girişimcilik gibi üretim faktörü olarak verimliliğini arttıracak ve toplumun belirlediği hedefler için çalışma düzeyini

etkileyecektir. TÜİK verilerine göre insanların %62,1'i, 2011 yılında mutlu olduğunu beyan ederken bu oran 2012 yılında %61'e düşmüştür.

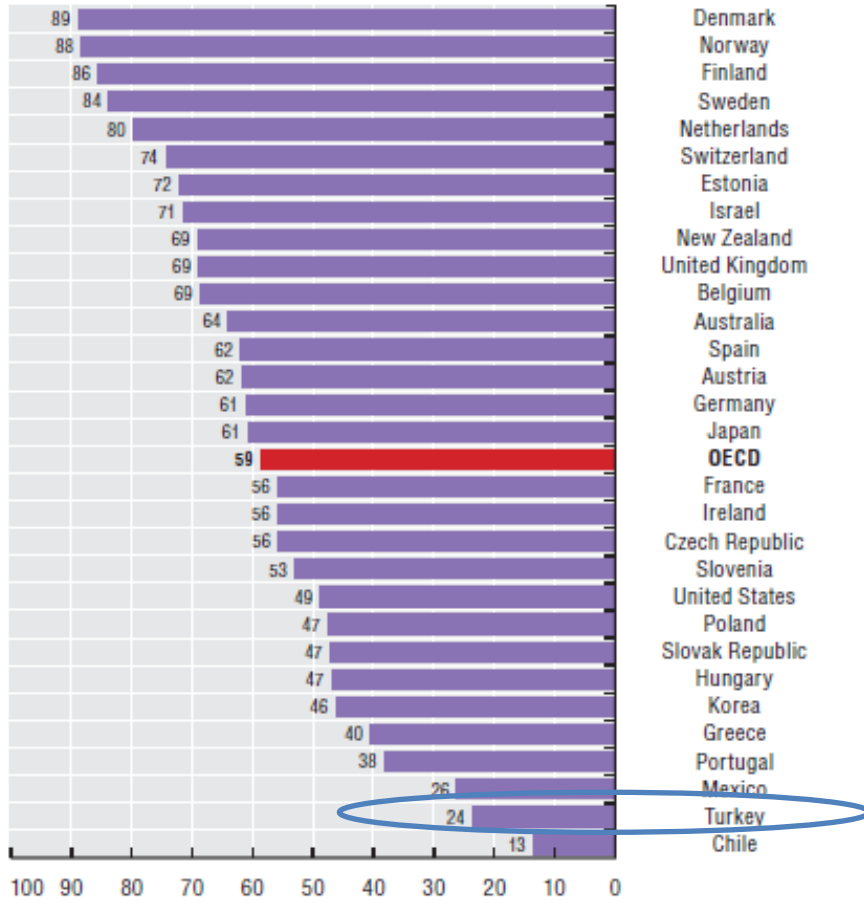
Şekil 27 - TÜİK Genel Mutluluk Düzeyi, 2003-2012

Kaynak: TÜİK

Mutluluk konusundaki zayıf ama olumlu tablo başka insanlara duyulan güven konusunda tersine dönmektedir. Zira güvenin gelir seviyesi ile ve gelir dağılımındaki eşitlik ile güçlü başları bulunmaktadır (OECD,2012).

Şekil 28 – Güven Yaşayan İnsanların Oranı (OECD, 2008)

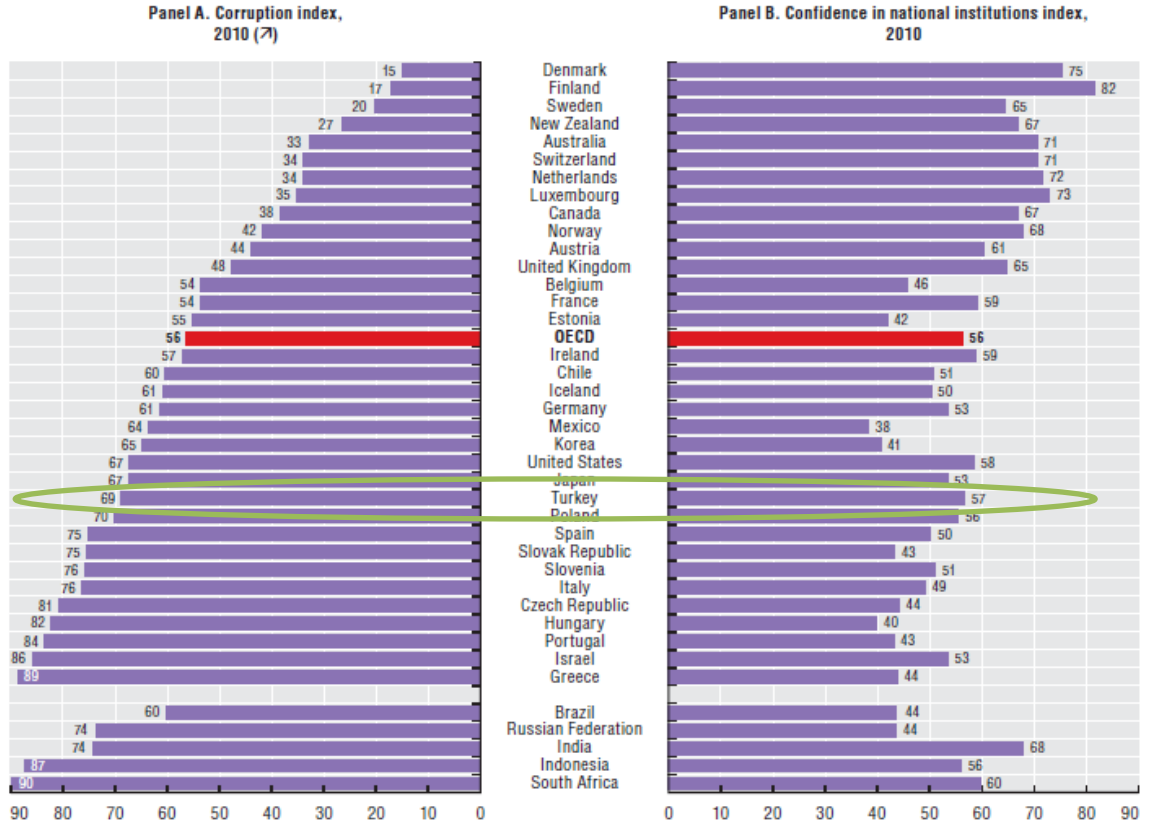
Kaynak: OECD

Başka insanlara duyulan güven eksikliği yanı sıra sosyal kuruluşlara duyulan güvende de olumlu bir görünüm bulunmamaktadır. Bu yolsuzluk ahlaki çöküntü endeksi ile birlikte incelendiğinde genel olarak yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde sosyal kuruluşlara duyulan güven azdır. Yüksek gelir, yüksek güven ve düşük yolsuzluk arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Türkiye OECD ortalamasından daha yüksek bir yolsuzluk ortalaması ile değerlendirildiği halde sosyal kuruluşlara OECD ortalaması ile aynı seviyede güven duymaktadır.

Sosyal kurumlara duyulan güvenin ortalamanın altında olmasına rağmen son yapılan seçimlerdeki katılıma göre yapılan sıralamada Türkiye üst sıralarda yer almaktadır. 1980'den itibaren katılım oranında azalma görülse de seçimlere katılım

oranı dikkat çekmektedir. Seçimlere yüksek katılım politik sisteme ve karar mekanizmalarına katılım tercihini göstermektedir.

Şekil 29 - Güven ve Yolsuzluk Durumu

Kaynak: OECD

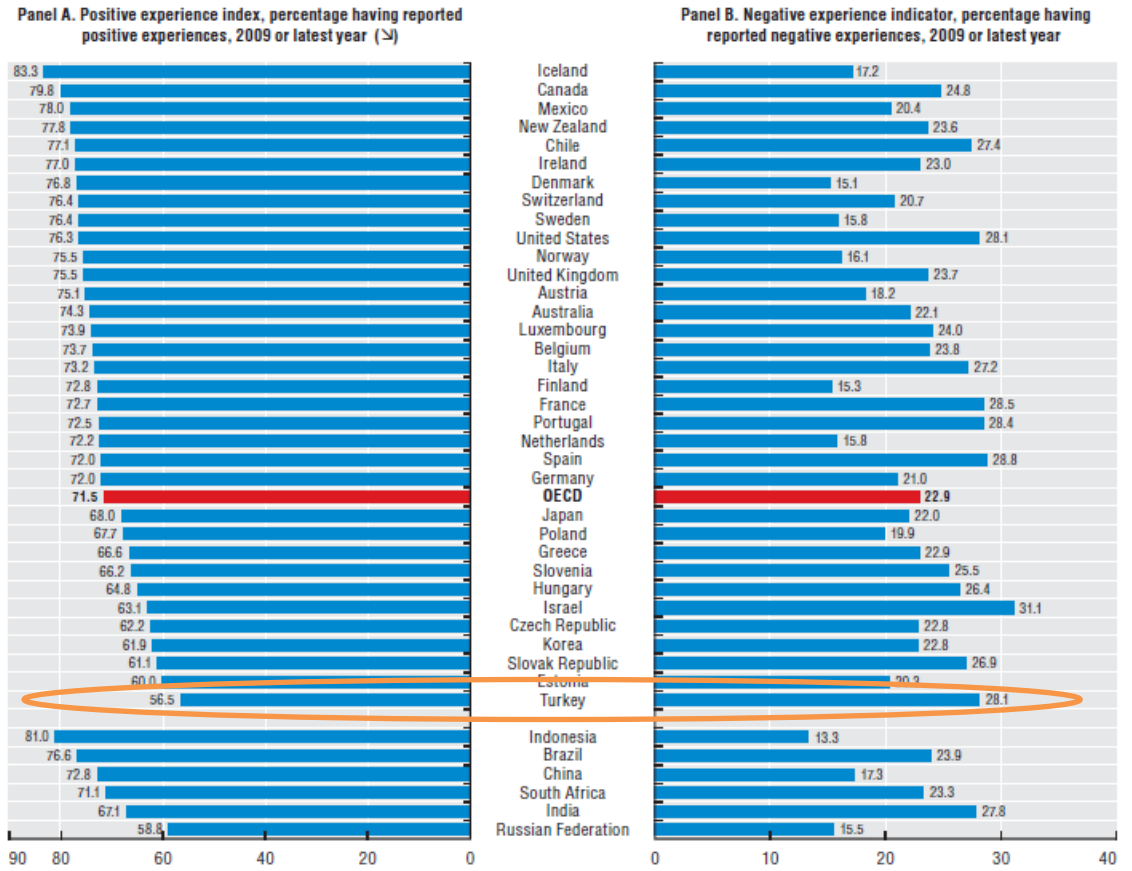
Şekil 30 - Seçimlerde Oy Kullanma Durumu

Kaynak: OECD

Kişilerin psikolojik durumlarını yansıtan olumlu deneyim endeksi kişilerin bir gün önce iyi dinlenme, gülme, ilginç birşeyler yapma, eğlenme gibi deneyimlerini; olumsuz deneyim endeksi ise psikolojik sıkıntı, endişe, mutsuzluk, stres, depresyon gibi deneyimlerini ölçmektedir. Olumlu deneyim endeksinde OECD ülkeleri içinde alt sıralarda yer alırken olumsuz deneyim endeksinde yüksek oranlar görülmektedir.

Şekil 31 - Olumlu ve Olumsuz Deneyim Endeksi

Kaynak: OECD

Kişilerin psikolojilerinde yaşadıkları olumsuzluklar kendi sağlıklarını ve toplumun güçlülere dayanma derecesini ve sonuçta toplumsal sürdürülebilirliği etkileyecektir.

Sürdürülebilirlik insanlığın önüne çetin mücadeleler getirirken kişilerin en başta toplumda birlikte yaşamaya inançları, birbirlerine toleransları, psikolojik durumlarından etkilenerek kendi başına en büyük problem haline gelecektir.

Türkiye'nin üç politika alanına ilişkin performans görünümü Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ilişkin ülke görüşü oluşturulurken ve ulusal yoksullukla mücadele stratejisi hazırlanırken her boyutu ile incelenmelidir.

Bu çalışma çerçevesinde yapılan ön bakışta, ekonomik performansın uluslararası alanda da dikkat çekecek şekilde iyileştiği ve küresel krizin Türkiye açısından fırsata çevrildiği dikkat çekmiştir.

Coğrafi konumu nedeniyle ekolojik sermaye açısından şanslı olan ülkemizin çevresine oranla ekolojik sıkıntılardan daha az etkilendiği ancak dünya ile paralel olarak ekolojik kapasitenin azaldığı görülmektedir. Düşük gelir grubunun daha az ekolojik kapasite kullanımına karşın ekolojik kapasite açısından ithalatçı konumundaki ülkemizin ekolojik sürdürülebilirliği görülmemekte ve gelecek nesillerde bunun ilk etkisini yoksullar ve yoksulluk üzerinde görüleceği düşünülmektedir.

Sosyal açıdan artan gelir düzeyi ve büyüme ile birlikte yoksulluk, işsizlik sorunlarında iyileşmeler görülse, insanların sosyal mekanizmalara katılımı yüksek olsa da dünya ortalamasına göre daha mutsuz olan toplumumuzda kişilerin psikolojilerinde yaşadıkları olumsuzluklar kendi sağlıklarını ve toplumun güçlülere dayanma derecesini ve sonuçta toplumsal sürdürülebilirliği etkileyecektir. Ayrıca insanın en önemli stratejik kaynak olduğu düşünüldüğünde beşeri sermayenin niteliği ve yeterliğine ilişkin olarak eğitim ve sağlık alanında niceliksel ve niteliksel gelişim ihtiyacı hissedilmektedir.

Dünya ortalamasına oranla genç yoğunluklu nüfus yapımız ileri yaş destek oranında avantajlı bir durum oluştursa da projeksiyonlar bu oranın azalacağını göstermektedir. Başta sosyal güvenlik sistemi olmak üzere ekonomik sistemin sürdürülebilirliği için nüfusun genç yoğunluklu yapısının korunması ancak aynı zamanda beşeri sermayenin niteliğinin iyileştirilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

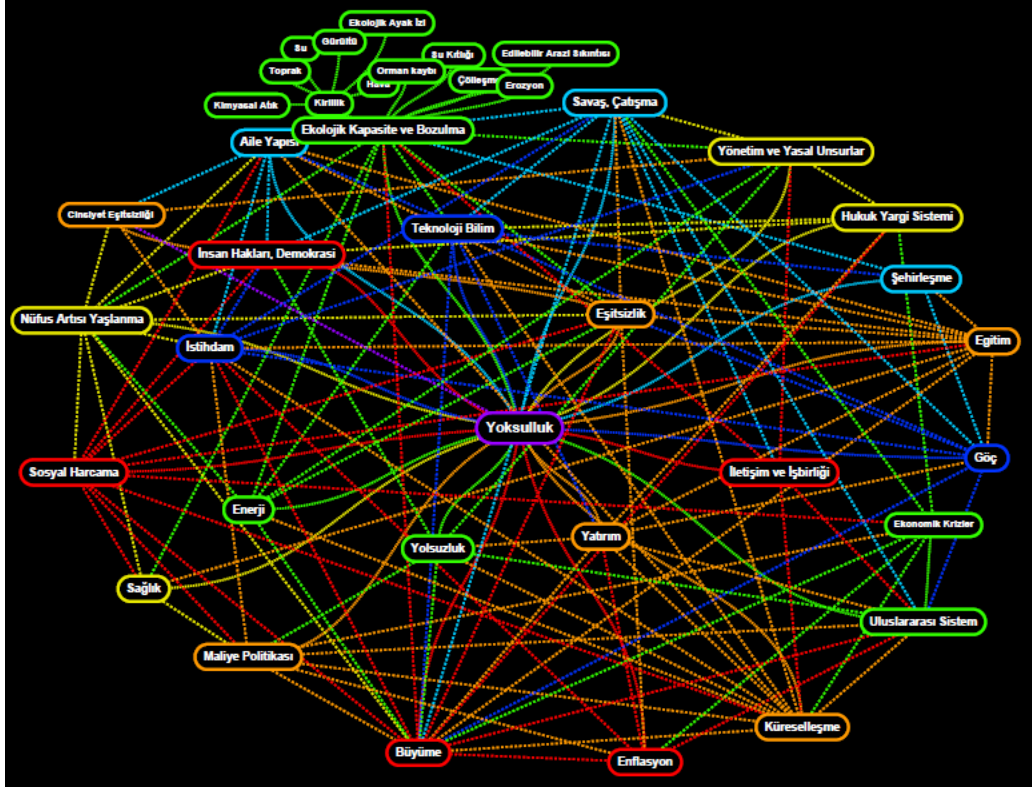
Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'ın başkanlığında 1987 yılında hazırlanan Ortak Geleceğimiz Raporu, "Sürdürülebilir Kalkınma"yı; gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama gücünden ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyacının karşılandığı kalkınma olarak tanımlayarak, sürdürülebilirlik kavramını kalkınma amacının gerçekleştirildiği sürecin niteliği, sahip olunması gereken vizyon ve ruh olarak değerlendirmiştir. "Sürdürülebilirlik" kavramını kuşaklar arasında ve aynı kuşak içinde sosyal adalet, eşitlik kavramı ile ifade etmektedir. Kararların farklı politika alanlarında yaratacağı etkilerin ve bunların gelecek kuşaklar üzerinde veya farklı coğrafi alanlarda oluşturacağı etkilerin farkındalığıdır.

Raporda sürdürülebilirlik ile ilgili olarak iki anahtar kavram üzerinde durulmuştur; "ihtiyaç" kavramı ve "sınırlama (limit)" görüşü. Bu iki husus en temel haliyle Birleşmiş Milletler tarafından temel insani ihtiyaçlardan yoksunluk olarak tanımlanan ve tarihsel gelişim sürecinde ekonomik vurguların ötesinde insani gelişme noktasında değerlendirilen yoksulluk ile yakından ilişkilidir.

Bu çalışma, yoksullukla mücadele edilirken sürdürülebilirlik ruhuna uygun olarak yoksullukla mücadele politikalarının, sadece doğrudan nedenleri ile birlikte değil tüm üç politika alanındaki unsurlar arasındaki etkileşim gözden kaçırılmaksızın, etkileşim yapısı incelenerek belirlenmesi gerektiği vurgusunu taşımaktadır.

Yoksulluğun çok boyutluluğu sürdürülebilirlik kavramı ile gerçek anlamda ifade olanağı bulmaktadır. Yoksulluğun çok farklı alanlardan kaynaklanan nedenleri, sürdürülebilirlik belgelerinde vurgulanan etkileşim mekanizmaları, farklı politika alanlarının kendi önceliğine göre oluşturduğu uygulamalar ile yoksullukla mücadele çerçevesinde oluşturulan uygulamaların ikincil etkiler göz önüne alınarak sürdürülebilirlik vizyonu çerçevesinde yoksulluk adeta bir düğümü andırmaktadır.

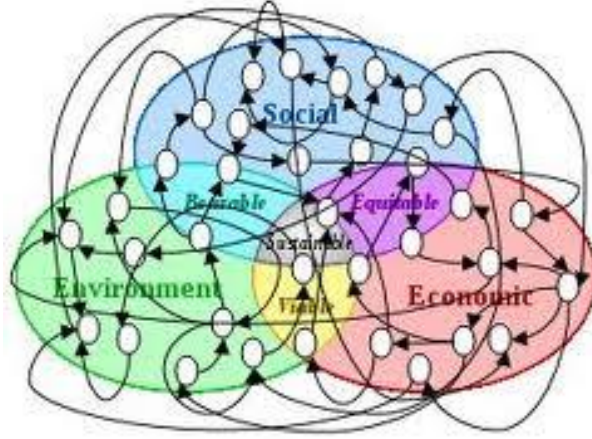
Şekil 32 - Yoksulluk Düğümü

Yoksulluk düğümü yoksulluğun çok boyutlu doğasını yansıtarak politika yapıcıların sürdürülebilir dolayısıyla tutarlı ve gerçekleştirilebilir politikalar tasarlaması için farkındalık oluşturulması amacına hizmet etmektedir. Amaç yoksullukla mücadele politika karmaşasının netleştirilmesi değildir. Zira unsurlar arası etkileşim yapısı, ülkelerin sosyal ekonomik ve ekolojik kapasitesi, daha önceki politika sonuçlarının zamansal birikimi, politikaların ülke-bölge dışı kararlardan etkilenme derecesi ve karar alıcı ve karar uygulayıcıların politikayı hayata geçirme konusundaki uyum ve samimiyeti gibi her duruma özgü niteliklere bağlıdır. Aynı politika aracı, farklı sosyo ekonomik ve ekolojik yapıya sahip sistemlerde farklı sonuç doğurmaktadır. Bu nedenle Durumsallık Yaklaşımında olduğu gibi her durum için geçerli tek bir doğru yoktur. Her durumun kendi süreci içinde aktif şekilde yönetilmesi gerekmektedir.

Yoksulluk düğümü, kavramın doğasından kaynaklanan karmaşıklığını ortaya çıkarırken karmaşık politik yapıcılarının aklını karıştırabilmektedir.

Şekil 33 - Sürdürülebilir Kalkınma Paradoksu

Kaynak: Gutierrez, 2009

Bu düğüm içinde unutulmaması gereken nokta yoksulluk sorununun tüm boyutları üzerinden etkili olduğu ve tüm boyutları ile birlikte yaşandığıdır. O halde çözümün de tüm boyutları kapsaması ve her birime ortak sorumluluk yüklemesi gerekmektedir. Düğümün çözülmesinin anahtarı farklı birimler arasındaki ortak ve samimi niyet ile iletişim ve işbirliğidir.

Bu noktada Marie Curie'nin "Hayatta korkulacak birşey yoktur. Sadece anlaşılması gereken şeyler vardır" sözü hatırlanmalıdır. Yoksulluk sorunu boyutları ve etkileşim mekanizması ile korkutucu görülse de mekanizmanın anlaşılması çözüm için atılacak kritik adımdır.

Sürdürülebilirlik çerçevesinde oluşturulacak yoksullukla mücadele politikalarının ve yoksullukla mücadeleyi içeren sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin tasarım sürecinde şu hususların göz önünde bulundurulması önerilmektedir:

- Belirlenen hedefler ve alınan kararlar; ekoloji, ekonomi ve sosyal alanlar üzerindeki etkileri ile değerlendirilmelidir.

- Belirlenen hedefler ve alınan kararların ekoloji, ekonomik ve sosyal politika alanlarının tamamı üzerindeki etkileri, zaman boyutu ile değerlendirilmelidir.
- Bugünün ihtiyaçları yarınki kuşakların ihtiyaç karşılama kapasitelerinden ödün verilerek giderilemeyeceği gibi belirli bir bölgedeki insanların ihtiyaçları da başka bir bölgedeki insanların ihtiyaçlarını karşılama kapasiteleri azaltılarak giderilemez.
- Yoksulluk ülke içi unsurlar kadar uluslararası unsurların da etkilerine açıktır.
- Temel insani ihtiyaçların aciliyeti diğer her türlü hedefi ikincil plana atmaktadır. Bu nedenle gerçekte yoksulluğun ortadan kaldırılması diğer politika alanlarının sürdürülebilir başarısı için bir ön şarttır.
- Her alanda alınan kararın yansımaları yoksulluğu etkileyebileceği için yoksulluk tüm politika alanlarının ortak sorumluluğudur. Yoksulluk stratejisi tek bir kurum tarafından koordine edilip takip edilebilir ancak yoksulluk tek bir kurum tarafından ortadan kaldırılamaz.
- Yoksullukla mücadelenin özerk bir kurumsal yapısı bulunmalıdır. Yoksullukla mücadele stratejisini oluşturacak, koordine edecek ve takip edecek bu kurum üç politika alanının hiçbirinin içine dahil edilmeksizin her alana ve önceliklerine eşit ağırlık vererek çalışmalıdır. Herhangi bir politika alanı ile sınırlanılması ve stratejide yer alan eylemlerde bu alana ilişkin uygulamalara ağırlık verilmesi yoksulluğun etkileşim mekanizmasının eksik değerlendirilmesine ve başarısızlığa yol açacaktır.
- Yoksulluğu koordine edecek kurumun sadece politika yapıcı özelliğe değil aynı zamanda icracı özelliklere de sahip olması gerekmektedir. Uygulama sahasının yakından takibi ortaklardan gelen dönemlik izlemelerle değil bizzat alandan edinilen eş zamanlı bildirimlerle mümkün olur.
- Yoksullukla mücadelede merkezi konumda bulunan kurumun, kriz dönemlerinde kısa vadede etkili olacak müdahale araçlarına sahip olması, etkin yönetim açısından faydalıdır. Ancak kurum bu araçları çok boyutlu etkileri dikkate alarak ve paydaşlar arasında iletişimde bulunarak kullanılmalıdır.

- Tek bir doğru yoksullukla mücadele yöntemi bulunmamaktadır. Yöntemler ülkelerin her alandaki kapasiteleri ve ülke gerçekleri göz önünde bulundurularak belirlenmelidir. Ülkeleri gruplandırıp, bir ülkede, bölgede başarılı olan yöntemi, tek bir reçete olarak gruptaki diğer ülkelere uygulamak sorunun daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Zira hiçbir ülke, her alandaki görünümü ile bir diğerine birebir benzememektedir.

KAYNAKÇA

Akdağ, Yaşar Yılmaz, “Türkiye’de Sürdürülebilir Bölgesel Gelişme Yaklaşımı Ve Güneydoğu Anadolu Projesi Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2009

Arpacıoğlu Ö., “ Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 2011, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 60-76.

Aktan C.C., “Yoksullukla Mücadele Stratejileri” , Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002

Appleton, A.F.” Sustainability: A Praktitioner’s Reflection” Technology in society 28 (2006) 3-18

Afionis S. ve Stringer L.C., “European Union leadership in biofuels regulation: Europe as a normative power?”, Journal of Cleaner Production 32 (2012) 114e123

Başkaya, F. (2000). Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü. Ankara: İmge Kitabevi.

Başarır, E.P., “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Çevre Odaklı Kırsal Kalkınma Politikaları”, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı AB Uzmanlık Tezi, 2008

Bayramiç, Mehmet Hakan, (2006), “Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümleri”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Beken H.G., “ Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006

Bildirici Z. “Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele Ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2011

Birleşmiş Milletler, “Report of the World Commission on Environment and Development- Our Commun Future (Ortak Geleceğimiz)”, 1987

Birleşmiş Milletler, “The Millennium Development Goals Report”, 2012

Birleşmiş Milletler, “The State of Food Insecurity in the World”, 2012

Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınma Bilgi Platformu,
<http://sustainabledevelopment.un.org/>

Coşkun S. Tireli M., “Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye”, Nobel Yayınları, 2008

Dağ, R. (2000). Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin Gelişmesi Örneğinde Bölgesel Kalkınma Makro Politikaları. TESEV Konferansı Tebliği. İstanbul.

Dulupçu, M., "Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler", Dış Ticaret Dergisi, 20, s.46-70, 2000.

Drexhage J., Murphy D., “Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012- Background Paper”, High Level Panel on Global Sustainability, 2010

Egeli, G. (1996). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.

Eş, Abdülhamit. “Sürdürülebilirlik ve Firma Düzeyinde Sürdürülebilirlik Performans Ölçümü”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2008

Erdem, D., Yanmaz, M., Ertem, M. E. ve Karakaya, G. B. (24 Eylül 2005). Sürdürülebilir Kalkınma ve Demir Çelik Sektörü. <http://emre.ertem.googlepages.com/ErtemSK.pdf> (17 Ekim 2008).

Eryılmaz, Tuba. “Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı Ve Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma”, Başkent Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2011

Erdal, S. (1991). Sürdürülebilir Bir Ekonomik Kalkınmanın Sağlanmasında Eğitimin Rolü. Ekonomik Büyüme ve Çevre Korunması: İnceleme Yarışması IV (ss. 93-106). İstanbul: YASED Yayınları.

Güneş S., “Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, 2010

Gutierrez L.T., “The Sustainable Development Paradox”, The E-Journal of Solidarity, Sustainability, and Nonviolence, Vol. 5, No. 1, Rev. 1, January 2009, <http://www.pelicanweb.org/solisustv05n01.html> (erişim: 01.12.2012)

Güçlü A., “Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye’nin Çevre Politikalar”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2007

Gündoğan, Naci (2008), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/ocak-subat2008.Pdf> Erişim Tarihi: 11.09.2011.

Haines A., Alleyne G., Kickbusch I., Dora C., “From The Earth Summit to Rio+20: İntegration of Health And Sustainable Development”, Lancet 2012; 379: 2189–97

Ishwaran N. “After Rio+20: Translating words in action”, Environmental Development 4 (2012) 184–185

İşgüden, T., Erkan, H., Pirili, M., Kurtuluş, H., Ceylan, T. ve Ercan, F. (1995). Gelişme İktisadi, Kuram, Eleştiri, Yorum. Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

İnsel, M. “Yeni Bir Mali Kriz Kapıda” Radikal Gazetesi, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1028154> 09.11.2010 (Erişim tarihi: 05.01.2012)

Kabaş T., “Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2009

Kalkınma Bakanlığı, Sürdürülebilir Kalkınma Portalı, <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/Rio+20.portal> (Erişim tarihi: 05.12.2012, 04.01.2013)

Keskin A., “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye” Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 3-4, 2011

Kurnaz Ş.A. ve Özgenç N., “Bretton Woods Kurumlarının 1980’lerden İtibaren Yoksulluk Sorununa Bakış Açısından Yaşadığı Değişim”, Ulusal Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Bildiri Kitabı, 2010

Lozano, R. “Envisioning Sustainability Three Dimensionally”, Journal of Cleaner Production 16 (2008) 1838–1846

“Lacklustre Rio summit”, New Scientist Magazine 23 June 2012

Marmara A., “Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006

Mebratu, D. “Sustainability and Sustainable Development: Historical and Conceptual Review”, Environ Impact Asses Review, 1998;18: 493-520

Mengi, A. ve Algan, N. (2003). Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme AB ve Türkiye Örneği. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Mauerhofer V., “3-D Sustainability: An approach for priority setting in situation of conflicting interests towards a Sustainable Development”, Ecological Economics 64 (2008) 496 – 506

Moldan B., “Rio, twenty years later: progress or stagnation?”, Environmental Development 3, 180-181, 2012

Nemli, E. (2000). Çevreye Duyarlı İşletmecilik ve Türk Sanayiinde Çevre Yönetim Sistemi Uygulamaları. İstanbul Sanayi Odası Çevre Şubesi Yayını, İstanbul.

O’ CONNOR, Martin: “Sustainable Development: Some Starting Points”, Merlin’s Forest/La Forêt de Brocéliande, Versailles, (September- 2002)

OECD Factbook 2011-2012: Economic, Environmental and Social Statistics

OECD Society at a Glance 2011

OECD (2010), PISA 2009 Results: What Students Know and Can Do: Student Performance in Reading, Mathematics and Science (Volume I), PISA, OECD Publishing.

Öztaşkan G., “Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları Kapsamında Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelim Ve Türkiye'nin Durumunun Değerlendirilmesi”, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2011

Pearce F. “Earth Summit: give nature a cash value”, New Scientist Magazine 23 June 2012

Sachs J. D., “From Millennium Development Goals to Sustainable Development Goals”, Lancet 2012; 379: 2206–11

Scottish Executive Social Research, “Sustainable Development: A Review of International Literature”, 2006

Swinton S.M., Escobar G., Reardon T. “Poverty and Environment in Latin America: Concepts, Evidence and Policy Implications”, World Development Vol. 31 No. 11, pp 1865-1872, 2003

Sen Amartya (2007), “Poverty, Evil and Crime”, <http://content.undp.org/go/newsroom/2007/october/amartya-sen-poverty-evil-and-crime.es>

Todorov V., Marinova D., “Modelling Sustainability”, Mathematics and Computers in Simulation 81 (2011) 1397–1408

Therien, Jean-Philippe (1999), “Beyond the North-South Divide: the Two Tales of World Poverty”, Third World Quarterly, Vol. 20, No. 4.

Türkel, M. “Avrupa Birliği ile Müzakere Sürecinde Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma”, Ege Üniversitesi, 2011

Talay İ., “Sürdürülebilirlik Kavramı ve Uygulaması Üzerinde Bir Uygulama: Şanlıurfa Örneği” Adlı Doktora Tezi, 1997

Tutulmaz, O. “Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilirlik İçin Bir Çözüm Vizyonu”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 2012 11(3):601 -626

Uzun A. M, “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003

Yavuz A., “ Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2010 “ Cilt: 7 “ Sayı: 14, s. 63 - 86

Yaylalı B., “Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde İklim Değişikliği, Diğer Çevre Sorunlarıyla Etkileşimi ve Türkiye Analizi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009

Yılmaz B. E. Ve Cural M., “OECD Ülkelerinde Yoksulluk: 1980 Sonrası Gelişiminin Analizi”, Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 7, Haziran 2009.

Yüksek M. “Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye’de Çevre Politikaları”, Gaziantep Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2010